

XIV

ROVANIEMEN
HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN

LAATU- HANKKEEN

TYÖRYHMÄRAPORTTEJA
XIV

**ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKKEEN
TYÖRYHMÄRAPORTTEJA XIV**

**ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKKEEN
TYÖRYHMÄRAPORTTEJA XIV**

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke

Toimituskunta:

Jyrki Kiviniemi, Kirsi Erkkilä,
Sakari Laukkanen, Pekka Louhelainen,
Heikki Juntunen, Minna Kemppainen,
Anne Kurtti, Maarit Tukiainen,
Kirsi Huotari ja Minna Leikas.

Toimittaja:

Minna Leikas

Ulkoasu ja taitto:

Greystone Oy

ISBN 978-951-53-3740-5 (nid.)

ISBN 978-951-53-3741-2 (pdf)

ISSN 1458-9702

Meedia Zone Oü 2019

SISÄLTÖ

LUKIJALLE	8	8. ASiantuntijan oikeus olla läsnä asian käsittelyn eri vaiheissa	34
LAATUPÄIVIEN 2018 AVAUSPUHEENVUORO	11	9. ASiantuntijan palkkio ja kulukorvaus	35
LAATUPÄIVIEN 22.–23.11.2018 OHJELMA	16	9.1. Oikeus palkkioon ja korvaukseen kuluista	35
I TODISTELU RIITA- JA RIKOSASIOISSA – ASiantuntijatodistelu	19	9.2. Yksityisen nimeämä asiantuntija	36
1. JOHDANTO	21	9.3. Syyttäjän ja oikeusapua saaneen nimeämä asiantuntija	36
2. ASiantuntijalta edellytettävät pätevyysvaatimukset	22	9.4. Kulukysymyksen ratkaiseminen aseman muuttuessa	37
2.1. Rehellisyys	22	II RANGAISTUSKÄYTÄNTÖ AMPUMA-ASERIKOKSISSA	41
2.2. Taitavuus	23	1. JOHDANTO	43
2.3. Puolueettomuus	24	2. RANGAISTUSSÄÄNNÖKSET JA -KÄYTÄNTÖ AMPUMA-ASERIKOKSISSA	44
3. ASiantuntijan määrääminen	24	2.1. Ampuma-aserikos	44
4. ASiantuntijoiden määrän rajoittaminen	27	2.2. Törkeä ampuma-aserikos	44
5. ASiantuntijan kuuleminen esitutkinnessa	29	2.3. Lievä ampuma-aserikos	46
6. MILLOIN ASiantuntijaa kuullaan suullisesti ja milloin kirjallisesti	31	2.4. Ampuma-aserikkomus	47
7. ASiantuntijan mahdollisuus perehtyä salassa pidettäviin asiakirjoihin	32	3. TYÖRYHMÄN KANNANOTOT	47
7.1. Onko asemaan perustuvaa oikeutta	32	3.1. Havainnot rangaistuskäytännöstä	47
7.2. Tutkimusmääräys asiantuntijalle	33	3.2. Työryhmän suositusten perusteet	49
		3.3. Työryhmän suositukset	50
		3.4. Eriävät mielipiteet hallussapidosta tuomittavasta normaalirangaistuksesta	52
		3.5. Työryhmän ja enemmistön suositukset tuomittavaksi rangaistukseksi rikosnimikkeittäin	53

III OIKEUDENKÄYNTIKULUT RIITA-ASIOISSA	57	5. KESKUSTELUHAVAINTOJA TYÖRYHMÄN KOKOUKSISSA	93
1. JOHDANTO	59	5.1. Rakenteellinen esteellisyys (kollegiaalisuus)	93
2. AIHEEN RAJAUS	60	5.2. Oikeudenkäyntikulujen kommentointi	95
3. KULUSÄÄNTELYN TAUSTA	60	5.3. Oikeudenkäyntikulujen etupainotteisuus	95
3.1. Ennen vuoden 1993 alioikeusuudistusta	60	5.4. Oikeudenkäyntikulujen määrä	96
3.2. Vuoden 1993 alioikeusuudistuksen jälkeen	61	5.5. Tuntiveloitus	97
3.3. Vuoden 1999 tarkistusuudistus	62	5.6. Juttutyypin merkitys	97
3.4. Nykytila	62	5.7. Sovinto	98
4. VOIMASSA OLEVA OIKEUS	63	6. KEHITYSTARPEITA OIKEUSKIRJALLISUUDESSA	99
4.1. OK 21:1 pääsääntö, sovinto sallittu	63	7. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA DISPOSITIIVISISTA RIITA-ASIOISTA	101
4.2. OK 21:2 pääsääntö, indispositiivinen	65	7.1. Lähtökohdat	101
4.3. LaVM 26/1998 kannanotot OK 21:1–2	66	7.2. Ratkaisun lopputulos	103
4.4. OK 21:3 osavoitto	67	7.3. Asianosaisten/avustajien suhtautumisen merkitys	104
4.5. OK 21:4 tarpeeton oikeudenkäynti	70	7.4. Oikeusavun merkitys	104
4.6. OK 21:5 oikeudenkäynnin pitkittäminen	73	7.5. Tuntiveloitus	104
4.7. OK 21:6 asiamiehen kuluvastuu	75	7.6. OK 21:5	105
4.8. OK 21:8 a oikeudellinen epäselvyys	77	7.7. OK 21:6	105
4.9. OK 21:8 b heikompi asianosainen	79	7.8. Aktiivinen prosessinjohto turvatakeena	105
4.10. LaVM 26/1998 kannanotot OK 21:8 a-b	83	8. INDISPOSITIIVISET RIITA-ASIAT	105
4.11. OK 21:8 c summaariset asiat	86	9. SOVINTO	106
4.12. OK 21:8 d huoneenvuokra-asiat	89	10. MENETTELYTAPASUOSITUKSET	108
4.13. OK 21:14 kuluvaatimuksen muoto ja kuluratkaisun ajankohta	89	11. LAINSÄÄDÄNNÖN KEHITTÄMINEN	109
4.14. OK 21:16 kuluvastuu muutoksenhaku- tuomioistuimessa	91	12. AINEISTO- JA LYHENNELUETTELO	109

LUKIJALLE

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke on aloitettu vuonna 1999. Laatuhankkeen tavoitteena on parantaa ja kehittää tuomioistuinten työtä niin, että oikeudenkäynti täyttää oikeudenmukaisuuden kriteerit, ratkaisut ovat perusteltuja ja oikeudenmukaisia sekä tuomioistuinten palvelut ovat kustannustensa puolesta ihmisten saavutettavissa.

Keskeinen osa laatuhanketta on laatutyöryhmätyöskentely, jossa hovioikeuspiirin tuomarit sekä sidosryhmien edustajat työstävät lainkäytön laadun kehittämisteemoja. Työryhmät laativat raportit, jotka esitellään vuosittain pidettävillä laatupäivillä.

Työryhmätyöskentelyssä on vuosina 2010–2015 käyty läpi eri asiaryhmien työprosesseja. Aiheista on työstetty ja julkaistu käsittelijän oppaat rikos-, riita-, lapsi-, pakkokeino- ja velkajärjestelyasioissa.

Vuonna 2016 laatuhankkeessa on ollut neljä laatutyöryhmää, joiden aiheina ovat olleet työprosessien yhtenäistäminen ja kehittäminen edunvalvonta-asioissa, omaisuus- ja pahoinpitelyrikosten rangaistuskäytäntö, yhteisen rangaistuksen määrääminen sekä sähköisten välineiden käyttö tuomioistuimissa. Viimeksi mainitussa työryhmässä laadittu sähköisen oikeudenkäynnin manuaali on käytössä koulutusmateriaalina valtakunnallisessa AIPA-hankkeessa. Tämä laatutyöryhmä on lisäksi laatinut videon sähköisestä oikeudenkäynnistä, joka on Rovaniemen hovioikeuden verkkosivuilla.

Vuonna 2017 laatutyön teemana on ollut julkisuus. Laatutyöryhmien aiheina ovat olleet:

- oikeudenkäynnin julkisuus, kuvaaminen ja taltiointi,
- tuomion julkisuus ja julkisen selosteen laatiminen,
- tiedottaminen ja yhteydenpito mediaan,
- sosiaalinen media- mahdollisuus vai riippakivi?
- tietojen luovuttaminen.

Vuonna 2018 laatutyöryhmien aiheena ovat olleet:

- todistelu riita- ja rikosasioissa,
- rangaistuskäytäntö ampuma-aserikoksissa,
- oikeudenkäyntikulut riita- asioissa.

Työryhmien raportit on esitelty Rovaniemen hovioikeuspiirin lainkäytön laatupäivillä 22.–23.11.2018.

Lisäksi laatuhanke on aloittanut vuonna 2018 yhteistyön Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeen kanssa laatutyöryhmässä huumausaine-, lääke- ja dopingrikoksia koskevasta rangaistuskäytännöstä.

Kiitoksia laatutyöryhmien puheenjohtajille, sihteereille ja muille työryhmien jäsenille laadukkaasta työstänne lainkäytön laadun edistämiseksi.

Tähän kirjaan on koottu vuoden 2018 laatutyöryhmien raportit. Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankkeen julkaisuja voi tilata Oulun käräjäoikeudesta (oulu.ko@oikeus.fi). Laatuhankkeen työryhmäraportit löytyvät myös Rovaniemen hovioikeuden verkkosivuilta www.oikeus.fi/hovioikeudet/rovaniemenhovioikeus/fi otsikon Laatuhankkeet-Quality Project alta.

Minna Leikas
käräjätuomari, laatukoordinaattori

LAATUPÄIVIEN 2018 AVAUSPUHEENVUORO

Jyrki Kiviniemi
laamanni, laatuhankkeen kehittämistyöryhmän puheenjohtaja

Hyvät laatupäivien osallistujat

Tuomioistuinten tulevan toimintakyvyn kannalta katsoen on tärkeintä, että tuomioistuimilla on osaava ja motivoitunut henkilöstö. Henkilöstön osaaminen ja motivaatio on saatavissa ja pysytettävissä hyvällä tasolla ainoastaan hyvällä ja kattavalla täydennyskoulutuksella sekä kunkin tuomioistuimen toimintaa ja eri asiaryhmien menettelytapoja kehittämällä. On myös huolehdittava siitä, että tuomioistuihin saadaan rekrytoitua osaavaa ja motivoitunutta uutta henkilöstöä.

Olemme tehneet laatutyötä yhdessä liki 20 vuoden ajan. Keskitimme vuoden 2010 rakennemuutoksen yhteydessä työproses-
sityöhön, koska yhdistyvien käräjäoikeuksien menettelytapoja oli tarve yhdenmukaistaa. Saimme samalla tallennettua vanhemmille sukupolville kertynyttä hiljaista tietoa nuorempien sukupolvien käyttöön ja edelleen kehitettäväksi.

Ensi vuoden alussa toteutuva rakennemuutos tuo eteemme saman ja myös uuden haasteen. Uusi haaste liittyy käräjäoikeuksien lukumäärään vähenemiseen ja kokojen kasvuun. Käräjäoikeuksia on ensi vuoden alussa koko maassa 20 ja hovioikeuspiirissämme vain kolme. Työmme muuttuu digitalisaation myötä yhä enemmän monipaikkaiseksi ja paikkariippumattomaksi. Kullakin käräjäoikeudella tulee olemaan omia kehittämis- ja koulutustarpeita. Ne voivat olla erilaisia hovioikeuspiirin sisällä mutta samanlaisia eri puolilla maata. Tämän vuoksi on entistä tärkeämpää, että eri tuomioistuinten yhteistyötä laajennetaan ja laatutyö organisoidaan koko maan kattavaksi.

Laatutyötä on yritetty organisoida valtakunnalliseksi useita eri kertoja siinä kuitenkin onnistumatta. Hyvät aiheet jäivät puheiden

tasolle. Olemme tänä vuonna todenneet yhdessä Helsingin hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeeseen kanssa, että asiassa on järkevintä alkaa edetä pienin askelin. Olemme laatimassa yhteistä kirjasta huumausainerikosten seuraamusharkinnassa huomioon otettavista seikoista. Käräjäoikeuksien laamannit ovat lisäksi käynnistäneet hankkeen, jonka tavoitteena on saada käyntiin vastaava organisoitu yhteistyö kaikkien käräjäoikeuksien kesken ensi vuoden aikana.

On mahdollista, että hovioikeuspiirikohtaisen laatu työn tarve vähenee merkittävästi työn valtakunnallistamisen myötä. Sen edessä on kuitenkin vielä monta mutkaa ja mäkeä. Sitä ei saada käyntiin nopeasti. Eteemme tulee todennäköisesti tällä hetkellä piilossa olevia ongelmia ja kehittämistarpeita, joiden vuoksi oman laatu työmme jatkaminen on tarpeellista. Meidän on tarve mitata ensi vuoden aikana työmme laatua laatumittariston avulla vastaavalla tavalla kuin kaksi kertaa aiemmin on tehty.

Kehittämistyöryhmä on katsonut, että meidän on hyvä jatkaa yhteistä kehittämistyötämme entiseen malliin ainakin muutaman vuoden eteenpäin. Laatu koordinaattori, käräjätuomari Minna Leikas esittelee tältä pohjalta laaditun laatu työmme kolmivuotisuunnitelman vuosille 2019 –2021 huomispäivän päätteeksi. Teillä on mahdollisuus kommentoida kehittämistyöryhmän analyysia ja suunnitelmia huomenna Minnan esityksen jälkeen.

Tuomarinkoulutuslautakunta on aloittanut toimintansa viime vuoden alussa. Lautakunta huolehtii tuomioistuinten lainkäyttöhenkilökunnan koulutuksen suunnittelusta ja koordinoinnista tuomioistuinharjoittelusta täydennyskoulutukseen yhdessä tuomioistuinten ja ministeriön kanssa sekä käräjänotaareiden ja asesorien valinnasta. Laatu hankkeemme käynnistämä systemaattinen käräjänotaarien koulutus on sulautettu lautakunnan järjestämään koulutukseen. Jatkossa lautakunta on kiinteässä yhteydessä tuomioistuinvirastoon, jonka perustamista koskeva hallituksen esitys on eduskunnan käsittelyssä.

Tuomioistuinten henkilöstölle on tällä hetkellä tarjolla tuomarinkoulutuslautakunnan ja oikeusministeriön koulutusyksikön

järjestämän koulutuksen lisäksi yliopistojen, laatu hankkeiden ja yksittäisten tuomioistuinten järjestämää koulutusta. Usein on käynyt niin, että kaksi eri tuomioistuinta on toisistaan tietämättä suunnitellut ja järjestänyt koulutusta samasta aihepiiristä, vaikka koulutus olisi voitu suunnitella yhdessä ja usein myös toteuttaa yhdellä kerralla videoyhteyksiä käyttämällä. Koordinoimaton täydennyskoulutus on siten aiheuttanut niukkojen ja riittämättömien resurssien hukkakäyttöä. Tämän vuoksi on tärkeää, että tuomioistuinvirastolla ja myös tuomarinkoulutuslautakunnalla on jatkossa riittävät resurssit täydennyskoulutuksen tarpeiden kartoittamista sekä koulutuksen suunnittelua ja koordinoitua varten.

Lautakunnan puheenjohtaja oikeusneuvos Kirsti Uusitalo kertoo tämän päivän lopuksi lautakunnan tarkemmista suunnitelmista tuomarinkoulutuksen suhteen. Tervetuloa Rovaniemelle.

Sakko-Aipa on ollut poliisien ja syyttäjien käytössä jo toista vuotta. Aipan toinen palanen eli salaisten pakkokeinoasioiden sähköisen käsittelyn työväline saatiin viimeinkin valmiiksi alkuvuodesta 2018. Sen valtakunnallinen käyttö aloitettiin alkukesällä. Kummakin palasen käytöstä saadut kokemukset ovat olleet hyvät, vaikka käräjäoikeuksien ja poliisilaitosten välisissä tietoliikenneyhteyksissä on ollut ajoittain lisätyötä ja harmia aiheuttaneita ongelmia.

Aipan seuraava vaihe eli hakemusasioden sähköinen käsittely otetaan pilottikäyttöön Pirkanmaan käräjäoikeudessa lähiaikoina ja valtakunnalliseen käyttöön maaliskuussa 2018.

Kuten olen aiemmin jo moneen kertaan todennut, Aipasta ei saada tavoiteltuja hyötyjä, mikäli emme opettele uusia työtapoja ja kehitä työprosessejamme määrätietoisesti jo ennen kunkin Aipan osasen varsinaista käyttöönottoa. Meidän tulee myös yhtenäistää kunkin käräjäoikeuden työtapoja entisestään. Kehitimme tämän muutos- ja kehittämistyön tueksi sähköisen oikeudenkäynnin konseptin käräjätuomari Timo-Juhani Laurilan vetämän laatu työryhmän erityisen ansiokkaan työn pohjalta.

Kunkin vireillä olevan jutun asiakirjat on tallennettu konseptin mukaisesti sähköistä oikeudenkäyntiä ja sen harjoittelua varten eri

käyttäjryhmien – syyttäjävirsto/käräjäoikeus, käräjäoikeus/hovioikeus – yhteiselle tiedostokansiolle. Koska tiedostokansiot eivät täytä tietosuojavaatimuksia, Aipa-hankkeessa päätettiin tehdä niin sanottu Mini-Aipa juttujen asiakirjojen sähköistä tallentamista ja käsittelyä varten. Mini-Aipa on tarkoitus ottaa käyttöön alkuksäst 2019.

Aipa-hankkeen erityisiantuntijaksi siirtynyt Timo-Juhani Laurila kertoo Mini-Aipan kehittämisestä ja muista Aipa-hankkeen ajankohtaisista asioista tarkemmin päiväkahvien jälkeen. Terve-tuloa kotipiiriin.

Oikeusprosessien keventämistä koskevat lainsäädäntömuutokset astuvat voimaan ensi vuoden alussa. Videoneuvottelun käyttömahdollisuuden laajeneminen ja kokoonpanojen monipuolistuminen helpottaa oikeudenkäyntien järjestämistä laajojen tuomiopiirien yhä harvemmiksi käyville istuntopaikoilla. Laamanni Pekka Määttä on ollut merkittävässä roolissa keventämishankkeessa jo sen valmisteluvaiheessa. Hän kertoo asiasta tarkemmin huomenna.

Meidän kaikkien eteen tulee aika ajoin mahdottomilta tuntuvia ja löytöretkiä vastaavia tehtäviä. Löytöretkeilijä Pata Degerman antaa meille huomisen päivän aluksi vinkkejä siitä, miten mahdottomalta tuntuvaan tehtävään valmistaudutaan ja se selätetään.

Kertaan vielä lopuksi mitä olemme tänä vuonna tehneet ja mitä muuta ohjelmaa päivillä on.

Olemme tehneet perinteistä työryhmätyötä ja laatineet sen pohjalta raportit todistelusta riita- ja rikosasioissa, ampuma-aserikosten rangaistuskäytännöstä sekä oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa. Ensimmäisen ja kolmannen työryhmän vetäjät hovioikeudenlaamanni Sakari Laukkanen ja käräjätuomari Pekka Louhelainen sekä toisen työryhmän sihteeri käräjätuomari Anne Kurtti esittelevät työryhmiensä työn tuloksia kaikille laatupäivien osallistujille. Toisen työryhmän vetäjä käräjätuomari Kirsi Erkkilä ei voinut täyttää esittäjän rooliaan Kittilän virkarikosjutun aiheuttaman kiireen vuoksi. Työryhmien raportit on tarkoitus julkaista vuoden 2019 alkupuolella vastaavaan tapaan kuin aiemmat raportit.

Kiitän jo tässä vaiheessa työryhmien vetäjiä, raporttien kirjoittajia, työryhmien jäseniä ja kouluttajia panostuksestanne laatutyöhön.

Kulunut vuosi on ollut muutoinkin työn täyteinen erityisesti käräjäoikeuksien rakennemuutoksen kohteena olevissa käräjäoikeuksissa. Niiden henkilöstö on ideoinut ja suunnitellut uusia Lapin ja Oulun käräjäoikeuksia. Kainuun käräjäoikeuden henkilöstö on puolestaan kartoittanut vastaavasti summaaristen asioiden keskitämiseen liittyviä ongelmakohtia ja haasteita. Kerron myöhemmin yhdessä laamanni Antti Savelan kanssa, minkälaiset uudet käräjäoikeudet olemme saaneet paperille aikaan. Ensi vuonna nähdään, miten suunnitelmat toimivat ja pitääkö niitä muuttaa.

Oikeusministeriö on tukenut laatutyötämme sen aloittamisesta alkaen sekä henkisesti että taloudellisesti. Ja mikäli olen oikein ymmärtänyt, tekemämme työ on ollut tuen arvoista. Suunnittelupäällikkö Raimo Ahola kertonee meille oikeusministeriön tervehdyspuheenvuorossa, riittävätkö ministeriön rahat tuen jatkamiseen.

Asianajajaliitto ja syyttäjälaitos ovat myös tukeneet työtämme vahvasti. Kiitokset Teille kaikille siitä.

Ja lopuksi suurimmat kiitokset laatukoordinaattori, käräjätuomari Minna Leikakselle ja presidentin sihteerille Sirkka Rytilahdelle. Minna on vastannut laatupäivien järjestelyistä ja Sirkka iltavastaa-ntoon antamista.

Kuten osa teistä on jo huomannut, Hovioikeuden Presidentti ei ole päässyt paikalle. Hän on tämän päivän maapuolustuskurssilla ja tulee sieltä seuraamme alkuillasta. Toivotan teidät kaikki tervetulleiksi omasta ja presidentin puolesta perinteikkäälle iltavastaa-ntolle hovioikeuteen. Vastaanotto alkaa kello klo 18.00.

Laatupäivien puheenjohtajana toimii tänään laamanni Kimmo Saarela ja huomenna hovioikeudenlaamanni Teija Unkila.

Hyvät kuulijat. Tervetuloa laatupäiville presidentin ja laatuorganisaation puolesta.

ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN TUOMIOISTUINTEN LAINKÄYTÖN LAATUHANKKEEN LAATUPÄIVÄT 2018

22.–23.11.2018 Lapin yliopisto, Fellman-sali
Yliopistonkatu 8, ROVANIEMI

Torstai 22.11.2018

- 12.00-12.30 Laatu päivien avaus**
- laatu hankkeen kehittämistyöryhmän puheenjohtaja, laamanni Jyrki Kiviniemi, Lapin kärjäoikeus
Oikeusministeriön tervehdys
- suunnittelupäällikkö Raimo Ahola, Oikeusministeriö
- 12.30-13.15 Kärjäoikeuksien yhdistäminen**
- laamanni Antti Savela, Oulun kärjäoikeus
- laamanni Jyrki Kiviniemi, Lapin kärjäoikeus
- 13.15-14.00 Laatutyöryhmä II: Rangaistuskäytäntö ampuma-aserikoksissa**
- kärjätuomari Anne Kurtti, Kemi-Tornion kärjäoikeus
- 14.00-14.30 Kahvitauko**
- 14.30-15.30 Ajankohtaista AIPA-hankkeesta**
- erityisasiantuntija Timo-Juhani Laurila, AIPA-hanketoimisto
- 15.30-16.30 Tuomarikoulutus uudistuu – mikä muuttuu?**
- tuomarinkoulutuslautakunnan puheenjohtaja, oikeusneuvos Kirsti Uusitalo, Korkein oikeus
- Puheenjohtaja laamanni Kimmo Saarela,**
Kemi-Tornion kärjäoikeus
- 18.00–20.00 Rovaniemen hovioikeuden vastaanotto**
Valtakatu 10-12, ROVANIEMI

ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN TUOMIOISTUINTEN LAINKÄYTÖN LAATUHANKKEEN LAATUPÄIVÄT 2018

Perjantai 23.11.2018

- 9.00-10.00 Laatutyöryhmä I: Todistelu riita- ja rikosasioissa**
- osaston johtaja, hovioikeudenlaamanni Sakari Laukkanen, Rovaniemen hovioikeus
- 10.00-11.30 Mahdoton tehtävä Mount SISU/ Etelämanner – 93°C**
- löytöretkeilijä Pata Degerman
- 11.30-12.30 Lounastauko**
- 12.30-13.30 Oikeusprosessien keventäminen**
- laamanni Pekka Määttä, Kainuun kärjäoikeus
- 13.30-14.30 Laatutyöryhmä III: Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa**
- kärjätuomari Pekka Louhelainen, Oulun kärjäoikeus
- 14.30-14.45 Toimintasuunnitelma vuosille 2019–2021 ja vuoden 2019 laatutyö**
- laatu koordinaattori, kärjätuomari Minna Leikas, Oulun kärjäoikeus
- Laatupäivien päätöspanat**
- presidentti Marianne Wagner-Prenner, Rovaniemen hovioikeus
- 14.45 Päätöskahvit**
- Puheenjohtaja osaston johtaja, hovioikeudenlaamanni Teija Unkila,** Rovaniemen hovioikeus

**I TODISTELU RIITA- JA RIKOSASIOISSA
– ASIANTUNTIJATODISTELU**

Laatutyöryhmä I/2018

Työryhmän jäsenet

Hovioikeudenlaamanni Sakari Laukkanen, Rovaniemen hovioikeus, puheenjohtaja
 Hovioikeudenneuvos Maarit Tukiainen, Rovaniemen hovioikeus, sihteeri
 Käräjätuomari Kirsi Huotari, Ylivieska-Raahen käräjäoikeus, sihteeri
 Laamanni Pekka Määttä, Kainuun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Niko Siikaluoma, Kainuun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Pekka Nissilä, Kemi-Tornion käräjäoikeus
 Käräjätuomari Janne Anttila, Lapin käräjäoikeus
 Käräjätuomari Tuula Hiukka-Poikela, Lapin käräjäoikeus
 Käräjätuomari Mari-Lea Kovanen, Lapin käräjäoikeus
 Käräjätuomari Reetta Löija, Lapin käräjäoikeus
 Käräjätuomari Markku Hämäläinen, Oulun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Janika Kaski, Oulun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Kauko Kempainen, Oulun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Pekka Louhelainen, Oulun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Päivi Markus, Oulun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Tanja Pohjola, Oulun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Ilkka Ylönen, Oulun käräjäoikeus
 Hovioikeudenneuvos Virve Salo, Rovaniemen hovioikeus
 Asianajaja Jaakko Kuparinen, Asianajotoimisto Laki-Forum Oy
 Asianajaja Kalle Pyrhönen, Asianajotoimisto Kalle Pyrhönen Oy
 Asianajaja Reima Raappana, Asianajotoimisto Ferenda Norden Oy
 Oikeustieteen maisteri Henri Tolonen, Fidescon Oy
 Johtava julkinen oikeusavustaja Matti Paldanius, Lapin oikeusaputoimisto
 Kihlakunnansyyttäjä Ilkka Kalliokulju, Oulun syyttäjänvirasto
 Kihlakunnansyyttäjä Outi Janz, Lapin syyttäjänvirasto

1. JOHDANTO

Työryhmän toimeksiantona on ollut todistelu riita- ja rikosasioissa. Työryhmän jäseniä on pyydetty etukäteen kartoittamaan todisteluun liittyviä ajankohtaisia kysymyksiä. Työryhmän keskusteluissa aihepiiri todettiin varsin laajaksi. Suurin osa etukäteen toimitetuista kysymyksistä on koskenut asiantuntijatodistelua. Työryhmän keskusteluissa todettiin, että asiantuntijatodistelu muodostaa työskentelyn kannalta selkeän kokonaisuuden ja johon liittyy siinä määrin ajankohtaisia pohdittavia kysymyksiä, että työryhmä päätyi rajamaan työskentelyn kohteen asiantuntijatodisteluun.

Työryhmä on kokoontunut kolme kertaa ja keskustelua on käyty myös sähköpostitse. Työryhmässä esille nousseet kysymykset keskittyivät erityisesti asiantuntijalta edellytettäviin pätevyysvaatimuksiin, kuultavien asiantuntijoiden määrään ja tapaan, asiantuntijan kuulemiseen esitutkinnassa, asiantuntijan oikeuteen saada salassa pidettäviä asiakirjoja ja oikeuteen olla läsnä asian käsittelyn eri vaiheissa sekä asiantuntijan palkkion määräämiseen liittyviin seikkoihin.

Korkein oikeus on 13.9.2018 tehnyt valtioneuvostolle esityksen lainsäädännön täydentämisestä siten, että laissa säädettäisiin Valviran velvollisuudesta antaa korkeimmalle oikeudelle vakuutuslääketieteellisiä lausuntoja. Työryhmä totesi, että myös yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävissä asioissa asianosaisten mahdollisuudet ylipäänsä hankkia ja kustantaa lääketieteellisiä asiantuntijalausuntoja voivat tosiasiallisesti estää asianosaisten mahdollisuudet saada asiansa käsiteltäväksi tuomioistuimissa. Korkeimman oikeuden esittämät perusteet lainsäädännöllisille muutoksille soveltuvat työryhmän käsityksen mukaan myös vastaavanlaisten asioiden käsittelyyn yleisissä tuomioistuimissa.

2. ASIANTUNTIJALTA EDELLYTETTÄVÄT PÄTEVYYSVAATIMUKSET

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 §:n mukaan asiantuntijan on oltava rehelliseksi ja alallaan taitavaksi tunnettu. Asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu.

2.1. REHELLISYYS

Asiantuntijan on oltava rehellinen. Rehellisyyden vaatimusta ei ole laissa tarkemmin yksilöity. Oikeuskirjallisuudessa analogiaa on haettu asiamiehen ja avustajan kelpoisuusvaatimuksista. Oikeusapulain esitöissä (HE 82/2001 vp s. 121) oikeudenkäyntiasiamiehen kelpoisuusvaatimusten ei katsota täyttyvän, jos asianosainen on tuomittu tai syytteessä sellaisesta rikoksesta, joka osoittaa asiamieheltä ja avustajalta edellytettävän rehellisyyden puutetta. Lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 22/2001 s. 8–9) todetaan, että arvioinnissa tulee harkita tapauskohtaisesti esimerkiksi rikoksen laatua, teko-olosuhteita ja sitä, kuinka kauan aikaa sitten rikos on tehty sekä sitä, miten henkilö on sen jälkeen käyttäytynyt ja toimillaan osoittanut olevansa rehellinen ja muiden luottamuksen arvoinen. Syyte luottamusaseman väärinkäytöksestä, petoksesta, väärennyksestä, kavalluksesta tai muusta vastaavasta varallisuusrikoksesta voi muodostaa esteen toimia asiamiehenä tai avustajana, paitsi jos tuomiosta on kulunut jo pidempi aika (Vuorenpää: Eräitä huomioita uudistuneesta asiantuntijatodistelusta, JJ Tuula Linna s. 482). Lisäksi on katsottu, ettei asiantuntijana saa olla henkilö, joka on hankkinut taitonsa rikoksia tekemällä.

KKO 1961 II 34: Varatuomaria, joka oli tuomittu jatkettua tavallisesta hyötymistarkoituksessa tehdystä virkarikoksesta pantavaksi kaupunginviskaalin viralta, ei voitu pitää rehelliseksi tunnettuna ja muilta ominaisuuksiltaan sopivana harjoittamaan asianajajan tointa.

HHO 28.9.2006 nro 2852: Verorikkomuksesta ja kirjanpitorikoksesta tuomittu kolmen kuukauden ehdollinen vankeusrangaistus osoitti, ettei oikeudenkäymiskaassa asiamieheltä

edellytetty rehellisyysvaatimus ei täyttynyt, kun tuomiosta oli kulunut alle vuosi.

KKO 2011:109: Asianomainen oli syyllistynyt velallisen epärehellisyyteen, törkeään petokseen ja avunantoon kirjanpitorikokseen. Asiamiehen rehellisyysvaatimuksen katsottiin täyttyvän, koska tuomiosta oli kulunut jo pidempi aika (viimeisestä tuomiosta 4 vuotta ja teoista n. 20 vuotta).

2.2. TAITAVUUS

Asiantuntijan tulee olla myös alallaan taitavaksi tunnettu. Taitoa osoitetaan yleensä tutkinnoilla, todistuksilla, julkaisuilla ja työuralla. Joskus taitavuus kohdistuu käytännöllisiin taitoihin. Silloin käytännön kokemus ja työuran pituus voivat olla ratkaisevia asiantuntijan pätevyyden kannalta. (Vuorenpää: Eräitä huomioita uudistuneesta asiantuntijatodistelusta, JJ Tuula Linna s. 482).

Taitavaksi tunnettu viitanee yleisesti hyväksytyyn asiantuntijuteen. Tunnettuisuutta voidaan osoittaa myönnettyillä tutkinnoilla ja todistuksilla tai sitten lähestyä sisällöllisesti niin, että asiantuntija tutkimustyön, ammattikäytäntöjen, metodologian ja tieteenalan lainalaisuuksien osalta noudattaa tieteenalalla hyväksytyjä periaatteita (Santtila, Weizmann-Henelius: Oikeuspsykologia s. 552). Asiantuntijan taitoihin liittyy se, että yleisesti tunnettuja kokemussääntöjä ei tarvitse todistaa. Tuomioistuimen tuntemat kokemussäännöt rinnastuvat siten notorisiin tosiseikkoihin (Tirkkonen: Uusi todistuslainsäädäntö 1949 s. 34). Tuomioistuimen ei tällä perusteella tule pitää asiantuntijana selvästi epätieteellisiä menetelmiä käyttäviä ”asiantuntijoita”, kuten korteista ennustajia, selvännäkijöitä tai muita muuhun kuin kokemusperäiseen todellisuuteen nojautuvia viisastelijoita. Erilaiset vaihtohtolääketieteen edustajat tai muut itseoppineet voivat olla rajatapauksia. Jos sellaisella tiedolla voi olla merkitystä asiassa, lienee syytä sallia asianomaisen esiintyminen asiantuntijana ja arvioida kuulemisen merkitys todistusharkinnan puitteissa (HE 46/2014 vp s. 35, ks. erilaisten lääketieteellisten koulukuntien osalta KKO 2018:50 kpl 166–167)

2.3. PUOLUEETTOMUUS

Asiantuntijalta edellytetään vielä, että hän ei ole asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu. Asiantuntijan esteellisyyttä koskevat säännökset ovat uudessa laissa merkittävästi tiukemmat kuin todistajan esteellisyyttä koskevat säännökset. Vanhan lain aikaan käytetty rinnastus tuomarinjäveihin on edelleen suurelta osin toimiva, mutta oikeudenkäymiskaaren 13 luvun uudistuksen jälkeen rinnastukseen on tehtävä eräitä varauksia. Asiantuntija voi, toisin kuin tuomari, ottaa vastaan asianosaisen maksaman palkkion (Vuoren pää: Eräitä huomioita uudistuneesta asiantuntijatodistelusta, JJ Tuula Linna s. 484). Ongelmia voi aiheuttaa saman asianosaisen käytäntö käyttää aina samaa asiantuntijaa asiassaan. Monilla tieteenaloilla on kuitenkin varsin vähäinen määrä käytettävissä olevia asiantuntijoita ja myös usein käytetty asiantuntija voi toiminnallaan osoittaa, että lausunnot ovat asiantuntevia ja puolueettomia huolimatta siitä, että häntä kuullaan usein asiantuntijana. Tuomaria koskevat osallisuus-, sukulaisuus-, intressi- ja yhteisöjäävit ovat kuitenkin edelleen pitkälle sovellettavissa myös asiantuntijatodisteluun (Vuoren pää: Eräitä huomioita uudistuneesta asiantuntijatodistelusta, JJ Tuula Linna s. 484).

Työryhmä esittää asiantuntijalta edellytettävien pätevyysvaatimusten osalta käsityksensä seuraavaa:

- Tuomioistuimilla ei lähtökohtaisesti olisi syytä epäillä asiantuntijan pätevyyttä, vaan asianosaisen nimeämän asiantuntijan pätevyyteen luotettaisiin.
- Mikäli asiantuntijan pätevyys riitautetaan, pätevyyden arviointi suoritettaisiin.
- Tuomioistuinten tulisi kiinnittää huomiota asiantuntijatodistelun laatuun, erityisesti taitavuuteen.

3. ASIANTUNTIJAN MÄÄRÄÄMINEN

Käräjäoikeuden osalta asianosaisten on sekä riita- että rikosasiassa jo haastehakemuksessa ilmoitettava todisteet, jotka asianomainen aikoo esittää (OK 5:2, ROL 5:3 ja ROL 7:2). Vastapuolelle on

säädetty vastaava velvollisuus ilmoittaa todisteet heti asiaan vastatessaan (OK 5:9, ROL 7:7). Rikosasiassa asiantuntijalausunnot hankitaan usein jo esitutkintavaiheessa (ETL 1:2.2 ja 11:4).

Käräjäoikeuden on riita-asian valmistelussa selvittävä, mitä todisteita asiassa tullaan esittämään ja mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen (OK 5:19). Käräjäoikeuden on sekä riita- että rikosasian valmistelussa tehtävä päätös asiantuntijalausunnon hankkimisesta (OK 5:25, ROL 5:11). Asianosainen, joka haluaa suoritettavaksi tällaisen todistelua koskevan toimenpiteen, on ilmoitettava siitä välittömästi valmistelussa (OK 5:25.3, ROL 5:11.2). Hovioikeuden on asian valmistelussa selvittävä, mitä todisteita asiassa esitetään ja mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen (OK 26:7). Asianosaisen tulisi riitauttaa henkilön kuuleminen asiantuntijana ennen kuin tuomioistuin tekee päätöksen asiantuntijan kuulemisesta.

Todistajan ja asiantuntijan erottamisen osalta voidaan arvioida seuraavia seikkoja (Muistio 12.2.2016 Ahti Kontturi, Oulun käräjäoikeus):

- haastehakemuksessa ja vastauksessa asianosaisen esittämä käsitely
- asiantuntija antaa ensisijaisesti kirjallisen lausunnon
- asiantuntija todistaa ensisijaisesti kokemussäännöistä ja kysymyksistä, joiden arvostelemiseen tarvitaan erityisiä ammattitietoja
- todistaja todistaa ensisijaisesti havainnoistaan
- jos kuultava kertoo sekä havainnoistaan että kokemussäännöistä, kummasta ensisijaisesti
- vaihdettavuus toiseen todistelun siitä periaatteessa huonontumatta
- havaintojen tekemisen ajankohta suhteessa toimeksiantoon
- erityisiin kokemussääntöihin liittyvän asiantuntemuksen käyttäminen
- onko suorittanut korvaukseen oikeuttavaa työskentelyä

Päätösvalta asiantuntijan kuulemisesta kuuluu siis viime kädessä tuomioistuimelle. Tuomioistuimen on tehtävä päätöksensä viimeistään ennen asiantuntijan kuulemistä. Tuossa päätöksessä

voidaan ottaa kantaa niin asiantuntijan kelpoisuuteen kuin tarpeettoman todistelun kieltämiseenkin (OK 17:8, Tirkkonen: Uusi todistuslainsäädäntö 1949 s. 208). Asianosaisen velvollisuutena on tehdä aloite asiantuntijan kuulemisesta niin varhaisessa vaiheessa kuin se on mahdollista. Preklusio koskee myös asiantuntijatodistelua (OK 6:9, OK 25:17 Vuorenpää: Asiantuntijatodistelun ongelmakohtia 2012 s. 105). Uusi asiantuntijatodistelu voi kuitenkin rikosasiassa ja indispositiivisessa riita-asiassa tulla esille vielä käräjäoikeuden pääkäsitelyssä ja rikosasiassa myös hovioikeudessa.

Tuomioistuimen päätös henkilön kuulemisesta todistajana tai asiantuntijana on prosessuaalinen ratkaisu, joka edellyttää lain soveltamista riidanalaiseen kysymykseen, joka tulee siten selvitettyksi asianosaisia sitovalla tavalla (Tirkkonen: Suomen Siviiliprosessioikeus I s. 498). Ratkaisu sitoo myös tuomioistuinta itseään ja siihen haetaan muutosta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 68 §:n säännösten mukaisesti. Oikeudenkäyntiä valmisteltaessa kysymys henkilötodistelusta voi kuitenkin vielä esiintyä myös prosessinjohtotoimenpiteinä, jotka eivät sido tuomioistuinta. Asiantuntijana kuulemisesta ei siten tehdä nimenomaista päätöstä vaan ainoastaan merkintä pöytäkirjaan, jos asia on selvä eikä erimielisyyttä ole (Lappalainen: Siviiliprosessioikeus II s. 38).

Todistelua koskevaan tuomioistuimen päätökseen haetaan muutosta pääasian yhteydessä (OK 17:68). Tämä koskee myös asiantuntijan kelpoisuutta ja tarpeettoman todistelun kieltämistä koskevia päätöksiä. Sen sijaan asiantuntijan palkkiota koskevaan kysymykseen voidaan hakea muutosta erikseen (OK 17:68.1/3).

Työryhmä esittää asiantuntijaa koskevan erimielisyyden osalta käsitelynsä seuraavaa:

- Riitauttaminen, joka koskee asiantuntijan henkilöä tai pätevyttä olisi tehtävä jo valmisteluvaiheessa tai niin pian asiantuntijan nimeämisen jälkeen kuin mahdollista.
- Päätösvalta siitä, kuullaanko asiantuntijaa ja ketä asiantuntijana kuullaan, olisi tuomioistuimella.
- Tuomioistuimen päätös henkilön kuulemisesta todistajana tai asiantuntijana olisi prosessuaalinen ratkaisu, johon voitaisiin hakea muutosta pääasian yhteydessä.

4. ASIANTUNTIJOIDEN MÄÄRÄN RAJOITTAMINEN

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 7 §:n nojalla tuomioistuimella on asian laadusta riippumatta oikeus hankkia omasta aloitteestaan asiantuntijalausunto. Saman luvun 66 §:n nojalla asiantuntijan palkkion maksavat asianosaiset yhteisvastuullisesti, jos tuomioistuimella on omasta aloitteestaan nimennyt asiantuntijan.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla tuomioistuimen on evättävä muuten tarpeeton näyttö. Saman momentin 4 kohdan nojalla tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka voidaan korvata olennaisesti luotettavammalla todisteella.

Selostetut säännökset antavat tuomioistuimelle vallan sekä laajentaa että supistaa oikeudenkäyntiaineistoa asiantuntijatodistelun osalta. Näytön laajentamisen osalta tuomioistuimen rooli on kuitenkin asianosaisten toimenpiteitä täydentävää. Lähtökohtaisesti asianosaisten on hankittava asiassa tarpeelliset todisteet (OK 17:7). Myös asiantuntijoiden nimeäminen on siten lähtökohtaisesti asianosaisten tehtävänä. Tuomioistuimen oma-aloitteiset todistelun hankkimista koskevat toimet ovat käytännössä harvinaisia. Sen sijaan tilanteita, joissa todistaja tai asiantuntija kutsutaan oikeudenkäynnin kuluessa uudelleen kuultavaksi, tapahtuu silloin tällöin. Näistäkin tilanteista selvittää usein prosessinjohtotoimenpiteillä ilman varsinaista päätöstä.

Todistusaineiston rajoittaminen sen sijaan on joskus tarpeen. Irrelevantin todistelun ja prosessiekonomisesti huonojen todisteluvaihtoehtojen karsiminen kuuluu luonnostaan pääkäsitelyä edeltävään valmisteluun ja myöhemmin esille tulevien todistuskeinojen osalta siihen vaiheeseen, jossa todisteet ilmoitetaan. Käytäntönä meillä on, että samasta teemasta voi yksikin osapuoli ilmoittaa useampia todistajia. Samoin on tavanomaista, että molemmat asianosaiset nimeävät omat asiantuntijansa. Asiallista on keskustella, miksi useamman todistajan kuuleminen samasta teemasta olisi tarpeen. Sen sijaan ainakin asian käräjäoikeusvalmistelussa on vielä syytä suhtautua tietyllä varauksella todistusaineiston karsimiseen, koska todistajien uskottavuudesta ei ole tietoa

(Lappalainen: Siviiliprosessioikeus II s. 162). Sen sijaan hovioikeudella olisi nykyistä useammin mahdollisuus rajoittaa tarpeetonta ja ylimääräistä todistelua.

Asiantuntijatodistelu ei eroa tässä suhteessa muista todistuskeinoista. Tarpeeton asiantuntijatodistelu on evättävä. Tarpeetonta on selvästi epätieteellisiin menetelmiin pohjautuva asiantuntijänäyttö, vaikkapa korteista ennustajan kuuleminen. Tarpeetonta on myös asiantuntijänäyttö, jos todistettavat kysymykset ovat asiaan vaikuttamattomia. Tällaista tilannetta asiantuntijoiden osalta ei tosin ole tullut käytännössä vastaan. Vielä on evättävä sellainen asiantuntijänäyttö, joka voidaan korvata olennaisesti vähemmällä kustannuksella tai vaivalla saatavalla todisteella (OK 17:8.1/3). Tässä mielessä esimerkiksi ulkomailla asuvan asiantuntijan korvaaminen Suomessa asuvalla voi olla perusteltua. (Eriaisista, käytännössä varsin harvinaisista soveltamistilanteista katso tarkemmin Rautio-Frände: Todistelu- Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari s. 72–79.)

Käytännössä usein kysytään, riittääkö yhdestä teemasta yksi asiantuntija. Korkein oikeus on viime aikoina antanut useita ratkaisuja todistajan kertomuksen näyttöarvon harkitsemista koskevista periaatteista. Samat tulkintaperiaatteet koskevat soveltuvin osin myös asiantuntijatodistelua. Asianosaisen väitteen hyväksyminen tuomion perusteeksi ei riipu asiantuntijoiden määrästä, vaan ristiriitaisten kertomusten näyttöarvosta. Tuomioistuimien joutuu hyväksymään tai hylkäämään väitteen, olipa siitä esitetty yksi tai yhdeksän todistetta. Kertomusten yksityiskohtaisuus, tieteellinen tai kokemusperäinen vakuuttavuus ja siis uskottavuus määrää sen, onko riittävästä seikasta esitetty riittävä näyttö. Keskeistä on siis kysyä, riittääkö yksi asiantuntija asianosaiselle. Asianosainen kantaa riskin siitä, saako hän näytetyksi ne seikat, joihin hän on asian voittaakseen vedonnut. Tarpeeton todistelu on kuitenkin evättävä.

Työryhmä esittää asiantuntijoiden määrän rajoittamisen osalta käytäntönsä seuraavaa:

- Asianosaisten tulisi ensisijaisesti valita ja nimetä asiantuntija(t).
- Suotavaa olisi, että kuultavien asiantuntijoiden lukumäärää pyrittäisiin rajoittamaan.

5. ASIANTUNTIJAN KUULEMINEN ESITUTKINNASSA

Esitutkintalain 11 luvun 4 §:n mukaan esitutkintaa varten voidaan hankkia asiantuntijalausunto esitutkinnassa selvittävää asiaa koskevasta kysymyksestä. Asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu.

Asiantuntijalausunnon voi pyytää tutkinnanjohtaja tai tutkija (HE 222/2010 vp s. 239). Asiantuntijalausunnon tarpeellisuus on harkittava esitutkinnassa selvittävien asioiden perusteella (ETL 1:2). Sen mukaan asia on esitutkinnassa valmisteltava niin, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa. Joissakin tapauksissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on katsonut esitutkinnan olleen puutteellisen, kun asiantuntijalausuntoa ei ollut hankittu (Vuorenperä: Asiantuntijatodistelun ongelmakohtia s. 112).

Esitutkinnan aikana esitutkintaviranomainen voi päättää asiantuntijalausunnon hankkimisesta viran puolesta. Esitutkintalaissa ei ole säännöksiä asianosaisen kuulemisesta. Toisaalta esitutkintaviranomaisella on velvollisuus suorittaa asianosaisen pyytämät esitutkintatoimenpiteet, jos ne saattavat vaikuttaa asiaan eikä niistä aiheudu kohtuuttomia kustannuksia (ETL 3:7). Esitutkintalain 3 luvun 10 §:n nojalla syyttäjä tai tutkinnanjohtaja voi päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun. Sanamuodon perusteella on epäselvää, missä määrin tämä esitutkinnan rajoittamissäännös soveltuu yksittäisen esitutkintatoimenpiteen, kuten asiantuntijalausunnon hankkimiseen (HE 222/2010 vp s. 186–188).

Asianosaisella on mahdollisuus nimetä myös rikosasiassa asiantuntija. Eräät asiantuntijalausunnot on kuitenkin jätetty asianosaisten ulottumattomiin. Nimittäin keskusrikospoliisin rikostekniset tutkimukset edellyttävät esitutkinta-, syyttäjä- tai oikeusviranomaisen pyyntöä (Asetus poliisin hallinnosta 7 § 1/2). Toivottavaa

olisi, että asianosaisten nimeämien asiantuntijoiden lausunto olisi käytettävissä jo ennen asian pääkäsittelyä. Tällöin syyttäjällä on mahdollisuus täydentää esitutkintaa. Aikaisemmin myös rikosasiaa käsittelevät tuomioistuimet ovat asiantuntijatodistelua kaivatesaan kääntyneet syyttäjän puoleen ja pyytäneet tätä hankkimaan tarvittavaa selvitystä (Vuoren pää: Asiantuntijatodistelun ongelmakohtia s. 113). Nykyisen lain puitteissa lienee kuitenkin parempi korkeintaan kiinnittää asianosaisten huomiota mahdolliseen asiantuntijatodistelun tarpeeseen ja jättää selvityksen hankkiminen heidän harkintaansa.

Rikosasiassa esitutkintaviranomaisten, syyttäjän ja oikeusviranomaisten käytettävissä on rikostekninen laboratorio, jonka antamat asiantuntijalausunnot ovat rikosasioissa tavanomaisia. Näiden asemasta (KKO 1999:74), tutkijan henkilökohtaisesta kuulemisesta (KKO 2015:86) ja lausunnon näyttöarvon määrittämisestä (KKO 2015:86) korkein oikeus on antanut useampia tulkintaohjeita. Tällaiset lausunnot ovat viranomaisen antamia asiantuntijalausuntoja, joista ennen lain muutosta säädettiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 44 §:ssä. Nykyisessä laissa ei enää säädetä viranomaisten asiantuntijalausunnoista nimenomaisesti. Ne kuitenkin edelleen tunnustetaan. Esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 66 §:n mukaan, jos lausunnon on antanut viranomainen taikka julkisen viran tai toimen haltija taikka se, joka on määrätty antamaan lausuntoja kysymyksessä olevalta alalta, palkkio ja korvaus suoritetaan ainoastaan, jos siitä on erikseen säädetty. Korkein oikeus on ennakkopäätöksessään KKO 2015:101 katsonut, ettei tuomioistuimen pyynnöstä asiantuntijalausunnon antaneella sairaanhoitopiirillä ollut oikeutta saada korvausta lausunnon antamisesta ja päätöksessä KKO 2017:61, ettei myöskään sairaanhoitopiirin viranhaltijalla ollut oikeutta palkkioon.

Työryhmä esittää asiantuntijan etukäteen esitutkinnassa kuulemisen osalta seuraavaa:

- Asiantuntija voidaan kuulla etukäteen esitutkinnassa erityisesti niissä tilanteissa, joissa asiantuntija ei ole laatinut kirjallista lausuntoa.

6. MILLOIN ASIANTUNTIJAA KUULLAAN SUULLISESTI JA MILLOIN KIRJALLISESTI

Uuden lain nojalla asiantuntija antaa lausuntonsa kirjallisesti (OK 17:36). Säännöksen nojalla asiantuntijalausunto annetaan aina kirjallisena. Laissa ei ole katsottu tarpeelliseksi säätää, että asiantuntija voisi antaa lausuntonsa pelkästään suullisesti (Rautio-Frände s. 236).

Uuden lain myötä on tullut esille, että eräille asiantuntijoille kirjallisen lausunnon laatiminen on ylivoimaista. Tällaisia asiantuntijoita on ollut esimerkiksi rakennusalan teknisissä asiantuntijoissa. Asiantuntijalausunnon kirjallisesta muodosta säätävä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 36 § ei kuitenkaan jätä tuomioistuimelle harkintavaltaa (Rautio-Frände s. 236). Asiantuntijasta ei myöskään tule todistajaa sillä perusteella, että hän ei ole valmis antamaan kirjallista lausuntoa.

Laissa säädetään niistä tilanteista, joissa asiantuntijaa on kuultava suullisesti. Ensinnäkin se on mahdollista tuomioistuimen päätöksellä asiantuntijan lausunnon epäselvyyksien, puutteellisuksien tai ristiriitaisuuksien poistamiseksi (KKO 2002:35). Tuomioistuin voi myös omasta aloitteestaan määrätä asiantuntijan kuultavaksi suullisesti, jos se on muusta syystä tarpeellista. Koska kuulemisesta voi aiheutua lisäkuluja, asianosaisia on kuitenkin syytä kuulla ennen suullisen kuulemisen määrittämistä. Asiantuntija on kuultava suullisesti myös, jos asianosainen sitä pyytää, eikä kuuleminen ole ilmeisen merkityksetöntä.

Päätöksessä KKO 2002:35 hovioikeudella oli ollut oikeus kieltäytyä Terveystieteiden tutkimuskeskukselle kirjallisen lausunnon antaneen lääkärin suulliselta kuulemiselta, koska lääkärin kirjallinen lausunto sellaisenaan ilmaisee todistusvoimaisesti lääkärin käsityksen todistelun kohteena olevasta asiasta.

Päätöksessä KKO 1998:1 lääkärin kuulemista suullisesti pidettiin tarpeellisena.

Asiantuntijan suullinen kuuleminen voi olla tarpeellista myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on asiassa *Gregacevic v. Kroatia* 10.7.2012 katsonut, että syytetyn pyynnöstä asiantuntijaa oli kuultava suullisesti tuomioistuimessa. EIT:n käytännössä asiantuntija rinnastuu todistajaan. Tämä merkitsee sitä, että rikosasiassa asiantuntija on kuultava matalalla kynnyksellä suullisesti, jos puolustus sitä vaatii (oikeus kuulustuttaa todistajia).

Työryhmä esittää asiantuntijan kirjallisen lausunnon ja suullisen kuulemisen osalta käsityksenään seuraavaa:

- Asiantuntijaa kuultaisiin pääsääntöisesti kirjallisesti.
- Asiantuntijan nimenneen asianosaisen vastapuoli voisi asiantuntijalausunnon kyseenalaistaessaan/riitauttaessaan pyytää asiantuntijan kuulemista suullisesti.
- Rikosasioissa oikeudenmukainen oikeudenkäynti voi edellyttää asiantuntijan suullista kuulemistä.

7. ASIANTUNTIJAN MAHDOLLISUUS PEREHTYÄ SALASSA PIDETTÄVIIN ASIAKIRJOIHIN

7.1. ONKO ASEMAAN PERUSTUVAA OIKEUTTA

Laissa ei liene säädetty asiantuntijan erityisestä oikeudesta salassa pidettäviin asiakirjoihin. Aikaisemmassa laissa tuomioistuimen määräys asiantuntijana kuulemisesta nähtiin tutkimusmääräyksenä. Määräyksessä määriteltiin se, mihin seikkoihin asiantuntijan piti soveltaa kokemussääntöjä tai annettiin se tutkimusaineisto, josta asiantuntijan tuli tehdä asiantuntevat havaintonsa. Asiantuntijalla oli velvollisuus antaa tarkka selonteko siitä, mitä hän oli tutkimuksessaan havainnut sekä tähän nojautuva perusteltu lausunto hänelle esitetystä kysymyksestä. (Tirkkonen: Suomen Siviiliprosessioikeus II s. 320). Tällainen tutkimusmääräys perustui kumotun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 50 §:ään. Asiantuntijan tuli myös ilmoittaa ne tosiseikat, joihin hän oli soveltanut kokemussääntöjä. Asiantuntijan tehtävä ja hänelle annettava aineisto määriteltiin tuomioistuimen tutkimusmääräyksessä. Tutkimusmäärä-

yksen puitteissa asiantuntija voitiin määrätä perehtymään myös salassa pidettäviin asiakirjoihin.

Nykyisin viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 26 §:n 3 momentin nojalla viranomaisen voi antaa salassa pidettävästä asiakirjasta tiedon antamansa virka-aputehtävän suorittamiseksi sekä toimeksiannostaan tai muuten lukuunsa suoritettavaa tehtävää varten, jos se on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Tällä on tarkoitettu myös asiantuntijalle annettavaa määräystä. Salassa pidettävän asiakirjan antaminen asiantuntijalle on sallittua, jos se on välttämätöntä asiantuntijan tehtävän suorittamiseksi (HE 30/1998 vp s. 103). Lähtökohtaisesti salassa pidettävät tiedot tulisi poistaa, mutta jos se on hankalaa tai vaikeuttaa asian ymmärtämistä, ne voidaan jättää poistamatta.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 26 §:n 1 momentin nojalla viranomaisen voi antaa salassa pidettävästä viranomaisen asiakirjasta tiedon myös, jos siitä on erikseen säädetty tai jos se, jonka etujen suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty, antaa siihen suostumuksensa.

7.2. TUTKIMUSMÄÄRÄYS ASIANTUNTIJALLE

Eräissä tapauksissa laki edellyttää tutkimusmääräyksen antamista, esimerkiksi oikeuslääketieteellisestä kuolemansyyn selvittämisestä (Laki kuolemansyyn selvittämisestä 10 §) ja mielentilan tutkimisesta (OK 17:37, mielenterveyslaki 16–17 §). Näissä tapauksissa laissa on säädetty asiantuntijalle annettavasta tutkimusaineistosta, joka voi sisältää myös salassa pidettäviä asiakirjoja. Vaikka oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 50 § ja sitä täydentävä 52 § on kumottu oikeudenkäymiskaaren 17 lukua uudistettaessa eikä uuteen lakiin ole otettu vastaavia säännöksiä, tuomioistuimien voi edelleen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 7 §:n nojalla omasta aloitteestaan hankkia asiantuntijalausunnon ja joka tapauksessa tekee prosessuaalisen päätöksen asiantuntijana kuulemisesta. Sellaisen päätöksen nojalla asiantuntija voidaan määrätä perehtymään myös salassa pidettäviin asiakirjoihin. Tällainen päätös voidaan muotoilla tutkimusmääräykseksi.

Aikaisemmin tuomioistuimet vain harvoin hankkivat omasta aloitteesta asiantuntijalausunnon eikä asianosaisten nimeämien asiantuntevien todistajien kuulemisesta tehty prosessuaalisia päätöksiä eikä heille annettu tutkimusmääräyksiä. Ruotsissa tutkimusmääräyksiin on kiinnitetty enemmän huomiota. Tutkimusmääräyksessä määritellään lausunnon kirjallinen tai suullinen muoto, odotettavan lausunnon sisältö, asiantuntijalle esitettävät kysymykset ja se materiaali, johon asiantuntijan tulee perehtyä. Asiantuntija voidaan velvoittaa myös tekemään tietynlaisia tutkimuksia, jotta hän saisi riittävän aineiston kokemussääntöjen soveltamiseen (Henrik Edelstam: Sakkunnigbeviset 1991 s. 285, Tirkkonen: Suomen Siiviliprosessioikeus II s. 320).

Työryhmä esittää asiantuntijan oikeudesta perehtyä salassa pidettäviin asiakirjoihin seuraavaa:

- Koska asiantuntijalla ei ole asemaan perustuvaa oikeutta perehtyä asian salassa pidettäviin asiakirjoihin, salassa pidettävän aineiston luovuttaminen asiantuntijalle voisi rikkoa salassapitovelvollisuuksia.
- Tuomioistuimet voisivat tehdessään päätöksen asiantuntijan kuulemisesta päättää myös asiantuntijalle annettavasta aineistosta, jolloin hänellä voisi olla oikeus saada tieto myös salassa pidettävästä aineistosta.

8. ASIANTUNTIJAN OIKEUS OLLA LÄSNÄ ASIAN KÄSITTELYN ERI VAIHEISSA

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 50 §:n 2 momentin mukaan todistaja tai asiantuntija ei saa olla läsnä asian käsittelyssä enempää kuin hänen kuulustelemisensa vaatii. Tuomioistuin voi kuitenkin sallia, että asiantuntija on läsnä asian käsittelyn muissa osissa.

Asiantuntijan on ajateltu voivan olla läsnä muuten kuin oman kuulemisensa osalta silloin, kun asiantuntijalausunnoissa on näkemyseroja tai hänen läsnäololleen on muuten tarvetta. Todistajan läsnäolokiellosta ei voida tehdä minkäänlaisia poikkeuksia (Frände-Rautio s. 288, HE 46/2014 vp s. 109).

Käytännössä on esiintynyt tilanteita, joissa on jouduttu harkitsemaan asiantuntijan oikeutta olla läsnä muun muassa sovittelunettelyssä ja asian suullisessa valmistelussa sekä näitä seuranneessa pääkäsittelyssä. Samoin käytännössä on esiintynyt tilanteita, joissa on jouduttu pohtimaan todistajan läsnäolon sallimista laajemmin kuin oman kuulemisensa ajan muun muassa tilanteessa, jossa kärjääoikeudessa yhtiön edustajana toiminut henkilö oli siirtynyt toisen yhtiön palvelukseen ja tästä syystä häntä kuultiin hovioikeudessa todistajana. Muun muassa talousrikoksissa on myös varsin tavanomaista, että konkurssipesän pesänhoitaja on juttukokonaaisuudessa sekä asianosaisena että todistajana. Lähtökohtaisesti asiantuntijan lausuntoon ei pitäisi olla vaikutusta sille, mitä asianosaiset kertovat, kun taas todistajana kuultava voi täydentää tietojaan muiden kertomusten osalta.

Työryhmä esittää asiantuntijan/todistajan oikeudesta olla läsnä seuraavaa:

- Asiantuntijan läsnäolo tulisi sallia asian käsittelyn eri vaiheissa, mikäli se edistäisi asian käsittelyä ja ratkaisemista.
- Todistajan läsnäoloon asian käsittelyssä muutoinkin kuin kuulemisensa ajan tulisi suhtautua sallivasti muun muassa tilanteissa, joissa henkilön kuuleminen todistajana johtuu hänen asemassaan tapahtuneista muutoksista ja joissa se muutoin edesauttaa asiaa.

9. ASIANTUNTIJAN PALKKIO JA KULUKORVAUS

9.1. OIKEUS PALKKIOON JA KORVAUKSEEN KULUISTA

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 66 §:n 1 momentin mukaan asiantuntijalla on oikeus saada kohtuullinen palkkio työstään ja ajanhukastaan sekä korvaus tarpeellisista kuluistaan. Jos lausunnon on antanut viranomainen tai julkisen viran tai toimen haltija taikka se, joka on määrätty antamaan lausuntoja kysymyksessä olevalta alalta, palkkio ja korvaus suoritetaan ainoastaan, jos siitä on erikseen säädetty.

Säännöstä sovelletaan kaikkiin asiantuntijoihin riippumatta siitä, onko asiantuntijan hankkinut tuomioistuin vai asianosainen. Koh- tuullinen palkkio työstä ja ajanhukasta kattaa erilaisiin kokeisiin, tutkimusaineistoon ja kirjallisuuteen perehtymiseen käytetyn ajan ja työn. Käytetty aika pitäisi pystyä erittelemään. Korvaus tarpeel- lisista kuluista kattaa asiantuntijatehtävän täyttämistä johtuneet kulut, kuten laboratoriokustannukset. Yleiskuluja, kuten laborato- rion vuokria, ei korvata. Lisäksi korvataan oikeuteen saapumisesta aiheutuneet kulut. Jos asiantuntijana on viranomainen tai julkisen viran tai toimen haltija, viranomaiselle asian selvittämisestä aiheu- tuneet kustannukset jäävät valtion kannettaviksi (KKO 1992:85, KKO 1992:125). Asiantuntijan kohtuullisesta palkkiosta päättää viime kädessä tuomioistuin (Frände-Rautio s. 336).

9.2. YKSITYISEN NIMEÄMÄ ASIANTUNTIJA

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 66 §:n 2 momentin nojalla asi- antuntijan nimennyt yksityinen asianosainen vastaa asiantuntijan palkkiosta ja korvauksesta. Jos asiantuntijan on nimennyt useam- pi asianosainen, he vastaavat yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuin on nimennyt asiantuntijan, yksityisten asianosaisten on yhteisvas- tuullisesti suoritettava hänelle palkkio. Muissa tapauksissa palkkio ja korvaus suoritetaan valtion varoista.

Maksettavan palkkion ja kulujen määrä voi perustua sopimuk- seen. Jos sopimusta ei ole, kohtuullisen määrän ratkaisee viimekä- dessä tuomioistuin. Viimekätinen kuluvastuu ratkaistaan oikeu- denkäyntikuluja koskevien säännösten nojalla.

9.3. SYYTTÄJÄN JA OIKEUSAPUA SAANEEN NIMEÄMÄ ASIANTUNTIJA

Syyttäjän, oikeusapua saaneen asianosaisen sekä puolustajan mää- räyksen saaneen vastaajan ja oikeudenkäyntiavustajan määräyksen saaneen asianomistajan hankkiman asiantuntijan palkkio ja kor- vaukset maksetaan valtion varoista. Oikeusapulain 4 §:n 2 mo- mentin mukaan valtion varoista korvataan oikeusapua saaneen asianosaisen hankkima tarpeellinen todistelu, mukaan lukien asi-

antuntijatodistelu (Frände-Rautio s. 337). Säännöksessä ei tosin puhuta asiantuntijatodistelusta nimenomaisesti.

Valtion varoista maksettavan palkkion kohtuullista määrää ei ole laissa säännelty. Asiantuntijaan ei sovelleta lakia valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista. Valtion varoista maksettava kohtuullinen asiantuntijapalkkio määräytyy vastaavin perustein kuin yksityisenkin nimeämälle asiantuntijalle.

Oikeusministeriö on antanut 26.8.2016 tiedotteen oikeuden- käyntikulujen käsittelystä 1.10.2016 alkaen. Tiedotteen mukaan asiantuntijan palkkio maksetaan Palkeiden asiakastukijärjestelmän kautta. Korvauksen maksamista varten lasku voidaan toimittaa sähköisesti. Jos korvauksen saaja on yksityishenkilö, hänen tulee toimittaa korvauksen maksamista varten myös verokortti.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 66 §:n nojalla, jos lausunnon on antanut viranomainen taikka julkisen viran tai toimen halti- ja taikka se, joka on määrätty antamaan lausuntoja kysymyksessä olevalta alalta, asiantuntijalle maksetaan palkkio ja korvaus vain, jos siitä on erikseen säädetty. Korkein oikeus on ennakkopäätök- sessään KKO 2015:101 katsonut, ettei tuomioistuimen pyyn- nöstä asiantuntijalausunnon antaneella sairaanhoitopiirillä ollut oikeutta saada korvausta lausunnon antamisesta ja päätöksessä KKO 2017:61, ettei myöskään sairaanhoitopiirin viranhaltijalla ollut oikeutta palkkioon.

9.4. KULUKYSYMYKSEN RATKAISEMINEN ASEMAN MUUTTUESSA

Todistajalla on oikeus saada kohtuullinen korvaus tarpeellisista matka- ja toimeentulokustannuksista sekä taloudellisesta mene- tyksestä (OK 17:65.1). Asiantuntijalla on oikeus saada kohtuul- linen palkkio työstään ja ajanhukasta sekä korvaus tarpeellisista kuluistaan (OK 17:66.1)

Asianomaisen oikeus korvaukseen riippuu hänen oikeudellisesta asemastaan. Todistajalla ei ole oikeutta saada korvausta työstään ja ajanhukasta. Tuomioistuin ei kuitenkaan kovin tarkoin kontrolloi

asianosaisten nimeämien todistajien palkkiota muissa kuin oikeusapulain nojalla maksettavissa todistelupalkkioissa. Tähän nähden tilanne jatkuu samanlaisena kuin vanhan lain aikaan asianosaisten nimeämien asiantuntevien todistajien kohdalla. He voivat sisällyttää palkkiovaatimukseensa myös hyvitystä tehdystä työstä ja ajanhukasta. Jos asianomaisen kuultavan nimennyt asianosainen ei sitä vastusta, harvoin tuomioistuimella on syytä siihen puuttua. Jos vastapuoli paljoksuu vaatimusta, otetaan tämä huomioon asianosaisten välisistä oikeudenkäyntikuluista päätettäessä.

Työryhmä esittää asiantuntijan palkkion ja kulukorvauksen osalta seuraavaa

- Asiantuntijalausunnon hankkimisesta aiheutuvien kulujen korvaamisesta tulisi keskustella mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.
- Tuomioistuimen tulee oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n nojalla kiinnittää huomiota siihen, ettei esitetä tarpeetonta todistelua ja sen myötä välttyä tarpeettomilta kustannuksilta.

II RANGAISTUSKÄYTÄNTÖ AMPUMA-ASERIKOKSISSA

Laatutyöryhmä II/2018

Työryhmän jäsenet

Käräjätuomari Kirsi Erkkilä, Lapin käräjäoikeus, puheenjohtaja
 Käräjätuomari Anne Kurtti, Kemi-Tornion käräjäoikeus, sihteeri
 Käräjätuomari Kaisa Teivaanmäki, Kainuun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Vilho Niiranen, Lapin käräjäoikeus
 Käräjätuomari Teija Simula-Moberg, Lapin käräjäoikeus
 Käräjätuomari Anneli Jaakola, Oulun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Liisa Männikkö, Oulun käräjäoikeus
 Ma. hovioikeudenneuvos Tuomo Hietanen,
 Rovaniemen hovioikeus
 Kihlakunnansyyttäjä Ville Lääkkölä, Lapin syyttäjänvirasto

1. JOHDANTO

Ampuma-aserikosten rangaistuskäytäntöä ei ole aikaisemmin selvitetty Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankeissa eikä tiittävästi muidenkaan hovioikeuksien asettamissa työryhmissä.

Työryhmän tehtävänä on ollut selvittää viime aikaista oikeuskäytäntöä Rovaniemen hovioikeudessa ja hovioikeuspiirin käräjäoikeuksissa ja sitä, mitkä seikat ovat vaikuttaneet eri tyyppisissä ampuma-aserikoksissa rangaistuksen määräämiseen. Työryhmämme laatimasta raportista toivomme olevan apua rangaistuskäytännön yhtenäistämiseksi.

Työryhmä on selvittänyt ampuma-aserikosten viime aikaista rangaistuskäytäntöä aineistotutkimuksella. Aineistotutkimus on toteutettu tarkastelemalla Rovaniemen hovioikeuden ja hovioikeuspiiriin kuuluvien käräjäoikeuksien 1.1.2017–31.3.2018 aikana antamia ratkaisuja ampuma-aserikoksissa. Raportissa on lisäksi otettu huomioon muutamia muiden hovioikeuksien ampuma-aserikoksista antamia ratkaisuja. Korkein oikeus ei ole antanut yhtään ampuma-aserikosten mittaamisratkaisua 2010-luvulla.

Työryhmä on aloittanut työskentelyn 13.4.2018. Työskentely on tapahtunut pääosin skype-kokouksissa, joita on pidetty 23.5.2018, 20.8.2018 ja 8.10.2018.

Järjestäytymiskokouksen jälkeen työryhmän jäsenet ovat keränneet aineistoa oman tuomioistuimensa tarkastelujakson aikana antamista ratkaisuista ja koonneet niistä taulukkoon ampuma-aserikoksia ja rangaistuksen määräämiseen vaikuttaneita seikkoja koskevat tiedot. Aineistotutkimuksen perusteella työryhmä on käynyt keskustelua rangaistuskäytännössä ilmenneistä seikoista ja kirjannut havaintonsa, johtopäätöksensä ja suosituksensa tähän raporttiin.

2. RANGAISTUSSÄÄNNÖKSET JA -KÄYTÄNTÖ AMPUMA-ASERIKOKSISSA

2.1. AMPUMA-ASERIKOS

Ampuma-aserikoksesta on säädetty rangaistukseksi sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Tyypillisesti ampuma-aserikoksesta on kysymys ampuma-aselain vastaisesta aseesta, aseosan tai patruunoiden hallussapidosta tai ampuma-aseen luovuttamisesta henkilölle, jolla ei ole oikeutta aseiden hallussapitoon.

Seuranta-aikana on annettu kaikkiaan 96 tuomiota, joissa oli kyse ampuma-aserikoksesta. Valtaosassa tuomioista tekotapana on ollut luvattoman aseiden, kuten haulikon, kiväärin tai kynäpistoolin hallussapito. Rangaistukset luvattoman aseiden hallussapidosta vaihtelivat 15 päivästä kuukausissa mitattavaan vankeusrangaistukseen. Keskeisin havainto aineistotutkimuksen perusteella olikin, että rangaistukset samankaltaisista teoista vaihtelivat käräjäoikeuksien välillä ja käräjäoikeuksien sisälläkin merkittävästi.

Starttipistoolien kohdalla arvioitavaksi on tullut se, onko starttipistooli muunnettavissa toimivaksi ampuma-aseeksi, sillä kaikki starttipistoolit eivät ole ampuma-aseita. Luvattomista starttipistoolista annetuissa tuomioissa on tuomittu 20 ja 40 päiväsakon suuruiset sakkorangaistukset.

2.2. TÖRKEÄ AMPUMA-ASERIKOS

Törkeästä ampuma-aserikoksesta on säädetty rangaistukseksi vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta. Törkeän ampuma-aserikoksen kvalifioimisperusteita ovat

- 1) rikoksen kohteena on erityisen vaarallinen ampuma-ase taikka suuri määrä ampuma-aseita, tehokkaita ilma-aseita tai aseosia,
- 2) rikoksella tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä taikka
- 3) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti.

Lisäksi rikosta on pidettävä myös kokonaisuutena arvioiden törkeänä.

Säännös törkeästä ampuma-aserikoksesta on otettu lakiin 1.3.1998. Lain esitöissä (HE 183/1997) erityisen vaarallisena ampuma-aseena on mainittu

- sarjatuliaseet niiden käyttötarkoituksesta riippumatta,
- isolla lipaskapasiteetilla varustetut isokaliiperiset tai muuten tehokkaat itselataavat kertatuliaseet ja
- muuksi esineeksi kuin ampuma-aseeksi naamioidut ampuma-aseet, sillä ne on tarkoituksellisesti valmistettu muistuttamaan ulkoisesti jotakin muuta esinettä kuin ampuma-asetta (esimerkiksi kynäpistooli tai sateenvarjokivääri).

Seuranta-aikana on annettu kolme törkeää ampuma-aserikosta koskevaa tuomiota. Ensimmäisessä tuomiossa on ollut kysymys luvattomasta sarjatuliaseesta ja siihen kuuluvista patruunoista. Toisessa tuomiossa on puolestaan ollut kyse rumpulippaallisesta konepistoolista, joka oli ollut vajavasti deaktivoitu ja siksi muunnettavissa toimivaksi. Tässä tapauksessa käräjäoikeus katsoi vastaajan syyllistyneen törkeän ampuma-aserikoksen asemesta ampuma-aserikokseen. Kolmannessa tuomiossa on ollut kysymys muun ohessa kahdesta törkeästä ampuma-aserikoksesta. Törkeiksi ampuma-aserikoksiksi katsottiin teot, jossa vastaajalla oli ollut hallussaan muuksi esineeksi kuin ampuma-aseeksi naamioitu ampuma-ase, jota oli pidettävä erityisen vaarallisena ampuma-aseena. Toinen ampuma-ase oli muistuttanut kahta metalliputkea ja toinen ampuma-ase oli naamioitu kynäaseeksi, jota koottuna ja osiin purettuna oli vaikea tunnistaa ampuma-aseeksi. Kynäaseessa oli ollut löytöhetkellä patruuna piipussa.

Koska törkeitä ampuma-aserikoksia koskevia tuomioita on annettu tarkastelujakson aikana vain kolme, ei vallitsevasta rangaistus käytännöstä voitu tehdä johtopäätöksiä. Annetuissa tuomioissa on käsitelty samalla kertaa muitakin rikoksia, eikä perusteluissa ole nimenomaisesti lausuttu törkeiden ampuma-aserikosten ns. yksikörangaistuksia.

2.3. LIEVÄ AMPUMA-ASERIKOS

Lievästä ampuma-aserikoksesta on säädetty rangaistukseksi sakkoa. Tunnusmerkistön mukaan lievästä ampuma-aserikoksesta on kyse, jos ampuma-aserikos on kokonaisuutena arvostellen vähäinen huomioon ottaen rikoksen kohteena olleiden esineiden laatu tai määrä taikka muut rikokseen liittyvät seikat.

Lieviissä ampuma-aserikoksissa on seuranta-ajan tuomioissa ollut kyse tyypillisesti teosta, jossa tekijällä on ollut luvatta hallussaan muutamia patruunoita tai kaasusumutin. Seuranta-aikana on annettu kaikkiaan 35 lievää ampuma-aserikosta koskevaa tuomiota. Mukana ovat kaikki tuomiot, joissa on ollut käsiteltävänä sanottu rikos.

Joissakin tapauksissa käräjäoikeus on tuominnut patruunoiden hallussapidon ampuma-aserikkomuksena, vaikka patruunoiden luvaton hallussapito ei sisälly ampuma-aselain 103 §:n tunnusmerkistöön. Luvattomien patruunoiden hallussapidossa on aina kyse lievästä tai perusmuotoisesta ampuma-aserikoksesta.

Patruunoiden luvaton hallussapito on yleensä arvioitu lieväksi ampuma-aserikokseksi, kun niitä on ollut luvattomasti hallussa enintään 32 kpl. Eräässä tuomiossa teko on arvioitu ampuma-aserikokseksi, kun vastaajalla oli luvatta hallussaan yhteensä 111 patruunaa. Useimmiten patruunoiden luvaton hallussapito on liittynyt luvattoman aseiden hallussapitoon.

Kaasusumuttimen hallussapito on kaikissa seuranta-ajan tuomioissa luettu syyksi lievänä ampuma-aserikoksena, vaikka joissain kohdin syyte on koskenut ampuma-aserikosta.

Rangaistukset lieviistä ampuma-aserikoksista ovat vaihdelleet 12 päiväsakosta 80 päiväsaksoon.

2.4. AMPUMA-ASERIKKOMUS

Ampuma-aserikkomuksesta on säädetty rangaistukseksi sakkoa. Ampuma-aserikkomuksessa on tyypillisesti kyse ampuma-aseen tai aseiden osien ampuma-aselain vastaisesta säilyttämisestä tai kuljettamisesta.

3. TYÖRYHMÄN KANNANOTOT

3.1. HAVAINNOT RANGAISTUSKÄYTÄNNÖSTÄ

Aineistotutkimuksen perusteella käräjäoikeuksien rangaistuskäytännössä on merkittävää vaihtelevuutta erityisesti aseiden luvattoman hallussapidon osalta. Samantyyppisistä teoista on tuomittu sekä sakkorangaistuksia että vankeusrangaistuksia. Rangaistuskäytäntö ei siis ole tältä osin yhteneväinen. Ylempien oikeuksien oikeuskäytäntöä ampuma-aserikoksista on julkaistu vähän.

Seuranta-ajan tuomioiden perusteella ampuma-aserikos on harvoin tuomion ainoa rikos. Tyypillistä onkin, että luvaton ampuma-ase mahdollistaa muiden vakavien rikosten tekemisen ja useimmiten ampuma-aserikos tulee käsiteltäväksi väkivalta- ja huumausainerikosten ohessa.

Seuranta-ajan tuomioissa ei ollut lainkaan mukana aseiden valmistamista koskevia tapauksia, vaikka hovioikeuksien harvalukuisissa julkaistuissa ratkaisuisa niitä onkin käsitelty. Sen vuoksi vallitsevasta rangaistuskäytännöstä aseiden valmistamista koskevista rikoksista ei ole voitu tehdä havaintoja. Näissä tapauksissa rangaistuksen mittaaminen on arvioitava tapauskohtaisen arvioinnin perusteella ottaen huomioon aseiden laatu ja teon tarkoitusperät.

Rovaniemen hovioikeuden ratkaisussa (19.1.2009, nro 43) oli muun ohessa kysymys puolustusvoimien huutokaupasta hankittujen lukuisten erilaisten aseiden osien kaupallisessa tarkoituksessa tapahtuneesta aseiden valmistamisesta ilman lupaa. Hovioikeus katsoi, että tekijät olivat ostaneet suuren määrän kiväärien ja konepistooleiden osia ja valmistaneet niistä lainvastaisesti aseita.

Vastaajat tuomittiin rangaistukseen törkeän ampuma-aserikoksen asemesta ampuma-aserikoksesta.

Rovaniemen hovioikeuden ratkaisussa (18.3.2013, nro 224) oli kysymys luvattoman käsiaseen, tässä tapauksessa ns. taskuaseen ja siihen kuuluvien patruunoiden hallussapidosta. Hovioikeus katsoi, että taskuaseen laillinen hankkiminen ja hallussapito oli mahdollista vain, jos taskuaseen helppo kätkettävyys olisi käyttötarkoituksen kannalta hyväksyttävää. Taskuaseen luvaton hallussapito oli katsottu sen vuoksi vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen liittyvistä syistä moitittavammaksi kuin tavallisen pistoolin hallussapito. Hovioikeus katsoi, että vastaajan samalla kertaa syyksi luetuista huumausainerikoksesta ja kulkuneuvon kuljettamisesta oikeudetta olisi voitu määrätä sakkorangaistus. Ampuma-aserikoksen moitittavuus (asetta kuljetettu autossa panostettuna) huomioon ottaen vastaaja tuli tuomita ilman aikaisemman vankeusrangaistuksen huomioon ottamista noin 6 kuukauden pituiseen yhteiseen vankeusrangaistukseen.

Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa (22.1.2015, nro 15/102871) oli kysymys asekeräilijästä, joka oli saatuaan hankkimisluvan MG-42 konekiväärille pyytänyt aseoppia saattamaan deaktivoitun konekiväärin ampumakuntoiseksi liittääkseen toimivan aseiden kokoelmaansa. Hovioikeus katsoi, että konekiväärin ampumakuntoiseksi saattaminen oli ampuma-aseiden valmistamista. Vastaaja tuomittiin ampuma-aserikoksesta 40 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen.

Vaasan hovioikeuden ei-lainvoimassa ratkaisussa (19.12.2017, nro 17/152161) vastaaja oli tuomittu ampuma-aserikoksesta 4 kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen, kun hän oli pitänyt hallussa ampuma-aseiden vastaisesti erityisen vaarallista ampuma-asetta sekä laiminlyönyt ampuma-aseiden 112 a §:ssä säädetyn velvollisuuden esittää aseet poliisilaitokselle. Rangaistusta oli kohdustettu aiemman tuomion johdosta. Vastaajan oli näytetty siirtäneen tai tuoneen Suomeen pysyvästi ampumakelvottomiksi tehdyt kaksi Uzi-konepistoolia, Scorpion-konepistoolin ja kolme Norico-pistoolia, joita hän ei ollut esittänyt 30 päivän kuluessa siirrosta poliisilaitokselle tarkastusta varten. Vastaaja oli lisäksi

laittomasti pitänyt hallussaan erityisen vaarallista ampuma-asetta, Uzi-konepistoolia ampumalla sillä lippaallisen patruunoita. Hovioikeus on perustellut rangaistusta muun muassa sillä, että ampuma-aseiden 112 a §:n esitöiden mukaan lainkohdassa tarkoitettun velvollisuuden tarkoituksena on pyrkimys estää sellaisten ampuma-aseiden ja aseiden osien siirto ja tuonti Suomeen, jotka olisivat siinä määrin huonosti ampuma- tai toimintakelvottomaksi tehtyjä, että niitä voitaisiin ampuma-aseiden säännösten nojalla pitää joko täysin toimivina ampuma-aseina tai aseiden osina taikka ainakin sellaisiksi muutettavina ilman erityistietoja ja taitoja (HE 110/2000 vp s. 59). Tähän säännöksen tarkoitukseen ja vastaajan poliisille esittämättä jättämien, ampumakelvottomiksi tehtyjen aseiden määrään ja laatuun nähden vastaajan rikosta ei hänelle rangaistusta mitattaessa voida pitää vähäisenä eikä sellaisenaankaan pelkästään sakolla sovitettavissa olevana. Myös konepistoolin hallussapitoa on aseiden laatuun ja ampumisolosuhteisiin nähden pidettävä vakavana, ja vankeusrangaistuksen tuomitsemista edellyttävänä, vaikka kyse onkin ollut vain hetkellisestä hallussapidosta.

3.2. TYÖRYHMÄN SUOSITUSTEN PERUSTEET

Ampuma-aseiden lupakäytäntöä on 2000-luvulta alkaen kiristetty toistuvasti ja erityisesti käsiaseiden osalta. Aselupa on mahdollista saada vain silloin, kun siihen on erikseen laissa mainittu hyväksyttävä peruste. Myös aseluvan myöntämisen alaikäraja on nostettu ja luvanhakijan henkilökohtaisen sopivuuden arviointiin ennen luvan myöntämistä on kiinnitetty erityistä huomiota. Lisäksi erilaisten aseiden osien luvanvaraisuutta on laajennettu ja aseiden deaktivoitua koskevia säännöksiä tiukennettu. Säännösten tiukentamisen taustalla on ollut tarve rajoittaa ampuma-aseisiin liittyvää väkivallan ja tapaturman vaaraa sekä ylläpitää ja parantaa aseiden käyttöön liittyvää turvallisuutta (HE 106/2009).

Ampuma-aseisiin liittyvän väkivallan vaaran ehkäisemiseksi poliisilla on mahdollisuus puuttua uhkaaviin aseiden väärinkäytötilanteisiin heti uhan ilmetessä. Vaikkei aseella olisikaan tehty rikosta, aseiden ottamisen pois luvanhaltijalta on mahdollista, jos väärinkäytön vaara on ilmeinen (HE 183/1997).

Lainsäätäjän torjuvaa suhtautumista ampuma-aseiden käyttöön niiden laillisen käyttötarkoituksen vastaisesti osoittaa se, että ampuma-aseen käyttäminen on useiden rikosten osalta teon törkeäksi tekevä kvalifointiperuste. Näin on esimerkiksi törkeän pahoinpitelyn, törkeän ryöstön ja törkeän raiskauksen osalta.

Työryhmä pitää perusteltuna, että edellä kuvattu lainsäätäjän torjuva suhtautuminen kaikenlaisiin ampuma-aseisiin liittyvään rikollisuuteen ilmenee myös ampuma-aserikoksista tuomittavissa rangaistuksissa. Laittomilla ampuma-aseilla on vain harvoin laillista käyttötarkoitusta. Niiden hallussapito varsin usein liittyy muiden rikosten tekemiseen, kuten aineistotutkimuksessa ilmeni. Tyypillisesti luvattomat aseet ovat myös jollain tavoin muunneltuja, esimerkiksi katkaistuja joko aseiden perästä tai piipusta tai tehty aseiden deaktivointi purkamalla tai kokoamalla erilaisista aseista, mitkä seikat ovat omiaan lisäämään aseiden vaarallisuutta niitä käytettäessä.

3.3. TYÖRYHMÄN SUOSITUKSET

Työryhmä on pyrkinyt etsimään varsin vaihtelevalla rangaistuskäytännöllä yleisiä suuntaviivoja rangaistuskäytännön yhtenäistämiseksi. Työryhmän suositusten lähtökohtana on, että ampuma-aseiden luvattomasta hallussapidosta tuomittava normaalirangaistus on vähintään 3 kuukautta vankeutta. Normaalirangaistus tuomittaisiin teosta, jossa aseiden hallussapitäjällä ei ole minkäänlaisen aseiden hallussapitoon oikeuttavaa aselupaa, mutta hänellä todennäköisesti olisi ollut edellytykset aseluvan saamiseen eikä hallussapitoon myöskään liity viitteitä rikollisesta tarkoituksesta tai rikollisesta toiminnasta. Normaalirangaistusta alhaisempi tai lievempi rangaistus laittomasta hallussapidosta tuomittaisiin silloin, kun aseiden hallussapitoon liittyy jäljempänä mainittavia teon moitittavuutta vähentäviä seikkoja.

Samoin kuin rangaistuksen mittaamisharkinnassa yleensäkin, tapaukseen liittyvät erityispiirteet tulee ottaa huomioon rikoslain 6 luvun 4 §:n mukaisten yleisten mittaamisperiaatteiden mukaisesti. Tuomion perusteluista tulisi ilmetä ne seikat, jotka ovat olleet rangaistuksen mittaamisessa keskeisiä erityisesti silloin, kun

tuomittava rangaistus poikkeaa samankaltaisesta teosta tuomittavasta normaalirangaistuksesta.

Edellä mainitusta normaalirangaistuksesta voidaan poiketa silloin, kun aseiden luvattomaan hallussapitoon syyllistyneellä on aselupa vastaavan kaltaiseen tai siihen rinnastettavan aseeseen eikä aseiden hallussapito liity rikolliseen toimintaan tai rikolliseen tarkoitukseen. Näissä tilanteissa aselupa olisi yleensä saatu, mikäli aseiden haltija olisi noudattanut säädettyjä menettelytapoja. Tämän kaltaisesta tilanteesta on esimerkiksi kyse silloin, kun aseiden omistus tosiasiaa siirtyy toistaiseksi jatkuvan ”lainaamisen” kautta metsästysseurueessa toisen aseluvan omaavan henkilön haltuun lupamenettelyä noudattamatta. Myös kuolinpesästä saadun ”perintöaseen” hallussapidon osalta voidaan tapauskohtaisen harkinnan perusteella poiketa normaalirangaistuksesta, jos aseiden hallussapito on johtunut lähinnä huolimattomuudesta hankkia sille aselupa kohtuullisessa ajassa ja aseiden haltijalla todennäköisesti olisi ollut edellytykset aseluvan saamiseen. Edellä mainituissa tilanteissa rangaistuksen mittaamisharkinnassa on kuitenkin otettava huomioon, kuinka kauan aseiden luvaton hallussapito on jatkunut. Menettelyä on pidettävä sitä moitittavampana mitä pidempään aseiden luvaton hallussapito on kestänyt. Hyvin pitkään jatkunut aseiden luvaton hallussapito lähestyy moitittavuudeltaan tekoa, josta tuomitaan normaalirangaistus.

Pistoolin, revolverin tai muun taskuaseen sekä rakenteeltaan muunnellun aseiden (kuten katkaistu haulikko) luvaton hallussapito on moitittavampana kuin metsästysaseiden luvaton hallussapito. Sen vuoksi niiden hallussapidosta tuomittavan rangaistuksen tulee lähtökohtaisesti olla luvattoman metsästysaseiden hallussapidosta tuomittavaa rangaistusta ankarampi. Rangaistusta ankaroittavana seikkana on lisäksi otettava huomioon se, ettei henkilöllä ole lainkaan edellytyksiä rikostaustan tai muun sellaisen syyn vuoksi aseluvan saamiseen tai että aseiden hallussapito liittyy rikolliseen tarkoitukseen. Epäkuntoisten aseiden sekä aseiden osien hallussapidosta rangaistus tulisi puolestaan olla jossain määrin alhaisempi kuin mitä samankaltaisesta toimintakuntoisesta aseesta vastaavassa tilanteessa tuomittaisiin.

Aseen valmistamisen osalta rangaistukset tulee mitata tapauskohtaisesti huomioon ottaen soveltuvin osin edellä mainitut seikat sekä valmistamisen tarkoituksena. Patruunoiden luvattomasta hallussapidosta tuomittavan rangaistuksen osalta ratkaisevaa puolestaan on patruunoiden lukumäärän ohella myös niiden laatu.

3.4. ERIÄVÄT MIELIPITEET HALLUSSAPIDOSTA TUOMITTAVASTA NORMAALIRANGAISTUKSESTA

Laatupäivillä työryhmän suosituksista käytiin vilkasta keskustelua, koska osa tuomareista ja avustajista piti esitettyä normaalirangaistusta aseiden laittomasta hallussapidosta liian ankarana. He olivat työryhmän suosituksista poiketen sitä mieltä, että normaalirangaistus aseiden laittomasta hallussapidosta tulisi olla sakkorangaistus. Normaalirangaistusta voitaisiin ankaroittaa tapauksen erityispiirteiden perusteella, kuten rikollisen tarkoituksena tai rikollisen toiminnan perusteella. Tämän kannan taustalla on se, että lukuisia metsästysaseita on muun muassa kuolinpesien, perillisten ja toisten metsästäjien hallussa.

Edellä mainitut keskustelussa esiin tulleet näkökohdat tulee työryhmänkin näkemyksen mukaan ottaa huomioon rangaistusta mitattaessa sitä lieventävinä seikkoina, joten kovin merkittävää eroa lopputulemassa kulloinkin tuomittavasta rangaistuksesta ei mielipiteiden eroavaisuuksista huolimatta liene. Keskeinen ero lieeneekin siinä, minkälaisista aseiden laittomasta hallussapidosta pidetään tyyppillisenä tekona – metsästäjälle tai kuolinpesän osakkaalle jonkin laillisen saannon kautta haltuun päätyneitä asetta vai anastamalla tai muulla tavoin laittomasti haltuun saatua asetta.

3.5. TYÖRYHMÄN JA ENEMMISTÖN SUOSITUKSET TUOMITTAVAKSI RANGAISTUKSEKSI RIKOSNIMIKKEITTÄIN

1) Ampuma-aserikokset

Sakkorangaistus

- noin 50–150 patruunan luvaton hallussapito
- yksittäisen aseiden osan hallussapito
- kaasupatruunoiden ampumiseen soveltuvan luvanvaraisen starttipistoolin hallussapito
- rakenteeltaan laillisen aseiden luvaton hallussapito, kun hallussapitäjällä on lupa vastaavan kaltaisen aseiden hallussapitoon eikä hallussapito liity rikolliseen toimintaan tai tarkoitukseen **taikka, kun aseiden hallussapitoon liittyy muita vastaavia lieventäviä seikkoja**

Vankeutta alle 3 kk

- yli 150 patruunan hallussapito tai kyse on patruunoista, joiden hallussapitoon ei lainkaan voi saada lupaa. Patruunoiden lukumäärän lisäksi merkitystä on patruunan laadulla (vrt. esim. puinen harjoituspatruuna vs. sarjatuliaseen patruuna)
- yksittäisen luodillisen patruunan ampumiseen soveltuvan luvanvaraisen starttipistoolin hallussapito
- useiden erilaisten aseiden osien hallussapito
- aseiden lainaaminen/luovuttaminen henkilölle, jolla ei ole lupaa sen hallussapitoon

Vankeutta 3 kk – 6 kk

- rakenteeltaan laillisen haulikon, pienoiskiväärin tai kiväärin laiton hallussapito, kun hallussapitäjällä todennäköisesti olisi ollut edellytykset aseluvan saamiseen eikä hallussapitoon liity viitteitä laittomasta käyttötarkoituksesta

Vankeutta yli 6 kk

- useiden luvattomien, mutta rakenteeltaan laillisten aseiden hallussapito
- pistoolin, revolverin tai muun taskuaseen hallussapito
- rakenteeltaan muunnellun tai toimintakuntoiseksi saatetun deaktivoitun aseiden hallussapito
- aseiden tai aseiden hallussapitajalla ei todennäköisesti olisi edellytyksiä aseluvan saamiseen
- aseiden hallussapito liittyy muuhun rikollisuuteen tai rikolliseen tarkoitukseen

2) Törkeät ampuma-aserikokset

- määrättävä tapauskohtaisesti huomioon ottaen edellä mainitut suositukset soveltuvin osin

3) Lievät ampuma-aserikokset

- kaasusumuttimen luvattomasta hallussapidosta sakkoa vähintään 40 ps
- alle 50 patruunan luvattomasta hallussapidosta sakkoa patruunoiden lukumäärän ja laadun mukaan 20–60 ps

4) Ampuma-aserikkomukset

- hyvin erilaisia ja useita tekemuotoja, tyypillisesti kyse ampuma-aseiden tai sen osien säilyttämisestä, kuljettamisesta tai kantamisesta ampuma-aseiden vastaisesti
- tyyppitapauksessa sakkoa 20–40 ps

Rangaistussuosituksia on täsmennetty ja täydennetty laatupäivillä 22.11.2018 käydyn keskustelun perusteella

III OIKEUDENKÄYNTIKULUT RIITA-ASIOISSA

Laatutyöryhmä III/2018

Työryhmän jäsenet

käräjätuomari Pekka Louhelainen, Oulun käräjäoikeus,
puheenjohtaja
käräjätuomari Heikki Juntunen, Oulun käräjäoikeus, sihteeri
käräjätuomari Minna Kemppainen, Kainuun käräjäoikeus,
sihteeri
käräjätuomari Jarkko Pekkala, Kainuun käräjäoikeus
laamanni Kimmo Saarela, Kemi-Tornion käräjäoikeus
käräjätuomari Arto Mäkinen, Kemi-Tornion käräjäoikeus
laamanni Jyrki Kiviniemi, Lapin käräjäoikeus
käräjätuomari Esko Hohti, Lapin käräjäoikeus
käräjätuomari Vesa Kota-aho, Lapin käräjäoikeus
käräjätuomari Hannele Pyy-Ahonen, Lapin käräjäoikeus
käräjätuomari Ahti Kontturi, Oulun käräjäoikeus
käräjätuomari Minna Leikas, Oulun käräjäoikeus
käräjätuomari Kari Turtiainen, Oulun käräjäoikeus
käräjätuomari Jaakko Raittila, Ylivieska-Raahen käräjäoikeus
käräjätuomari Joonas Ålander, Ylivieska-Raahen käräjäoikeus
asesessori Maija Mononen, Rovaniemen hovioikeus
asianajaja Satu Miinala, Asianajotoimisto Miinala & Kaisanlahti Oy
asianajaja Eero Hyytinen, Asianajotoimisto Botnia Oy
asianajaja Antti Kejo, Asianajotoimisto Kejo Oy
asianajaja Antti Korkeakivi, Asianajotoimisto Lukander
Ruohola HTO Oy
OTM Tiina Jyrinki, Asianajotoimisto Takala Oy
OTM Henri Löthman, Fidescon Oy
JOA Annamari Tuomivaara, Oulun oikeusaputoimisto

1. JOHDANTO

Laatutyöryhmän toimeksiantona on ollut oikeudenkäyntikulut riita-asioissa. Laatuteemojen työstämisessä ja suositusten ja tavoitteiden asettamisessa on tullut pyrkiä konkreettisuuteen niin, että suositusten ja tavoitteiden toteutumista voidaan myöhemmin seurata ja arvioida.

Laatutyöryhmä on kokoontunut kolmesti, minkä lisäksi työryhmä on työstänyt raporttia sähköpostitse käytyjen lausumakierrosten ja keskusteluiden kautta.

Ensimmäisessä kokouksessa 4.5.2018 käytiin läpi laatutyöryhmän tehtävänanto ja suunniteltiin aiheen rajausta ja painopisteitä. Toisessa kokouksessa 5.9.2018 käytiin läpi ensimmäisen palaverin pohjalta laadittua raporttiluonnosta. Lisäksi tarkasteltiin säädös-pohjaa ja -historiaa sekä käytännön kokemuksia lain toimivuudesta sekä kehitystarpeista.

Viimeisessä kokoontumisessa 15.10.2018 edelleen keskusteltiin ongelmakysymyksistä, raportin painotuksista sekä kirjoitusasusta.

Aineistona raportin laatimisessa on käytetty – työryhmän keskustelujen lisäksi – oikeudenkäymiskaarta esitöineen, korkeimman oikeuden ratkaisuja sekä oikeudenkäyntikuluja sivuavia aikaisempia työryhmäraportteja eri hovioikeuspiireissä. Laatutyöryhmä on myös kerännyt ja tutustunut hovioikeuksien, lähinnä Rovaniemen hovioikeuden, oikeudenkäyntikuluratkaisuihin.

Laatutyöryhmän raportti on esitelty vuoden 2018 laatupäivillä.

2. AIHEEN RAJAUS

- pääpaino alioikeudessa ja dispositiivisissa riita-asioissa eli perinteisissä L-asioissa, joissa sovinto on sallittu, erityisesti
 - työsuhderiidat
 - kiinteistö- ja asuntokauppariidat
 - elatuskanteet (elatusapuvelvollisen puolelta dispositiivinen)
- ydinkysymys on vastapuolen korvausvelvollisuus
- sivutaan indispositiivisia ja summaarisia asioita sekä kulukäytäntöä ylemmissä oikeusasteissa
- kulujen määrän vähentäminen prosessin kehittämisen keinoin on jätetty muuhun laatutyöhön sekä asiamiesten järjestöjen omaan kehittämistyöhön
 - prosessin laadukkuus ei välttämättä pienennä kuluja (esimerkiksi lyhyet kirjelmät)
- pääaineisto
 - korkeimman oikeuden oikeudenkäyntikulut -hakusanalla olevat ratkaisut 2000-luvulta
 - hovioikeusratkaisuja, lähinnä Rovaniemen hovioikeudesta
 - Satu Saarensola: Oikeudenkäyntikulut ja kohtuullisuus 2017 erityisesti sen ”kehitysosa”
 - Antti Jokela: Oikeudenkäynti III 2015 kulusääntelyn taustaa

3. KULUSÄÄNTELYN TAUSTA¹

3.1. ENNEN VUODEN 1993 ALIOIKEUSUUDISTUSTA

- Vuoden 1734 oikeudenkäymiskaaren 21 luvun vanhat kulusäännökset ilmensivät tuolloin vallalla olleen vahingonkorvausteorian mukaista ajattelua

- korvausvelvollisuuden perusteena pidettiin vahingon aiheuttamista ja hävinneen syyllisyyttä
- jos asia oli ollut niin sekava ja epäselvä, että oikeudenkäyntiin oli ollut perusteltua aihetta, kummankin asianosaisen oli pidettävä kulunsa vahinkonaan eli oikeuskielellä sanottuna kulut kuitattiin
 - käytännössä kulujen kuittaaminen ja kohtuullistaminen eli harkinnanvarainen alentaminen oli jokseenkin yleistä
 - ratkaisuja perusteltiin yleensä vain lyhyellä maininnalla ”asian laatuun nähden”
- vastavaikutuksena aikaisemmalle käytännölle sai 1800-luvun loppupuolelta alkaen eri maissa kannatusta näkemys, jonka mukaan jutun lopputuloksen tuli yksin ratkaista oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus (kausaliteettiteoria)

3.2. VUODEN 1993 ALIOIKEUSUUDISTUKSEN JÄLKEEN

- alioikeusuudistuksen yhteydessä 1.12.1993 voimaan tulleet oikeudenkäymiskaaren 21 luvun kulusäännökset (1013/1993) perustuivat pääsääntöisesti Ruotsin mallin mukaiseen ankaaraan kuluvastuuseen ja ilmensivät kausaliteettiteoriaa
- uudet kulusäännökset olivat aikaisempia säännöksiä täydellisempiä ja yksityiskohtaisempia
- niillä pyrittiin erityisesti siihen, että voittanut asianosainen saisi aikaisempaa useammin täyden korvauksen kuluistaan
- toisena tavoitteena oli aiheettomien oikeudenkäyntien vähentäminen ja käsittelyaikojen lyhentäminen
 - täysi kuluvastuu vaikuttaa osaltaan siihen, että kansalaiset täyttävät yksityisoikeudelliset velvoitteensa vapaaehtoisesti ja ettei perusteettomia kanteita tuomioistuimissa nosteta
 - tuomioistuimeen jo saatettujen riita-asioiden osalta kuluvastuu taas on omiaan vaikuttamaan asianosaisiin siten, ettei oikeudenkäyntejä tarpeettomasti pitkitettäisi

¹ Jokela, Oikeudenkäynti III 2015, kappale 29.1

- kolmanneksi yksityiskohtaisilla säännöksillä pyrittiin siihen, että voittanut asianosainen voisi jo ennakolta tietää, mistä oikeudenkäyntikuluistaan hän jutun voittaessaan tulee saamaan korvausta tai vaihtoehtoisesti jutun hävitessään voi joutua korvausvastuuseen

3.3. VUODEN 1999 TARKISTUSUUDISTUS

- oikeudenkäymiskaaren 21 luvun kulusäännöksiä korjattiin 1.6.1999 lukien siten, että tietyissä tilanteissa tasattiin oikeudenkäyntiin liittyvää kuluriskiä asianosaisten välillä ja lisättiin tuomioistuimen harkintavaltaa kohtuullistaa tai muuten alentaa vaadittuja oikeudenkäyntikuluja (L 19.3.1999/368)
 - otettu aikaisempaa enemmän huomioon myös jutun hävinneen asianosaisen oikeusturva
 - perustuvat aikaisempaa paremmin prosessuaaliseen oikeus- suojanäkemykseen
 - oikeudenkäyntien kalleus on kuitenkin laajempi ongelma, johon kulusäännöksillä voi olla korkeintaan välillistä vaikutusta
 - ei johtanut merkittäviin oikeuskäytännön muutoksiin

3.4. NYKYTILA

- oikeuskirjallisuudessa/-tieteessä on havaittu nykytilan ongelmat
- käytännössä vuonna 1993 voimaan tulleet säädökset saattoivat olla aiheettomien kanteiden osalta tarpeellisia mutta mahdollisesti vaikuttivat muidenkin kuin aiheettomien kanteiden vähentymiseen
- ennen vuotta 1993 voimassa oli pääsääntö, että kulut kuitattiin ja vuoden 1993 jälkeen menttiin toiseen ääripäähän eikä muodostunutta käytäntöä ole riittävästi saatu oikaistua vuoden 1999 uudistuksella
- yleinen käsitys viime vuosina on ollut, että oikeudenkäynti riita-asioissa on liian kallista ja että asianosaisilla ei kuluriskin vuoksi useinkaan ole tosiasiallista mahdollisuutta saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi

- tulkinnanvaraisissa tapauksissa riski kulujen korvaamisesta saattaa johtaa siihen, että taloudellisesti heikommassa asemassa oleva osapuoli ei uskalla ryhtyä oikeudenkäyntiin tai että hän joutuu solmimaan itselleen epäedullisen sopimuksen vahvemman osapuolen kanssa

4. VOIMASSA OLEVA OIKEUS

4.1. OK 21:1 (19.3.1999/368) PÄÄSÄÄNTÖ, SOVINTO SALLITTU

Asianosainen, joka häviää asian, on velvollinen korvaamaan kaikki vastapuolensa tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut, jollei muualla laissa toisin säädetä.

HE 107/1998 yksityiskohtaiset perustelut

Pykälällä ei muutettaisi voimassa olevaa pääsääntöä, jonka mukaan voittanut osapuoli on oikeutettu saamaan täyden korvauksen oikeudenkäyntikuluistaan. Ehdotettu säännös kuitenkin täsmentää täyden korvauksen periaatetta. Täyden korvausvelvollisuuden periaatetta korostettaisiin sillä, että se sisällytettäisiin heti luvun ensimmäiseen pykälään. Täysimääräinen kulujen korvaaminen ei tarkoita sitä, että hävinnyt asianosainen veloitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikuluina kustannukset, jotka ovat aiheutuneet oikeudenkäynnin kannalta tarpeettomista toimenpiteistä tai sinänsä tarpeellisista toimenpiteistä aiheutuneista, mutta kohtuuttoman suurista kustannuksista. Sanalla kaikki korostetaan täyden korvauksen periaatetta. Tarpeellisilla toimenpiteillä tarkoitettaisiin sellaisia toimenpiteitä, jotka ovat olleet aiheellisia kanteen ajamiseen tai siihen vastaamiseen. Ehdotetun 1 §:n mukaan tarpeellisen toimenpiteen suorittamisesta johtuvien kulujen ja palkkioiden tulisi olla kohtuullisia.

Asianosaisen yksilöity suhtautuminen vastapuolen oikeudenkäyntikululaskuun tulee selvittää tuomarinvälillä kyselyoikeuden käytöllä. Esimerkiksi esitetyn oikeudenkäyntikulun-

jen määrän paljoksumista tai jättämistä oikeuden harkintaan ei voida pitää riittävänä. Vastapuoli tulee velvoittaa antamaan täsmällinen lausuma esitetystä oikeudenkäyntikuluvaatimuksista.

Oikeudenkäynnin alettua tuomioistuimen on tehokkaasti ohjattava sen etenemistä. Säännöstä sovellettaessa olisi tapauskohtaisesti harkittava, ovatko suoritettujen toimenpiteiden olleet oikeudenkäynnin kannalta aiheellisia. Säännöksen mukaisessa toimenpiteiden tarpeellisuuden arvioinnissa on lähdettävä kysymyksestä, onko toimenpiteiden suorittamisen ajankohtana ollut objektiivisesti arvioiden perusteltu syy pitää sitä aiheellisenä. Eräänä lähtökohtana tulee olla kulloisenkin asian laatu ja tarpeellisten toimenpiteiden vaatima työn määrä. Vaikuttavia voivat olla myös asian vaikeus sekä riidanalaisen etuuden arvo ja muu merkitys. Esimerkiksi ylipitkien kirjoitusten laatimista ja siihen käytettyä aikaa ei voitaisi hyväksyä vastapuolen korvattavaksi tulevaisuuden tarpeelliseksi toimenpiteeksi.

Jos asiamiehen palkkio perustuu tuntiveloitukseen, palkkioveloituksen tulisi sekä tunnilta veloitettavan markkamäärän että toimenpiteiden vaatiman tuntimäärän osalta vastata kulloisenkin toimenpiteiden vaatimaa työn laatua ja määrää. Esimerkiksi asiamiehen laskuttaman oikeudellisesti vaikean haastehakemuksen laatimiseen käytetyn ajan kohtuullinen tuntiveloitus on kokonaan eri suuruusluokkaa kuin saman asiamiehen vaikkapa käsittely- tai neuvotteluajankohdista sopimiseen käyttämän ajan veloitus. Asiamiehen kulujen ja palkkion osalta tarpeellisten toimenpiteiden ja kohtuullisten oikeudenkäyntikulujen arvioinnin tulee suhteutua kulloisenkin yksittäisen asian erityispiirteisiin, mutta yleensä myös asian vaikeuteen, asiamiehen suorittaman työn määrään ja laatuun sekä samanlaisissa asioissa yleensä käytettyyn laskutukseen.

Eräissä asioissa saattaa oikeudenkäyntiin osallistua sellaisia osapuolia, joita ei voida pitää asianosaisten vastapuolina ja siksi he eivät ole velvollisia korvaamaan jutun voittaneen oikeudenkäyntikuluja. Tällaisia voivat olla sellaiset lain tai tuomioistuimen päätöksen perusteella oikeudenkäyntiin

kuultaviksi kutsutut, joita ei voida pitää sen paremmin asianosaisten myötäpuolina kuin vastapuolinakaan. Samoin eräissä erityislaatuissa oikeudenkäynneissä oikeudenkäyntiin kutsutaan vastaajiksi sellaisiakin henkilöitä, joita ei voida katsoa oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kannalta jutun voittajiksi tai häviäjiksi, oli jutun lopputulos mikä tahansa. Tällaisia asianosaisasetelmia esiintyy esimerkiksi ulosottovelitusasioissa ja ulosottolain nojalla ajetuissa täytäntöönpanoriitakanteissa. Näissä asioissa vastaajaksi haastettua ei voida pitää häviäjänä, ellei hän osallistu oikeudenkäyntiin siten, että oikeudenkäyntikulut kasvavat.

4.2. OK 21:2 (19.3.1999/368) PÄÄSÄÄNTÖ, INDISPOSITIIVINEN

Asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, asianosaiset vastaavat itse oikeudenkäyntikuluisaan, jollei ole erityistä syytä velvoittaa asianosaista korvaamaan osaksi tai kokonaan vastapuolensa oikeudenkäyntikulut.

HE 107/1998 yksityiskohtaiset perustelut

Pykälään ehdotettava uusi sanonta ”vastaavat itse oikeudenkäyntikuluisaan” tarkoittaisi vain lakitekstin kielellistä nykyaikaistamista. Se korvaisi ilmaisun ”asianosaiset saavat pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan”, joka on kielellisesti vanhahtava. Säännöksessä ehdotetaan, että asianosaiset vastaavat itse oikeudenkäyntikuluisaan, ellei ole erityistä syytä velvoittaa asianosaista korvaamaan osaksi tai kokonaan vastapuolensa oikeudenkäyntikuluja.

Ehdotetun 2 §:n muutoksella pyritään poistamaan tulkintaongelmia, jotka ovat aiheutuneet voimassa olevan 2 §:n ilmaisusta: ”Jos asia koskee oikeussuhdetta, josta lain mukaan ei voida määrätä muutoin kuin tuomioistuimen ratkaisulla...”

Säännöksen ehdotetulla uudella ilmaisulla – asia, jossa sovinto ei ole sallittu – on oikeudellisessa keskustelussa vakiintuneesti tarkoitettu niin sanottuja indispositiivisia asioita eli

asioita, joissa laillisen oikeusseuraamuksen aikaansaaminen vaatii viranomaisen myötävaikutusta. Jos oikeusseuraamusta, kuten juridista isyyttä taikka lapsen huoltoa, tapaamisoi-keutta tai elatusapua, ei voida saada pätevästi aikaan pelkäs-tään asianosaisten välisellä sopimuksella, asia on indispositii-vinen. Lain uudella sanamuodolla selvennettäisiin sitä, että kaikissa asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, asianosaiset pää-säännön mukaan vastaisivat kuluistaan itse.

Jos asianosaiset ovat yhtä mieltä jutun lopputuloksesta, voi usein olla sattumanvaraista, kumpi asianosaisista on saattanut asian vireille. Jos kantajan vaatimusta ei tällaisissa tapauksissa vastusteta eikä pääasia siten tule riitaiseksi, on kohtuullista, että asianosaiset saavat pitää oikeudenkäyntikulunsa vahin-konaan eikä vastaajaa veloiteta korvaamaan kantajan kuluja yksinomaan sillä perusteella, että asiassa annetaan kantajan pyynnön mukainen ratkaisu.

Jos asianosaiset ovat eri mieltä jutun lopputuloksesta eli ky-symys on riitainen, voi olla perusteltua, että asianosainen veloitetaan osaksi tai kokonaan korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Kantajan oikeudenkäyntikulut ovat yleensä suuremmat kuin vastaajan oikeudenkäyntikulut ja kulujen ero voi tapauskohtaisesti olla suuri. Puheena olevissa asioissa saattaa esiintyä myös oikeudenkäynnin väärinkäyttöä. Tuomioistuimen vahvistama lapsen tapaamisoikeus voidaan esimerkiksi viivytystarkoituksessa saattaa uudelleen vireille tuomioistuimessa vaikkapa täytäntöönpanoa koskevana riita-asiana.

4.3. LAVM 26/1998 KANNANOTOT OK 21:1–2

Oikeusjärjestyksen on ensi sijassa suojattava riita-asiassa oi-keassa olevaa tahoja. Ei ole oikein, että saadakseen oikeutta asianosaisen on pääsääntöisesti maksettava siitä oikeuden-käyntikuluja.

On tarkoituksenmukaista, että pääsääntö kulukorvausvel-vollisuudesta näkyy kokonaisuudessaan oikeudenkäymiskaa-

ren 21 luvun 1 §:stä. Tällöin korostuu periaate, että kulu-vaatimusten tulee aina olla kohtuullisia, ja muutos voimassa olevaan säännökseen näkyy selvästi. Uudella sanamuodolla selvennetään sitä perusajatusta, että kulujen täysimääräinen korvaaminen ei tarkoita, että hävinnyt osapuoli veloitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut myös tarpeettomista tai kohtuuttomia kustannuksia aiheuttaneista toimenpiteistä pelkästään ylimitoitettujen vaatimusten perusteella. Tar-peellistenkin toimenpiteiden palkkiolaskutuksen tulee olla kohtuullinen. Valiokunnan arvion mukaan asianmukaisesti käytettyinä nämä kulukorvaussäännösten muutokset vaikut-tavat välillisesti oikeudenkäyntikulukorvausten tason koh-tuullistumiseen.

Oikeudenkäymiskaaren ehdotetaan lisättäväksi säännös, jos-sa asetetaan velvoite eritellä oikeudenkäyntikulujen määrä ja niiden perusteet. Ratkaisussa oikeudenkäyntikuluista on puolestaan ilmoitettava erikseen korvattavat kulut ja palkki-ot. Näillä säännöksillä pyritään helpottamaan arviointia siitä, onko kaikki suoritettu työ ollut tarpeellista ja onko vaadittu palkkio kohtuullinen.

Jos oikeudenkäynnin osapuoli kiistää vastapuolen kuluvaai-timuksen määrältään tai perusteiltaan, tuomioistuimella on kulukorvausvelvollisuutta koskevan pääsäännön perusteella yleinen valtuus alentaa kohtuuttomat vaatimukset kohtuul-lisiksi. Toisaalta tulee kuitenkin muistaa, että asiamies on oi-keutettu kohtuulliseen palkkioon, ellei erityisiä syitä muuhun ole.

4.4. OK 21:3 (26.11.1993/1013) OSAVOITTO

Jos samassa asiassa on esitetty useita vaatimuksia, joista osa ratkais-taan toisen ja osa toisen hyväksi, he saavat pitää oikeudenkäynti-kulunsa vahinkonaan, jollei ole syytä velvoittaa asianosaista kor-vaamaan niitä osaksi vastapuolelle. Jos sillä, minkä asianosainen on hävinnyt, on vain vähäinen merkitys asiassa, hänen tulee saada täysi korvaus kuluistaan.

Mitä 1 momentissa säädetään, on vastaavasti sovellettava, milloin asianosaisen vaatimus hyväksytään ainoastaan osaksi. Tällöin voidaan asianosaiselle kuitenkin tuomita täysi korvaus kuluistaan myös siinä tapauksessa, että hänen vaatimuksensa hyväksymättä jäänyt osa koskee ainoastaan harkinnanvaraista seikkaa, jolla ei ole sanottavaa vaikutusta asianosaisten oikeudenkäyntikulujen määrään.

HE 191/1993 yksityiskohtaiset perustelut

Silloin, kun samassa asiassa esitetään puolin ja toisin useita vaatimuksia, oikeudenkäyntikulujen kohdentaminen eri vaatimuksiin on usein äärimmäisen vaikeata. Sen lisäksi on usein vaikeata arvioida sitä, mikä merkitys kokonaiskulujen kannalta on sillä vaatimuksella, jonka asianosainen on joko voittanut tai hävinnyt. Sen vuoksi pykälässä ehdotetaan pääsäännöksi, että asianosaiset saavat pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan.

Joskus on kuitenkin syytä poiketa pykälässä ehdotetusta pääsäännöstä ja velvoittaa asianosainen korvaamaan osaksi vastapuolen kulut. Esimerkiksi silloin, kun vastaaja oikeudenkäynnin alussa myöntää kantajan toisen vaatimuksen, mutta kantajan toinen vaatimus, jonka käsitteleminen on aiheuttanut suurimman osan oikeudenkäyntikuluista, hylätään, kantaja tulisi velvoittaa korvaamaan vastaajan ne oikeudenkäyntikulut, jotka kantajan hylätyn vaatimuksen käsittelystä ovat aiheutuneet.

Myös silloin, kun selvitykseksi jostain vaatimuksesta on esitetty huomattavia kustannuksia vaatinutta, esimerkiksi asiantuntijatodistelua, tulisi nuo eriteltävät kustannukset voida ottaa huomioon oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta päätettäessä.

Pykälän pääsäännöstä ehdotetaan poikettavaksi myös silloin, kun sillä, minkä asianosainen on hävinnyt, on vain vähäinen merkitys asiassa. Momentin mukaan asianosaisen tulee tuolloin saada täysi korvaus kuluistaan. Tällainen tilanne on olemassa esimerkiksi silloin, kun kantaja on hävinnyt markka-

määrältään selvästi pienemmän vaatimuksen kuin minkä hän on voittanut.

Lainkohdan ilmaisulla "vuoroin voittavat" tarkoitetaan vuoroin voittamista samassa oikeusasteessa. Oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta ylempään oikeuden osalta säädetään 16 §:ssä.

Pykälän 2 momentti koskee kulukorvauksen määräytymistä niin sanotussa osavoittotilanteessa silloin, kun oikeudenkäynnin kohteena on vain yksi vaatimus. Lainkohdan mukaan tällaisessa tapauksessa on vastaavasti sovellettava 1 momentin säännöksiä.

LaVM 22/1993 kannanotot

Kaikki valiokunnassa kuullut oikeuslaitosta edustaneet asiantuntijat ovat pitäneet kuittaamisen asettamista pääsäännöksi epäasianmukaisena niissä tapauksissa, joissa perusteeltaan kiistetty kanne hylätään osittain vain määrältään. Jos esimerkiksi kantaja todetaan vahingonkorvaukseen oikeutetuksi, mutta hän saa korvaukseksi vaatimastaan 200 000 markasta puolet eli 100 000 markkaa, ei tunnu oikealta ottaa lähtökohdaksi kulujen kuittaamista. Valiokunta yhtyy näihin käsityksiin ja katsoo, että oikeuskäytännössä on 2 momentin mukaisia tilanteita, joissa on kohtuullista korvata asianosaisen oikeudenkäyntikulut täysimääräisesti, vaikka pelkästään määrällisesti hänen häviämänsä asian osaa ei voida pitää vähäisenä. Tällöin harkinnanvaraisen vaatimuksen määrällä ei yleensä ole asianosaiselle aiheutuvien kulujen kannalta merkitystä eikä määrän osittaisella hylkäämisellä siten ole merkittävää vaikutusta kulukorvauksen tuomitsemiseen. Tämän vuoksi valiokunta pitää asianmukaisena 2 momentin kirjoittamista ehdotettua joustavammaksi. Valiokunta ehdottaa, että momenttiin lisätään virke, jonka mukaan asianosaiselle voidaan tuomita täysi korvaus kuluistaan myös siinä tapauksessa, että hänen vaatimuksensa hyväksymättä jäänyt osa koskee ainoastaan harkinnanvaraista seikkaa, jolla ei ole sanottavaa vaikutusta asianosaisten oikeudenkäyntikulujen määrään.

4.5. OK 21:4 (26.11.1993/1013) TARPEETON OIKEUDENKÄYNTI

Jos voittanut asianosainen on aloittanut oikeudenkäynnin ilman, että vastapuoli on antanut siihen aiheutta, taikka muutoin tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut tarpeettoman oikeudenkäynnin, hän on velvollinen korvaamaan vastapuolensa oikeudenkäyntikulut, jollei asiassa ilmenneisiin seikkoihin nähden ole aiheutta määrätä, että kumpikin asianosainen saa pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan.

Jos seikka, josta asian lopputulos aiheutui, ei ennen oikeudenkäyntiä ollut hävinneen asianosaisen tiedossa eikä hänen olisi pitänyt olla siitä tietoinen, tuomioistuin voi määrätä, että asianosaisten on pidettävä oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan.

HE 191/1993 yksityiskohtaiset perustelut

Oikeudenkäynnin aloittamisesta ilman vastapuolen antamaa aiheutta saattaa olla kysymys esimerkiksi silloin, kun asia olisi järjestynyt ilman oikeudenkäyntiäkin kantajan haluamalla tavalla. Jos kuitenkin kantajan on nostettava kanne saadaksesen suoritusta koskevan täytäntöönpanokelpoisen tuomion, oikeudenkäyntiä ei ole pidettävä tarpeettomana.

Ehdotetussa lainkohdassa mainitaan voittaneen asianosaisen korvausvastuun perusteena myös se, että hän on muutoin tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut tarpeettoman oikeudenkäynnin. Tämä määräys kohdistuu lähinnä oikeudenkäynnissä voittaneeseen vastaajaan. Vastaja voi aiheuttaa lainkohdassa tarkoitetun tarpeettoman oikeudenkäynnin esimerkiksi laiminlyömillä ilmoittaa vastapuolelleen seikasta, johon hänen oikeutensa kiistatta perustuu ja josta vastapuoli ei ole tiennyt eikä hänen ole pitänyt tietää. Jos näissä tapauksissa on ilmeistä, että kantaja ei olisi nostanut kannetta, jos hän olisi saanut tiedon mainitusta seikasta, lainkohta tulee sovellettavaksi.

Edellytyksenä lainkohdan soveltamiselle on, että hävinneen asianosaisen tietämättömyys asian ratkaisuun vaikuttavasta seikasta on johtunut hänen vastapuolensa menettelystä tai laiminlyönnistä.

Pääsäännön mukaan voittanut asianosainen tulisi sen lisäksi, että hän saisi pitää omat oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan, velvoittaa osaksi tai kokonaan korvaamaan myös vastapuolensa kulut. Momentin korvausvelvollisuutta koskeva säännös ei ole kuitenkaan ehdoton. Momentin mukaan kumpikin asianosainen on kuitenkin määrättävä pitämään kulunsa vahinkonaan, jos siihen on aiheutta asiassa ilmenneisiin seikkoihin nähden. Tällöin on otettava huomioon myös hävinneen asianosaisen menettely. Kulut voitaisiin kuitata esimerkiksi sellaisessa tapauksessa, että hävinnyt asianosainen, joka jo ennen oikeudenkäyntiä on tarjoutunut suorittamaan sittemmin tuomituksi tulleen määrän, oikeudenkäynnin aikana peruuttaa tarjouksensa ja kiistää kanteen kokonaisuudessaan.

Pykälän 2 momentin mukaan asianosaiset saavat pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan, jos hävinnyt asianosainen ei ole ennen oikeudenkäyntiä tiennyt eikä hänen ole pitänyt tietää sitä tosiseikkaa, josta asian lopputulos aiheutui.

Lainkohta voidaan soveltaa esimerkiksi tapauksessa, jossa kuolinpesä vaatii maksua suorituksesta ja velallinen vasta oikeudessa esittää kuitenkin suorituksesta maksusta, josta ei ole merkintöjä vainajan tileissä. Pykälän 2 momentin soveltaminen edellyttää, että kumpikaan asianosaisista ei ennen oikeudenkäyntiä ole tiennyt kuitista, vaan tämä löytyy vasta oikeudenkäynnin aikana. Jos taas velallinen olisi tiennyt kuitista ja jättämällä ilmoittamatta siitä vastapuolelleen aiheuttaisi tarpeettoman oikeudenkäynnin, olisi sovellettava pykälän 1 momenttia.

Ero pykälän 1 ja 2 momentin soveltamisen edellytysten välillä on siinä, että ensiksi mainitussa lainkohdassa edellytetään hävinneen asianosaisen tietämättömyyden johtuneen vastapuo-

len menettelystä tai laiminlyönnistä, kun taas 2 momentissa tarkoitettu tietämättömyys ei ole johtunut vastapuolen syystä.

Tietämättömyys jostakin asian ratkaisuun vaikuttavasta toiseikasta ei vielä yksinään riitä vapauttamaan asianosaista oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta. Lisäksi edellytetään, ettei asianosaisen olisi pitänytäkään tietää tätä seikkaa. Tätä kysymystä harkittaessa voidaan pitää ohjeena normaalin henkilön huolellisuusvelvoitetta.

Momenttia voidaan soveltaa myös silloin, kun asianosaisen käyttäytyminen on perustunut vakiintuneeseen laintulkintaan, ja oikeudenkäynnin aikana tuo tulkinta esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisun johdosta muuttuu tai itse juttu ratkaistaan aikaisemmasta tulkinnasta poikkeavalla tavalla.

Momenttia ei sovelleta kuitenkaan silloin, kun on epäselvää tai tulkinnanvaraista, miten lakia käsiteltävänä olevaan tapaukseen tulisi soveltaa. Jos oikeudellinen epäselvyys hyväksyttäisiin niin sanotuksi kuittausperusteeksi, olisi olemassa vaara, että lain 1 §:ssä tarkoitettu täyden kulukorvauksen periaate ei käytännössä tarkoitettulla tavalla toteutuisi.

Asianosaisella on oikeus vedota tietämättömyyteensä luonnollisesti vain niin kauan kuin hän ei ole saanut tietoa oikeasta seikasta.

Asianosainen, joka saatuaan tietää mainitusta seikasta, on pysynyt vaatimuksessaan, olisi kuitenkin velvollinen korvaamaan vastapuolelle aiheutuneet kustannukset kokonaan tai osaksi. Tällöin on kiinnitettävä huomiota siihen, minkä merkityksen asianosaiset ovat antaneet mainitulle seikalle. Tällaisia kuluja voi aiheutua joko samassa tuomioistuimessa asian jatkokäsittelyssä taikka muutoksenhaun johdosta ylemmässä tuomioistuimessa.

4.6. OK 21:5 (26.11.1993/1013) OIKEUDENKÄYNNIN PITKITTÄMINEN

Jos asianosainen on jäämällä pois tuomioistuimesta, jättämällä noudattamatta tuomioistuimen antamia määräyksiä tai esittämällä väitteen, jonka hän on tiennyt tai hänen olisi pitänyt tietää aiheettomaksi, taikka muutoin oikeudenkäyntiä pitkittämällä velvollisuuden vastaisella menettelyllään tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut toiselle asianosaiselle kustannuksia, hän on velvollinen korvaamaan sellaiset kustannukset riippumatta siitä, kuinka oikeudenkäyntikulut muutoin on korvattava.

HE 191/1993 yksityiskohtaiset perustelut

Tämä korvausvelvollisuus olisi voimassa siitä riippumatta, kuinka oikeudenkäyntikulut muiden säännösten mukaan olisi korvattava. Yleisenä periaatteena on pidettävä sitä, että asianosaisen tulee koko oikeudenkäynnin ajan toimia siten, ettei hän aiheetta pitkitä oikeudenkäyntiä. Tämän vuoksi hänen tulisi jo oikeudenkäynnin alussa laatia haastehakemus ja mahdollinen kirjallinen vastaus siten kuin 5 luvun 2 ja 10 § edellyttävät. Laissa on lisäksi nimenomaisia säännöksiä, joiden tarkoituksena on estää oikeudenkäynnin aiheeton pitkitäminen. Lain 5 luvun 18 §:n 3 momentin mukaan asianosaisen on perehdyttävä asiaan niin hyvin, ettei asian käsittelyä tarvitse hänen laiminlyöntinsä vuoksi lykätä.

Saman luvun 22 §:n mukaan tuomioistuin voi tarvittaessa asiassa, jossa sovinto on sallittu, kehottaa asianosaista määrääjässä ilmoittamaan muun muassa vaatimuksensa ja niiden perusteet sekä todisteet uhalla, ettei hän määrääjän jälkeen saa vedota uuteen seikkaan taikka ilmoittaa uutta todistetta, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevistä syistä.

Pääkäsittelyssä asianosainen ei 6 luvun 9 §:n mukaan saa vedota sellaiseen seikkaan tai todisteeseen, johon hän ei ole vedonnut valmistelussa, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä on johtunut pätevistä syistä. Siten asioissa,

joissa sovinto on sallittu, uusilla alioikeusmenettelyä koskevilla säännöksillä pyritään estämään perusteettomia viivytyksiä. Ehdotettu kulukorvausta koskeva säännös täydentäisi prosessihosteena mainittuja säännöksiä tällaisissa riita-asioissa. Lisäksi sitä voitaisiin soveltaa sellaisissa asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu.

Jotta ehdotettu lainkohta voisi tulla sovellettavaksi, asianosaisen menettelyn tai laiminlyönnin on pitänyt johtaa asian käsittelyn pitkittymiseen taikka muuten tuottaa toiselle asianosaiselle kustannuksia. Näin on asian laita esimerkiksi silloin, kun asian käsittely pitkittyy sen vuoksi, että asianosainen ei ole täyttänyt hänelle asetettuja velvoitteita taikka kun vastapuoli joutuu esittämään uusia todisteita asianosaisen perusteettomien väitteiden johdosta. Jos juttu on voitu ratkaista asianosaisen poissaolosta huolimatta taikka asianosaisen perusteettomat väitteet on heti hylätty ilman, että siitä on aiheutunut lisäkustannuksia, ei lainkohta tule sovellettavaksi.

Edellytyksenä pykälän soveltamiselle on, että asianosainen on oikeudenkäyntiä pitkittämällä tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut kustannuksia vastapuolelleen. Tahallisuus tai huolimattomuus puuttuu esimerkiksi silloin, kun asianosaisella on ollut pätevä syy poissaoloonsa, vaikka hänellä ei olisikaan 12 luvun 28 §:ssä tarkoitettua laillista estettä. Esteen tulee kuitenkin olla ollut perusteltu ja hyväksyttävä syy poissaoloon taikka oikeuden antamien määräysten noudattamatta jättämiseen.

Vaikka lainkohdassa puhutaan ainoastaan asianosaisen menettelystä tai laiminlyönnistä, tulee hänen samoin kuin nykyisinkin vastata myös edustajansa, asiamiehensä tai avustajansa toimista. Tämä seuraa jo näiden tehtävien ja valtuutuksen luonteesta. Asianosaisen edustaja, asiamies tai avustaja voi tosin päämiehensä ohella joutua kuluvastuuseen ehdotuksen 6 §:n nojalla.

Lainkohta tulee sovellettavaksi myös silloin, kun asianosainen, jota vastaan on annettu yksipuolinen tuomio, on nos-

tanut sen johdosta takaisinsaantikanteen, jonka hän voittaa. Molemmat jutut on tällöin käsiteltävä oikeudenkäyntikulujen suhteen yhtenä kokonaisuutena. Takaisinsaantikanteen voittaneen asianosaisen tulee korvata vastapuolelleen poissaolostaan tai muusta laiminlyönnistään aiheutuneet ylimääräiset kustannukset, vaikka hän jutun lopputuloksen johdosta onkin oikeutettu saamaan korvauksen oikeudenkäyntikuluis-taan asiassa.

Asianosainen on pykälän mukaan velvollinen korvaamaan pykälässä tarkoitetut kustannukset, riippumatta siitä kuinka oikeudenkäyntikulut muutoin on korvattava. Tämä tarkoittaa sitä, että asianosainen, joka on menettänyt pykälässä tarkoitettulla tavalla, joutuu korvaamaan menettelyllään aiheuttamansa kustannukset, vaikka hän voittaaakin pääasian taikka hänellä luvun jonkun muun pykälän nojalla olisikin oikeus saada korvaus oikeudenkäyntikuluistaan

4.7. OK 21:6 (26.11.1993/1013) ASIAMIEHEN KULUVASTUU

Asianosaisen edustaja, asiamies tai avustaja, joka 4 tai 5 §:ssä tarkoitettulla tavalla tahallisesti tai huolimattomuudesta on aiheuttanut toiselle asianosaiselle tässä luvussa tarkoitettuja oikeudenkäyntikuluja, voidaan velvoittaa, sen jälkeen kun hänelle on varattu tilaisuus tulla kuulluksi, yhteisvastuullisesti asianosaisen kanssa korvaamaan kyseiset kulut.

HE 191/1993 yksityiskohtaiset perustelut

Oikeudenkäyntimenettelyn joutuisuuden ja keskittämisen kannalta on tärkeää, että asianosaisten ohella myös heidän edustajansa, asiamiehensä ja avustajansa täyttävät velvollisuutensa oikeudenkäynnissä asianmukaisesti. Sen vuoksi asianosaisen edustaja, asiamies tai avustaja, joka 4 tai 5 §:ssä tarkoitettulla tavalla tahallisesti tai huolimattomuudesta on aiheuttanut toiselle asianosaiselle päämiehensä korvattaviksi tulevia kustannuksia, voidaan pykälän nojalla velvoittaa, sen jälkeen, kun hänelle on varattu tilaisuus tulla kuulluksi,

yhteisvastuullisesti asianosaisen ohella korvaamaan tällaiset kulut.

Lainkohdan soveltaminen edellyttää, että asianosaisen edustaja, asiamies tai avustaja on omalla toiminnallaan tai laiminlyönnillään aiheuttanut toiselle asianosaiselle tarpeettomia lisäkustannuksia. Asianosaisen asiamies tai muu edustaja ei siten vastaa välittömästi päämiehensä menettelystä oikeudenkäynnissä. Jos korvausvelvollisuus perustuu esimerkiksi asiasa tehtyyn perusteettomaan väitteeseen, asianosaisen asiamiehen tai muun edustajan korvausvastuu edellyttää, että myös hän on käsittänyt tai ainakin hänen olisi pitänyt käsittää väitteen perusteettomuuden. Sen sijaan asianosainen itse on aina vastuussa myös hänen edustajansa, asiamiehensä tai avustajansa aiheuttamista tarpeettomista lisäkustannuksista.

Asiamiehen ja avustajan kulukorvausvastuuta on kuitenkin sovellettava tietyllä varovaisuudella, sillä pääsäännön mukaan asiamies ja avustaja on oikeutettu luottamaan päämiehensä tosiasioita ja muita oikeudenkäyntimenettelyyn vaikuttavia kysymyksiä koskeviin ilmoituksiin.

Asiamiehen ja avustajan kulukorvausvastuu tulee rajoittaa vain sellaisiin tilanteisiin, joissa asiamies tai avustaja on toiminut tietoisesti asianosaiselle kuuluvien oikeudenkäyntivollisuuksien vastaisesti taikka joissa näiden velvollisuuksien rikkominen on johtunut huolimattomuudesta.

Pykälässä tarkoitettusta menettelystä on kysymys esimerkiksi silloin, kun asiamies aiheuttaa toiselle asianosaiselle tarpeettomia kustannuksia toimimalla päämiehensä toimiohjeiden vastaisesti taikka kun asiamies esittää perusteettomiksi tietämäänsä väitteitä tai sellaista todistelua, jolla ei voi olla merkitystä asiassa.

Pykälässä tarkoitettusta huolimattomuudesta on kysymys, kun asiamies tai avustaja on unohtanut saapua tuomioistuimeen tai noudattaa tuomioistuimen antamia määräyksiä.

Ehdotuksen 11 §:n nojalla tuomioistuimen on korvausvelvollisen vaatimuksesta määrättävä, kuinka yhteisvastuullisten korvausvelvollisten on osallistuttava kulujen korvaamiseen. Samalla tavoin kuin 5 §:n mukaan, tämänkin pykälän nojalla asianosainen on velvollinen korvaamaan pykälässä tarkoitettut kustannukset, riippumatta siitä kuinka oikeudenkäyntikulut muutoin on korvattava. Tämä tarkoittaa sitä, että edustaja, asiamies tai avustaja voidaan yhdessä päämiehensä kanssa velvoittaa korvaamaan pykälässä tarkoitettut kulut, vaikka hänen päämiehensä voittaa pääasian taikka päämiehelle luvun jonkun muun pykälän nojalla olisi oikeus saada korvaus oikeudenkäyntikuluistaan.

Pykälän mukaan tuomioistuimen olisi päätettävä korvausvelvollisuudesta, vaikka vaatimusta siitä ei olisi esitettykään. Tuomioistuin voisi siis päättää korvausvelvollisuudesta omasta aloitteestaan. Ennen korvausvelvollisuudesta päättämistä tuomioistuimen olisi pykälän mukaan varattava sille, joka voidaan määrätä korvausvelvolliseksi, tilaisuus tulla korvausvelvollisuudesta kuulluksi. Tilaisuuden varaaminen on tärkeätä muun muassa sen vuoksi, että tuomioistuin voi varmistua siitä, että korvausvelvollisuudesta määräämisen edellytykset ovat olemassa.

Ehdotetussa lainkohdassa ei säännellä asiamiehen tai muun edustajan vastuuta omalle päämiehelleen aiheuttamasta vahingosta, vaan tämä määräytyisi edelleenkin yleisten vahingonkorvaus- ja sopimusoikeudellisten säännösten mukaisesti.

4.8. OK 21:8 a (19.3.1999/368) OIKEUDELLINEN EPÄSELVYYS

Jos asia on ollut oikeudellisesti niin epäselvä, että hävinneellä asianosaisella on ollut perusteltu syy oikeudenkäyntiin, tuomioistuin voi määrätä, että asianosaiset osaksi tai kokonaan vastaavat itse oikeudenkäyntikuluista.

HE 107/1998 yksityiskohtaiset perustelut

Asianosaisten oikeusturvan ja oikeusjärjestelmän käytettävyyden kannalta on tärkeää, että oikeudellisesti mutkikkaassa tilanteessa on mahdollisuus kääntyä tuomioistuimen puoleen ilman, että kuluvastuu aina kokonaan jää riidan lopulliselle häviäjälle. Myös oikeusjärjestelmän ja -varmuuden kannalta on suotavaa, että ankara kuluvastuu ei estä sitä, että korkein oikeus voi mahdollisimman laaja-alaisesti harkita vaikeita oikeuskysymyksiä ja antaa niistä ennakkoratkaisuja.

Pykälän ilmaisulla perusteltu syy oikeudenkäyntiin korostettiin sitä, että säännös on tarkoitettu poikkeukseksi. Säännöstä tulisi ensisijaisesti soveltaa siten, että hävinneen asianosaisen vastapuolelle maksettavia kuluja alennettaisiin.

Säännöksen soveltamisessa tulisi ottaa huomioon myös tuomioistuimen tuomion pääasiantarkaisun perustelut. Myös tuomion lopputuloksen muutokset ja niiden perustelut ylemmissä oikeusasteissa voisivat samalla olla perusteita myös lopullisen häviäjän oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudelle. Pykälän soveltaminen tulee perustaa oikeudenkäynnin kohteena olevaan riita-asian kokonaisarviointiin. Kuluvastuun alentamiselle riittävän oikeudellisen epäselvyyden kynnyksen tulee olla suhteellisen korkea. Säännöstä ei saa soveltaa niin laajasti, että se johtaa pääsäännön eli hävinneen asianosaisen täysimääräisen kuluvastuun vesittymiseen. Alentamista ei tämän pykälän nojalla tule perustaa kohtuusharkintaan.

Perusteltu syy oikeudenkäyntiin voisi esiintyä tilanteessa, jossa oikeuskysymys on objektiivisesti arvioiden vaikea ja jossa ratkaisun lopputulos ei ole etukäteen ennustettavissa. Asianosaisella ei voida katsoa olleen perusteltua syytä oikeudenkäyntiin, jos hän ei ole pystynyt esittämään hyviä perusteita kanteen tai sen kiistämisen tueksi. Jos asia ei ole kiireellinen, perusteltua syytä oikeudenkäyntiin ei yleensä ole ennen kuin oikeudellisista riitakysymyksistä ja asianosaisten näkemyksistä on käyty keskusteluja heidän välillään.

Oikeudellisesta epäselvyydestä olisi kysymys esimerkiksi silloin, kun kirjoitetussa laissa on aukko, ennakkoratkaisua ei ole eikä ole selvää, kuinka riitaan liittyvä oikeuskysymys tulisi ratkaista. Samoin on asianlaita jos laki on tulkinnanvarainen eikä lain esitöistäkään riittävän selvästi käy ilmi lainsäätäjän tarkoitusta. Asia voi olla oikeudellisesti epäselvä myös sen takia, että riidanalaisesta oikeuskysymyksestä on vastakkaisia tai erilaisia ratkaisuja taikka sen takia, että oikeuskirjallisuudesta ei löydy riittävän selvää yhdensuuntaista tulkinta-aineistoa.

Oikeudellinen epäselvyys viittaa vain juttuun liittyvään oikeuskysymyksen ratkaisemisen vaikeuteen. Oikeudenkäynnissä myös näyttö- eli tosiasiakysymyksen ratkaisu voi olla vaikea. Jutun näytöllinen epäselvyys ei oikeuttaisi tuomioistuinta määräämään asianosaisia vastaamaan kuluistaan itse. Toisaalta näyttö- ja oikeuskysymyksen tarkka erottelu voi eräissä tapauksissa olla käytännössä hankalaa tai suorastaan mahdotonta. Tuomioistuimen on tällöin harkittava, onko pääsyy ratkaisun tekemisen vaikeuteen oikeudellinen vai muu epäselvyys. Luonnollisesti myös silloin kun jutussa sekä oikeus- että näyttökysymys on kovin epäselvä, pykälän soveltamisedellytykset ovat käsillä.

Asianosaisen olisi vaadittava tässä pykälässä säänneltyä oikeudenkäyntikulujen alentamista. Asianosaisen tulee myös esittää yksilöidyt perusteet, joilla alentamista vaaditaan. Pelkkää vaatimusta kulujen alentamisesta riidan oikeudellisen epäselvyyden perusteella ei tule hyväksyä, vaan vaatimuksen esittäjän tulee ilmoittaa perusteensa ja myös alentamisvaatimuksensa määrä ja sen suhde kokonaiskuluihinsa. Tuomioistuimen velvollisuutena olisi aktiivisella prosessinjohtolla selvittää myös oikeudenkäyntikuluvaihtimusten alentamista.

4.9. OK 21:8 b (19.3.1999/368) HEIKOMPI ASIANOSAINEN

Jos asianosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut huomioon ottaen oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys olisi kokonaisuutena

arvioiden ilmeisen kohtuutonta, tuomioistuin voi viran puolesta alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää.

HE 107/1998 yksityiskohtaiset perustelut

Säännöksen soveltaminen tulisi kysymykseen poikkeustapauksissa ja se edellyttäisi säännöksen sisältämien edellytysten täyttymistä kokonaisuutena arvioiden. Ilmeisen kohtuuttomuuden kokonaisarviointissa tulee punnita kaikkia laissa mainittuja edellytyksiä. Mikään niistä ei sinällään voi yksin synnyttää säännöksen tarkoittamaa kohtuuttomuutta.

Asianosaisen on luonnollisesti ensin itse esitettävä yksilöity vaatimus oikeudenkäyntikulujensa korvaamisesta. Tuomioistuin voisi vasta sen jälkeen arvioida vaatimuksen alentamista viran puolesta. Toisaalta vaikka hävinnyt asianosainen olisi myöntänyt vaatimuksen, se ei estäisi kohtuullistamista. Kysymys tulee joka tapauksessa ottaa erikseen käsiteltäväksi ja tuomioistuimen tulee prosessinjohtollisin keinoin saada asianosaisilta lausumat asiaan liittyvistä kysymyksistä.

Tässä pykälässä tarkoitettu kohtuullistamismahdollisuus eroaisi 8 a §:ssä tarkoitetusta alentamisesta periaatteellisesti siinä, että nyt olisi kyse enemmän asianosaisiin liittyvistä seikoista kuin itse jutun oikeudellisesta sisällöstä. Tämän pykälän edellytyksiä tarkasteltaessa olisi kiinnitettävä huomiota myös itse riita-asian sisältöön.

Oikeudenkäyntiin johtaneilla seikoilla tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että oikeudenkäynnin sitemmin voitaneellakin osapuolella on jo ennen oikeudenkäyntiä vastapuoleensa nähden asianmukainen myötävaikutusvelvollisuus asian selvittämisessä. Oikeudenkäynnissä lopulta voittajaksi selvinneen osapuolen tulisi jo oikeudenkäyntiä edeltävissä neuvotteluissa tai kirjeenvaihdossa riittävällä tavalla informoida vastapuolta asiaan liittyvistä seikoista ja näytöstä. Mikäli sitemmin voitanut osapuoli esimerkiksi kieltäytyy kokonaan vastaamasta vastapuolen vaatimus- tai tiedustelukirjeisiin, on vastapuolel-

la saattanut olla aihetta nostaa oikeudenkäynti jo asian selvittämiseksi. Asiassa voitaisiin myös tarkastella sitä, onko jutussa riittävällä tavalla pyritty sovinnolliseen ratkaisuun.

Myös asian riitaisuutta tai tulkinnanvaraisuutta tulisi tarkastella pohdittaessa oikeudenkäyntiin johtaneita seikkoja. Oikeudenkäyntiin johtaneilla seikoilla tarkoitettaisiin myös sitä, onko hävinneellä osapuolella ollut riittävän perusteltu syy oikeudenkäyntiin. Perusteltuna synnä oikeudenkäyntiin voitaisiin pitää tässä yhteydessä sitä, että hävinneen asianosaisen esittämät seikat tai näyttö ovat riittävällä tavalla puoltaneet hänen kantaansa ja sen vuoksi voitaisiin katsoa, että oikeudenkäyntiin johtaneet seikat puoltavat myös kuluvaatimuksen kohtuullistamista. Oikeudenkäyntiin johtaneet seikat olisi laajempi käsite kuin 8 a §:ssä tarkoitettu perusteltu syy oikeudenkäyntiin.

Oikeudenkäynti voi esimerkiksi aiheutua myös siitä, että viranomaisen osoittaa asianosaisen ajamaan kannetta tai muutoin valvomaan etuaan oikeudenkäynnissä. Elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisiä kuluttajakauppaan liittyviä riita-asioita käsitellään vapaaehtoisessa suosituksia antavassa elimessä, kuluttajavalituslautakunnassa. Se on perustettu joustavaksi oikeudenkäynnille vaihtoehtoiseksi riitojen ratkaisuelimeksi. Sen ratkaisusuositus ei ole täytäntöönpanokelpoinen. Jos elinkeinonharjoittaja ei tyydy lautakunnan ratkaisusuositukseen, vaan vie asian tuomioistuinkäsittelyyn, ei kuluttajan kohtuullisten oikeudenkäyntikulujen alentamiseen olisi lähikohtaisesti perusteita, jos tuomioistuimen ratkaisu on suosituksen mukainen. Jos taas elinkeinonharjoittaja ei noudata ratkaisusuositusta, kuluttajan oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistaminen saattaa olla mahdollista kuluttajan hävitessä tuomioistuimessa, koska kuluttajalla on täytäntöönpanokelpoisen ratkaisun saamiseksi ollut perusteltu syy saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Molemmilla tapauksissa tuomioistuimen ratkaisujen tulisi perustua samaan oikeudenkäyntiaineistoon kuin mitä oli esitetty lautakunnassa. Kohtuullistamiskysymyksen arvioinnissa on lisäksi otettava huomioon muut säännöksessä tarkoitettut seikat.

Toisena kohtuullistamisarviointiin vaikuttavana seikkana pykälässä mainitaan asianosaisten asema. Tällä tarkoitetaan erityisesti sitä, että asianosaisten aseman tulee olla oikeudenkäynnissä tai sen ulkopuolella olennaisesti erilainen. Tyypillisesti erilainen asianosaisasema olisi sellaisessa riita-asian oikeudenkäynnissä, jossa asianosaisena on toisaalta esimerkiksi valtio tai muu julkisyhteisö ja toisaalta vastapuolena yksityinen kansalainen. Asianosaisten aseman arvioinnissa on otettava huomioon myös asianosaisten erilaiset edellytykset käydä oikeutta tietyssä asiassa ja siitä johtuvat erilaiset oikeudenkäyntikulut. Esimerkiksi työsopimuksen irtisanomista koskevassa riidassa työnantajalla on joskus sekä taloudellisesti että tosiasiallisesti paremmat edellytykset oikeudenkäyntiin kuin irtisanotulla työntekijällä.

Asianosaisten asemaan liittyvänä osatekijänä saattavat olla myös erilaiset varallisuusolot. Asianosaisten asema on kuitenkin aina kytkettävä oikeudenkäyntiin johtaneisiin seikkoihin ja asian merkitykseen. Kokonaisarviointiin on suhteutettava myös oikeudenkäyntikulujen määrä. Vaikka riita koskisi asuntoluottoa, jossa kantajana olisi esimerkiksi elinkeinonharjoittaja ja vastaajana yksityishenkilö, edellyttäisi oikeudenkäyntikulujen kohtuullistaminen myös oikeudenkäyntiin johtaneiden syiden ja asian merkityksen arviointia. Kulukorvauksen alentaminen ei siten olisi mahdollista pelkästään asianosaisten erilaisen aseman perusteella.

Kohtuullistamista arvioitaessa tulisi ottaa huomioon pääasian merkitys asianosaisille. Samoin kohtuusharkinnassa voitaisiin punnita oikeudenkäyntikulujen määrää suhteessa riidan kohteeseen. Taloudellisen merkityksen ohella merkityksen arvioinnissa on otettava huomioon myös ratkaisun erilainen arvo eri asianosaisten kannalta katsottuna. Esimerkiksi terveyteen tai muihin henkilöön liittyvissä kysymyksissä asian merkitys voi olla olennaisesti suurempi vahinkoa kärsineelle asianosaiselle kuin hänen vastapuolelleen.

Pykälässä tarkoitettu kohtuullistaminen tulee viime kädessä perustua tuomioistuimen kokonaisarvioon, jossa on otetta-

va huomioon kaikki pykälässä mainitut kriteerit. Edellytysten täyttyessä tuomioistuimen tulee alentaa maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää.

4.10. LaVM 26/1998 KANNANOTOT OK 21:8 a-b

Vuoden 1993 oikeudenkäyntikulu-uudistuksen tavoitteena oli muuttaa epätyytyttäväksi koettu käytäntö, jossa tuomioistuimet varsin yleisesti kohtuullistivat voittajan kuluvaatimusta. Kulut tuomittiin varsin usein vain osittaisesti niissäkin tapauksissa, joissa toinen osapuoli voitti täysin juttunsa.

Nyt ollaan päinvastaisessa tilanteessa.

Tutkimusten mukaan niistä tapauksista, joissa kulukorvauksia on tuomittu, neljäviidesosassa kulut on tuomittu vaatimusten mukaisesti. Hävinnyt osapuoli tuomitaan maksamaan voittaneen kulut täysimääräisesti silloinkin, kun hänellä on ollut perusteltu syy oikeudenkäynnin aloittamiseen. Tämä käytäntö on nostanut yleiseen tietoisuuteen sekä oikeudenkäyntikulujen suuruuden sinänsä että oikeudenkäyntikulujen merkittävyyden perusoikeuksien kannalta. Aikaisemmin – kulujen kuittaamiskäytännön vallitessa ja käytäessä oikeutta oikeusturvavakuutuksen turvin – oikeudenkäyntikulujen määrää ei seurattu eikä niistä ollut tarkkaa tietoa.

Liian ankaraksi osoittautuneen pääsäännön lieventämiseksi oikeudenkäymiskaaren 21 lukuun ehdotetaan lisättäväksi kaksi uutta erityistä kohtuullistamissäännöstä (OK 21:8 a ja 8 b). Näiden tarkoituksena on lisätä tuomioistuimen harkintavaltaa, mutta samalla korostaa sitä, että voittaneella tulee pääsäännön mukaan olla oikeus kohtuullisiin oikeudenkäyntikuluihin. Kohtuullistamissäännöksillä pyritään tarkasti sääntelemään ne tilanteet, joissa kuluvaatimusta voidaan kohtuullistaa, ts. ilman näitä edellytyksiä kohtuullistamista ei voida suorittaa. Uusilla säännöksillä ei siten ole tarkoitus palata aikaisempaan ilman laissa säänneltyjä kriteereitä valinneeseen yleiseen kohtuullistamiskäytäntöön.

Oikeudenkäymiskaaren 21 lukuun lisättävät erityiset kohtuullistamisperusteet yhdessä voimaan jäävien lainkohtien kanssa muodostavat systemaattisen kokonaisuuden:

- uuden 21:8 a §:n nojalla kulukorvauksia voidaan kohtuullistaa silloin, kun riita-asia on oikeudellisesti epäselvä,
- uuden 21:8 b §:n mukaan tuomioistuimien voi tietyn edellytyksin viran puolesta kohtuullistaa oikeudenkäyntikuluja ja
- lisäksi voimassa olevan 21:4 §:n soveltamisala ulottuu eräisiin kohtuullistamistilanteisiin.

Eräät valiokunnan kuulemat asiantuntijat ovat esittäneet näiden kohtuullistamissäännösten, erityisesti OK 21:8 a:n, perusteiden laventamista, jotta tuomioistuimilla olisi erityisesti vaikeissa ja laajoissa asioissa mahdollisuus kokonaisharkinnan käyttämiseen. Asiaa selvitettyään ja huomioon ottaen ennen vuoden 1993 uudistusta vallinneen oikeustilan epäkohtineen, valiokunta hyväksyy po. hallituksen esityksen säännökset sellaisinaan seuraavin perustein.

Oikeuskysymyksen epäselvyys kohtuullistamisperusteena (OK 21:8 a) perustuu ajatukseen, ettei asianosainen mahda mitään laintulkintatilanteelle tai lain aukollisuudelle. Lainsäädäntö kuuluu eduskunnalle ja lopullinen laintulkinta tuomioistuimelle. Asianosaisen vahingoksi ei aina voi asettaa sitä, että hankalaa tulkintakysymystä viime kädessä tulkitaan hänen vastapuolensa eduksi.

Näyttökysymyksen epäselvyys ei yleensä voi olla kohtuullistamisperuste. Tuomioistuimen puoleen riita-asiaa käännytään juuri sen vuoksi, että asianosaiset ovat erimielisiä ja heillä on riitaa. Riita-asia on tässä mielessä jo määritelmän mukaan osittain epäselvä. Asianosainen tietää aina, mitä näyttöä hänellä jutussa on. Myös vastapuolen on oikeudenkäymiskaaren kulusanktiouhan (OK 21:4,1) perusteella rehellisesti ilmoitettava omat todisteensa.

Oikeudenkäyntikulut voidaan kuitenkin jo voimassa olevan säännöksen perusteella kuitata, jos se seikka, josta asian lopputulos aiheutui, ei ennen oikeudenkäyntiä ollut hävinneen

asianosaisen tiedossa eikä hänen olisi pitänytkaan olla siitä tietoinen (OK 21:4.2). Tätä säännöstä ei ehdoteta muutettavaksi ja se jää siis voimaan. Näytöllisessä epäselvyytilanteessa voidaan siten siinä mainituin edellytyksin soveltaa tätä lainkohtaa. Esimerkkinä tällaisesta on mainittu seuraava tapaus: kuolinpesä vaatii kanteella maksua ja velallinen osoittaa oikeudessa selvityksen maksusta, josta ei ole merkintää vainajan tileissä.

Uuden 8 b §:n nojalla tuomioistuimien voi viran puolesta alentaa kuluja ns. sosiaaliseen tai asianosaiseen liittyvän perusteen johdosta. Tällöin arvioidaan oikeudenkäyntiin johtaneiden seikkojen, asianosaisten aseman ja asian merkitys kokonaisuutena. Jos häviäjän velvoittaminen voittajan oikeudenkäyntikulujen korvaamiseen johtaa ilmeiseen kohtuuttomuuteen, korvattavaksi tuomittavia kuluja on alennettava. Pykälän perusteluissa on selkeästi luonnehdittu erilaisia käytännön tilanteita, joissa pykälää voidaan soveltaa. Oikeudenkäyntikuluja tulee kohtuullistaa, jos

- asianosaisella on ollut perusteltu kanta, jonka hän lopulta häviää,
- oikeudenkäynnin vastapuolet eivät ole tasavertaisia keskenään, esimerkiksi yksityinen kuluttaja ja suuri vakuutusyhtiö, ja
- asialla on todellista merkitystä hävinneelle osapuolelle.

Vaikka kulukysymys on yleensä dispositiivinen, eli asianosaisen kanta sitoo tuomioistuinta, näissä 8 b §:n tilanteissa kuluja voidaan viran puolesta ja siis vaikka vastoin asianosaisen tahtoa kohtuullistaa. Ennen viran puolesta tapahtuvaa kulujen alentamista tuomioistuimen tulee luonnollisesti kuulla kysymyksestä asianosaisia. Kulut voidaan lainkohdan nojalla kohtuullistaa myös nollaan.

Valiokunta korostaa tuomioistuinten velvollisuutta prosessinjohtotoimilla muissakin tapauksissa selvittää asianosaisten kantaa mahdolliseen kohtuullistamisperusteeseen.

4.11. OK 21:8 c (19.3.1999/368) SUMMAARISET ASIAT

Velkomusta tai häätöä koskevassa asiassa, joka ratkaistaan 5 luvun 13 tai 14 §:n nojalla valmistelua jatkamatta yksipuolisella tuomiolla, tuomioistuimen tulee viran puolesta arvioida vastapuolen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrä ottaen huomioon haastehakemuksen edellyttämä tarpeellisen työn määrä, saatavan suuruus ja välttämättömät kulut.

Oikeusministeriö on antanut tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrien perusteista asetuksen 1311/2001, jota on muutettu oikeusministeriön asetuksella 425/2012.

Oikeusministeriön asetuksen (OikMA) 3 §:n mukaan vastaajan maksettavaksi vaaditut oikeudenkäyntikulut tuomitaan vaatimuksen mukaisesti, kuitenkin korkeintaan perustaksan tai korkean taksan määräisenä velan pääoman määrästä riippuen 1.9.2012 alkaen seuraavasti:

	Velan pääoma alle 300 euroa	Velan pääoma vähintään 300 euroa mutta enintään 1 000 euroa	Velan pääoma yli 1 000 euroa tai häätö
Perustaksa	50 euroa	80 euroa	110 euroa
Korkea taksa	80 euroa	120 euroa	160 euroa

Taksoihin lisätään vaadittaessa kantajalta perittävä oikeudenkäyntimaksu. Jos oikeudenkäyntikuluja ei ole vaadittu, niitä ei tuomita.

Oikeudenkäyntikulut tuomitaan vaatimuksen mukaisesti, kuitenkin enintään perustaksan tai korkean taksan määräisinä. Asetuksen mukaista velan pääoman määrää tarkasteltaessa ratkaisevaa on eräänntyneen saatavan määrä haastehakemuksessa TAI (yksipuolisessa) tuomiossa.

Ensin mainittu on ratkaiseva, jos tuomittava määrä on esim. osasuoritusten vuoksi pienempi kuin alun perin vaadittu määrä. Tuomittava määrä ratkaisee, mikäli on kyse oikeudenkäynnin aikana eräänntyivistä vuokrista tai muista lisävaatimuksista johtuvasta velan pääoman suurenemisesta oikeudenkäynnin aikana.

Edellä mainitun asetuksen mukaan oikeudenkäyntikulut tuomitaan asian vaatiman työmäärän perusteella joko perustaksan tai korkean taksan mukaisesti. Perustaksan mukaisina oikeudenkäyntikulut tuomitaan, kun on kysymys tavanomaisesta asiasta. Kun asia on tavanomaista vaativampi, tuomitaan oikeudenkäyntikulut korkean taksan mukaisina.

Tavanomaista vaativampana asiaa voidaan pitää silloin, kun

- asiassa on käyty sovintoneuvotteluja
- haastehakemuksen laatiminen edellyttää erityistä oikeudellista asiantuntemusta vaikean koronlaskentatilanteen tai vaakuksien takia taikka
- samaan haastehakemukseen on kerätty useilta velkojilta kantajalle siirtyneitä saatavia.

Asiaa ei ole pidettävä tavanomaista vaativampana yksin-omaan sillä perusteella, että

- yhdeltä velalliselta vaaditaan useita saatavia
- saatavaa vaaditaan yhteisvastuullisesti useilta henkilöiltä tai
- vuokrasaatavien lisäksi vaaditaan häätöä.

Asetuksen 6 §:n mukaan oikeudenkäyntikulut voidaan tuomita taulukon taksoja korkeampana, mikäli useat korkean taksan edellytykset täyttyvät tai siihen on muu erityisen painava syy. Saatavan suuruus ei yksinään ole erityisen painava syy.

Oulun käräjäoikeudessa erityisen painavana syynä voidaan tapauskohtaisen harkinnan perusteella pitää esimerkiksi sitä, että kantaja on vieraskielinen ja asian hoitaminen on tästä johtuen edellyttänyt tavanomaista suuremman työmäärän.

Asetuksen 4 § 2 momentin mukaan perustaksan ja korkean taksan mukaisiin oikeudenkäyntikuluihin sisältyy

- palkkio oikeudenkäyntiä varten suoritetuista toimenpiteistä (esimerkiksi asian vastaanottaminen, osoitetietojen tarkastaminen, rekisteriotteen hankkiminen, haastehakemuksen laatiminen ja toimittaminen tuomioistuimelle)
- kaikki velkojalle aiheutuneet yleiskulut (esimerkiksi vuokra, tietoliikenneyhteydet, postitus- ja kopiointikulut) ja
- tavanomaiset suoranaiset kulut (esimerkiksi mahdollinen arvonnlisävero sekä rekisteriotteesta perityt maksut).

Asetuksen 5 §:n mukaan yksittäisissä tapauksissa vastapuolen maksettavaksi voidaan tuomita erityisiä kuluja esitetyn laskun mukaisina. Tällaisia erityisiä kuluja ovat esim.

- käänköskulut
- tuomioistuimen edellyttämistä lainhuuto- ja rasiustodistuksista perittävät maksut
- kuulutuskuustannukset Virallisen lehden laskun mukaan.

Taksojen mukaisia taikka niitä alemmina vaadittuja oikeudenkäyntikuluvaatimuksia ei tarvitse eritellä tarkemmin. Mikäli kantaja vaatii oikeudenkäyntikulua korkean taksan mukaisena, vaatimuksessa on esitettävä peruste, jolla asia on katsottava tavanomaista vaativammaksi. Mikäli kantaja vaatii taulukon taksoja korkeampaa oikeudenkäyntikulukorvausta, vaatimuksessa on eriteltävä oikeudenkäyntikulujen määrä ja niiden perusteet.

- Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 c § soveltuu häätöä ja velkomusta koskeviin asioihin. Jos kyseessä elatusapu, vahingonkorvaus tai muu ei-selvä saatava, jota kantaja on perustellusta syystä pitänyt riittäisenä, sovelletaan OK 21:1:n säännöksiä

4.12. OK 21:8 d (12.7.2002/601) HUONEENVUOKRA-ASIAT

Asuinhuoneistoa koskevassa huoneenvuokra-asiaassa oikeudenkäyntikulut tuomitaan tämän luvun 8 c §:n mukaisesti. Jos siihen on painavia syitä eikä asiaa ratkaista 5 luvun 13 tai 14 §:n nojalla valmistelua jatkamatta yksipuolisella tuomiolla, asianosainen voidaan velvoittaa suorittamaan vastapuolen oikeudenkäyntikuluja 8 c §:ssä säädettyä enemmän.

HE 31/2001 yleisperustelut (ei yksityiskohtaisia)

Asuinhuoneiston vuokrasuhteesta johtuvissa riitaisissa huoneenvuokra-asioissa tuomittavia oikeudenkäyntikulua hillitsee ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 21 lukuun lisättävä uusi 8 d §. Tämän mukaisesti myös riitaisessa asuinhuoneistoa koskevassa huoneenvuokra-asiaassa oikeudenkäyntikulujen korvaamiseen sovelletaan riidattomia velkomusta ja häätöä koskevia asioita koskevaa 8 c §:ää, jonka nojalla oikeusministeriö on vahvistanut määräyksen vastapuolen maksettaviksi tuomittavista oikeudenkäyntikuluista.

4.13. OK 21:14 (26.11.1993/1013) KULUVAATIMUKSEN MUOTO JA KULURATKAISUN AJANKOHTA

Oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus on tehtävä ennen käsittelyn päättymistä. Vaatimuksessa on eriteltävä oikeudenkäyntikulujen määrä ja niiden perusteet.

Ratkaisu oikeudenkäyntikuluista on annettava samalla kun tuomioistuin ratkaisee asian. Ratkaisussa on ilmoitettava erikseen korvattavat kulut ja palkkiot. Jos pääasia ratkaistaan valmistelussa, voidaan samalla antaa ratkaisu oikeudenkäyntikuluista silloinkin, kun ne ovat jääneet riitaisiksi, jollei kulujen määrän selvittämisen katsota vaativan pääkäsittelyä suullisen todistelun vastaanottamiseksi.

Kun tuomioistuin siirtää asian toiseen tuomioistuimeen, kysymys siirtävässä tuomioistuimessa syntyneiden oikeudenkäyntikulujen

korvaamisesta on ratkaistava siinä tuomioistuimessa, johon asia on siirretty.

HE 191/1993 yksityiskohtaiset perustelut

Jos korvausvaatimusta ei ole hakemuksessa tai vastauksessa tehty, kantajalla ja vastaajalla olisi mahdollisuus tehdä se nyt käsiteltävänä olevan pykälän mukaisesti myöhemmin valmistelussa tai pääkäsittelyssä, jos asian käsittely jatkuu. Lisäksi kantajalla ja vastaajalla, käsittelyn jatkuessa, on tietenkin mahdollisuus pyytää kulujen korvaamista myös siltä osin kuin ne ylittävät hänen haastehakemuksessaan tai vastauksessaan mainitsemiensa oikeudenkäyntikulujen määrän.

Tässä momentissa ehdotetaan, että asianosaisen tulee esittää oikeudenkäyntikuluvuatuksensa ilmoittaa, mistä kustannukset koostuvat. Ehdotus vastaa 21 luvun voimassa olevan 1 §:n säännöstä. Tähän saakka on ollut käytäntönä, että asianosaisen puolesta on annettu tuomioistuimelle eritelty lasku useimmiten ainoastaan silloin, kun asianosaisella on ollut asiamies tai avustaja.

Parhaiten se, mistä asianosaisen oikeudenkäyntikulut koostuvat, kävisi ilmi, jos asianosainen muissakin tilanteissa antaisi eritellyn kululaskun. Tämä olisi tärkeätä myös sen vuoksi, että tuomioistuin kulukorvausta määrätessään voisi ottaa huomioon kaikki 8 §:n perusteella huomioon otettavat seikat.

Kun ehdotuksen 8 §:n mukaan korvausta tulee suorittaa myös asianosaisen omasta työstä ja ajanhukasta² oikeudenkäynnin johdosta, asianosaisen tulisi, halutessaan sanottuja korvauksia, antaa tuomioistuimelle niiden osalta eritelty lasku. Jos korvausta vaaditaan ehdotuksen 8 §:ssä tarkoitetuista riitakysymyksen sopimiseksi suoritetuista toimenpiteistä aiheutuneista kustannuksista, myös ne tulisi erikseen mainita laskussa.

² Todettakoon, että voimassa olevassa laissa ei puhuta ajanhukasta vaan menetyksestä. Pelkkää ajanhukkaa oikeudenkäyntiin osallistumisesta tai siihen valmistautumisesta aiheutuvaa tavanomaista vaivannäköä ei korvata.

Laskussa tulisi eritellä myös avustajan palkkio ja kulut. Jos oikeudenkäyntikulut ovat jaoteltavissa eri vaatimusten osalta, laskussa tulisi tarvittaessa myös ilmoittaa, miten kulut kohdentuvat sanottuihin vaatimuksiin.

Silloin kun asianosainen ei omasta aloitteestaan huomaa pyytää oikeudenkäyntikulujaan korvattavaksi, tuomioistuimen tulisi kiinnittää asianosaisen huomiota siihen, että tällä on mahdollisuus saada kulunsa korvatuiksi, jos hän esittää sitä tarkoittavan pykälän mukaisen pyynnön. Vastaavasti tuomioistuimen tulee tarvittaessa käyttää kyselyoikeuttaan sen selvittämiseksi, keneen korvausvaatimus kohdistetaan ja mistä eri kuluista korvausvaatimus koostuu.

Sen lisäksi 12 luvun 36 §:ssä on säännös, jonka mukaan asianosainen, jonka poissaolon vuoksi asia jätetään sillensä, voidaan saapuville tulleen vastapuolen vaatimuksesta velvoittaa korvaamaan tämän oikeudenkäyntikulut. Näin voidaan siis menetellä, varaamatta poisjääneelle tilaisuutta tulla kuulluksi vastapuolen esittämän kuluvuatuksen johdosta. Pykälän 2 momentin mukaan päätös oikeudenkäyntikuluista on annettava samalla, kun tuomioistuin ratkaisee asian.

Voimassa olevan 2 §:n mukaan voidaan kysymys oikeudenkäyntikuluista siirtää ratkaistavaksi eri oikeudenkäynnissä. Säännöstä on käytännössä sovellettu hyvin harvoin eikä sellaisen erityissäännöksen säilyttämiselle ole enää perusteita. Tuomioistuin voi voimassa olevan lain mukaan erottaa eri kysymykset käsiteltäväksi erikseen.

4.14. OK 21:16 (26.11.1993/1013) KULUVASTUUN MUUTOKSENHAKUTUOMIOISTUIMESSA

Jos alemman tuomioistuimen päätökseen haetaan muutosta, velvollisuus korvata oikeudenkäyntikulut ylemmässä tuomioistuimessa on määrättävä sen mukaisesti, mitä muutoksenhakumenetelyssä on tapahtunut ja onko asianosainen voittanut vai hävinnyt muutoksenhaun.

Jos asia palautetaan, kysymys kuluista ylemmässä tuomioistuimessa on tutkittava alemmassa oikeudessa palautetun asian yhteydessä.

Ylimääräistä muutoksenhakua koskevassa asiassa velvollisuus korvata oikeudenkäyntikulut on määrättävä 1 ja 2 momentin mukaisesti, jollei erityisestä syystä muuta johdu.

HE 191/1993 yksityiskohtaiset perustelut

Muutoksenhaun voittamisella tai häviämällä tarkoitetaan *tällöin* sitä, miten muutoksenhakemus on ratkaistu. Jos esimerkiksi muutoksenhaku koskee vain pientä osaa asiasta ja alemman tuomioistuimen päätöstä muutetaan muutosta hakeneen asianosaisen vaatimalla tavalla, häntä on pidettävä voittajana ylemmän tuomioistuimen osalta. Jos alemman tuomioistuimen ratkaisua ei ole muutettu, muutosta hakenut asianosainen on hävinnyt muutoksenhaun.

Kulujen korvausta määrättäessä on myös ylemmän tuomioistuimen osalta noudatettava soveltuvin osin edellä olevia säännöksiä. Sen mukaan muutoksenhaun hävinneen asianosaisen on pääsääntöisesti korvattava vastapuolensa kulut ylemmässä tuomioistuimessa. Jos molemmat asianosaiset ovat hakeneet muutosta eikä alemman tuomioistuimen päätöstä muuteta, on heidän katsottava edellä 3 §:ssä tarkoitettulla tavalla vuoroin voittaneen. Samoin 3 §:n säännökset tulevat soveltuvin osin noudatettaviksi silloin, kun asianosaisen muutoksenhakemus hyväksytään ainoastaan osaksi. Jos taas asianosainen peruuttaa muutoksenhakemuksensa, tulee kanteen peruuttamista koskeva 7 §:n 2 momentin säännös soveltuvin osin noudatettavaksi.

Pykälän 2 momentissa on erityissäännös kulujen määräämisestä silloin, kun asia palautetaan ylemmästä tuomioistuimesta takaisin alempaan tuomioistuimeen. Tällöin ei ole perusteltua, että ylempi tuomioistuin määräisi kuluista sen mukaan, mitä muutoksenhakumenettelyssä on tapahtunut. Jos esimerkiksi asianosainen, jonka muutoksenhakemuksen johdosta juttu on palautettu takaisin alempaan tuomioistuimeen, sit-

temmin häviää juttunsa, ei olisi kohtuullista, jos hän kuitenkin saisi korvauksen oikeudenkäyntikuluistaan ylemmässä tuomioistuimessa. Sen vuoksi ehdotetun momentin mukaan palautetuissa asioissa vasta alempi tuomioistuin tutkii kulukysymyksen myös ylemmän tuomioistuimen osalta, kun asia palauttamisen jälkeen otetaan uudelleen käsiteltäväksi. Tämänkin kulukysymyksen osalta on noudatettava soveltuvin osin tämän luvun säännöksiä.

5. KESKUSTELUHAVAINTOJA TYÖRYHMÄN KOKOUKSISSA

Keskustelussa nousi esiin seuraavia teemoja. Kaikki työryhmän jäsenet eivät yhtyneet näkemyksiin.

5.1. RAKENTEELLINEN ESTEELLISYYS (KOLLEGIAALISUUS)

- laskut ovat yleensä asian laatuun nähden asiallisia
- jollakin tuomarilla on voinut syntyä joskus käsitys, että laskut ovat asian laatuun ja sen tarvitsemiin toimenpiteisiin nähden liian korkeita
- myös joidenkin avustajien mielestä näin voi joskus olla
- esimerkiksi ei ole tutkittu asiaa kovin laajasti, mikä ilmenee siinä, että ei ole otettu huomioon oikeuskäytäntöä
- osa tuomareista on joskus kokenut, ettei kuluissa päästä oikeudenmukaiseen lopputulokseen. Näiden tuomareiden mielestä avustajalla rakenteellinen esteellisyys, kollegiaalisuus saattaa estää puuttumasta vastapuolen avustajan laskuun
 - avustajat eivät juurikaan kommentoi, vaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut hyväksytään etenkin, jos ne ovat samaa suuruusluokkaa oman laskun kanssa
 - miksi joskus kaikesta muusta riidellään perusteiltaan ja määriltään, mutta kun tullaan oikeudenkäyntikuluihin, niistä ei enää riidelläkään?

- avustajien mielestä kysymys voi olla siitä, että:
 - vastapuolen avustajan työn arvioiminen on korkean kynnyksen takana
 - tarkastellaan työvaiheen kokonaistyömäärää, ei puututa yksittäisiin toimenpiteisiin
 - > ei voi käyttää aikaa neuvottelun sisällön selvittelyyn, ilmoitukseen on luotettava
 - > toimenpiteiden perustelemisessa voi tulla myös asianajosalaisuus vastaan
 - tapakäytäntö
 - ajankäyttöä perusasioiden opiskeluun ei hyväksytä
 - ei niinkään kollegiaalisuus estä arvostelemasta laskuja, vaan usein se, että lasku on jokseenkin saman suuruinen oman laskun kanssa
 - toiseksi on taipumus jättää arvostelu tuomioistuimen tehtäväksi, koetaan, ettei avustaja ole toista parempi arvostelemaan
 - kollegiaalisuus saattaa estää tuomarin edessä toisen asianajajan moittimisen
- jos nähdään vaara rakenteellisesta esteellisyydestä, tuomarin prosessinjohtoon merkitys korostuu
 - tuomarin valmistelutoimilla eli kirjallisen valmistelun yhteenvedon tarkkuudella ja kenties siinä annetuilla kommentteilla/kysymyksillä/pohdinnoilla on käytännön tasolla monesti merkitys riidan joko ”leviämisellä” tai riitakysymysten täsmällistymisellä ja sen myötä todistelun supistumisella, mitkä vaikuttavat oikeudenkäyntikulujen joko kasvamiseen tai supistumiseen
 - jos valmistelu on tarkka ja täsmällinen, se yleensä vaikuttaa asiaan kuin asiaan supistavasti eli prosessinjohtoon tärkeys korostuu

5.2. OIKEUDENKÄYNTIKULUJEN KOMMENTOINTI

- mikäli on aihetta kommentoida, avustaja kommentoi yksityiskohtaisesti
- onko asia sellainen, että siihen olisi käytetty esitetty tuntimäärä, jos kyseessä olisi laskua kommentoivan avustajan oma päämies
- avustajat pystyvät kontrolloimaan toistensa laskuja paremmin kuin tuomioistuimien
 - vaikea ottaa kantaa esimerkiksi sähköpostikirjeenvaihdon tarpeellisuuteen, jos ei tiedä kirjeenvaihdon sisältöä
- tuomari voi kysellä
 - arvioitava kokemuksen perusteella, millaisen työn asia on suunnilleen vaatinut ja mitä avustaja on keskimäärin käyttänyt juttuun aikaa
 - kaikilla tuomareilla ei ole työurallaan asiamieskokemusta
- tuntiveloitus oma kysymyksensä laskujen kommentoinnissa

5.3. OIKEUDENKÄYNTIKULUJEN ETUPAINOTTEISUUS

- oikeudenkäyntikuluista on tullut entistä enemmän etupainotteisia, valmistellaan paljon ennen varsinaista oikeudenkäyntiä
- ennustettavuutta pitäisi lisätä
- laajoista riita-asioista 90 % ratkaistaan ilman pääkäsittelyä
- asiaan tulee valmistautua huolellisesti, mutta
 - haastehakemukseen tulee kirjoittaa vain oikeustosisemat, nekin lyhyesti
 - haastehakemuksessa ei ole tarpeen kirjoittaa auki esimerkiksi todistelua

- vasta pääkäsittelyyn tulee tuoda jutun detaljit (laajempi tausta, asianosaisten yksityiskohtaiset kertomukset sekä oikeustositteet)
- etupainotteisuus tulisi näkyä myös pyrkimyksenä ratkaista asia ennen oikeudenkäyntiä

5.4. OIKEUDENKÄYNTIKULUJEN MÄÄRÄ

- kohtuullisuuden ja tarpeellisuuden kriteerit tulisi huomioida oikeudenkäyntikululaskuissa
 - arviointi edellyttää, että laskussa on lueteltu toimenpiteet aikajärjestyksessä
 - lukuisat toimenpiteet voisi ryhmitellä käsitettäviksi kokonaisuuksiksi
 - voisiko olla esimerkiksi vaiheittain (kirjallinen valmistelu, suullinen valmistelu, pääkäsittely)?
 - vastapuolen pystyttävä ottamaan kantaa, voiko esimerkiksi neuvotteluun päämiehen kanssa tai kirjallisten lausumien laatimiseen tässä asiassa ja ylipäänsä tämän kaltaisessa asiassa kuluja ilmoitettu kokonaisaikamäärä
- tarpeelliset toimenpiteet on eriteltävä eikä esitettävä pelkästään tuntien kokonaismäärä
 - jos toimenpiteitä ei ole riittävästi yksilöity, siihen tulisi puuttua
- haastehakemusten ja vastausten sivumäärä ei tulisi olla palkkion perusteena
 - pyrkimys lyhyisiin ja jäsenneilyihin haastehakemuksiin ja vastauksiin
- dispositiiviset ja indispositiiviset riita-asiat ovat eri asemassa
 - indispositiivisissa asioissa ei juuri koskaan synny tilannetta, että oikeudenkäyntikulujen vuoksi lopputulos olisi kohtuuton

- esimerkiksi lapsiasioissa laskuihin voi sisältyä ”psykologina” toimimista
 - perussääntö on, että vain oikeudellisesta avustamisesta maksetaan
- intressi ja asia laatu voivat tehdä omistakin oikeudenkäyntikulusta kohtuuttomat, vaikka laskusta ilmenevät tunnit sinällään tehty
 - jos avustaja käyttää isossa jutussa enemmän aikaa ja tekee esimerkiksi kirjallisen yhteenvedon, josta näkee ongelma-kohtat

5.5. TUNTIVELOITUS

- tuntiveloituksissa merkittäviäkin eroja
 - etenkin alueellisesti verrattuna Helsinki ja muu Suomi
- tuntiveloitus itsessään ei ongelma, vaan laskun loppusumma ja mitä rahalla on saatu
 - esimerkiksi kokeneen avustajan tehokkaampi ja vähäisempi ajankäyttö voi tehdä suhteellisesti pienemmän kokonaislaskun, vaikka tuntiveloitus olisi korkeampi
- tulisiko olla asianajajakunnan sisäistä sääntelyä tuntiveloituskysymyksessä, onko se kilpailunrajoitussäännösten vastaista?

5.6. JUTTUTYYPIN MERKITYS

- lain esitöiden mukaan näytöllinen epäselvyys ei oikeuta poikkeamaan oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n mukaisesta pääsäännöstä
- oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b § muodostaa aidon varaventiilin
- esimerkiksi talokauppariidoissa on useimmiten kysymys näytöllisestä epäselvyydestä, joskus jopa ns. hiuskarvan varassa

- merkittävä seikka on oikeusturvavakuutus
 - vakuutus ei kata kaikkia juttutyyppejä
 - työriidoissa työntekijä ei ole heikommassa asemassa, jos liiton vakuutus kattaa omat ja vastapuolen kulut
- ennustettavuus vai yksilöllinen kuluratkaisu?
 - juttutyypillä merkitystä
 - selvissä velkomuksissa ja vahingonkorvauksissa painopiste on ennustettavuudessa, monissa muissa jutuissa voisi käyttää tilanneherkkyyttä
 - oikeudellisesti uudet näkökulmat oikeuttavat luomaan uusia linjoja alioikeustasolta lähtien
- Saarensolan mukaan tuomioistuimilla ei aina ole tilanneherkkyyttä
 - selkeän jaottelun sijasta voisi jäsenellä eri tilanteita

5.7. SOVINTO

- sovintoneuvotteluiden käymiseen liittyvät kulut ovat korvattavia
- toimenpiteet tulee yksilöidä siten, että niihin voi ottaa kantaa
- sovintotarjouksen huomioon ottaminen
 - mikäli tuomion määrä on enemmän kuin sovintotarjous, KKO 2008:52 sovintotarjousratkaisu ei sovellu
- yksi ratkaisu oikeudenkäyntikuluihin voisi olla tuomioistuinsovittelu
- missä määrin oikeutta käydään vakuutusyhtiötä varten?
 - rajoittaako vakuutusyhtiön mukana olo sovinnon mahdollisuutta?
- ajatuksia talokauppariitoihin:
 - hyvin varhaisen vaiheen valmisteluistunto tai sovitteluis-tunto, jossa sovittaisiin hankittavasta näytöstä tuomarin johdolla

- tulisiko käyttää enemmän yhteistä tuomioistuimen määräämää asiantuntijaa
 - > ongelmana, että asianosainen on hankkinut asiantuntijalausunnon ennen yhteydenottoa avustajaan ja merkittävät kulut ovat jo aiheutuneet
- ratkaisu voisi olla erillinen sovitteluhakemus, jossa aluksi tavoitteena yhteisestä asiantuntijasta sopiminen, ja sovittelua jatketaan asiantuntijalausunnon valmistumisen jälkeen

6. KEHITYSTARPEITA OIKEUSKIRJALLISUUDESSA

Uudemmassa oikeuskirjallisuudessa³ on kirjoitettu oikeudenmukaisuudesta kohtuullisuusharkinnassa. Siihen mikä on oikein, ei ole objektiivista vastausta, mutta oikeudenmukaisuuteen voidaan liittää luonnehdinnat tasapuolisuus, hyväksyttävyyys ja reiluus. Epäoikeudenmukaisuudessa taas on usein kysymys yksilön oikeuksien loukkaamisesta tai laiminlyömisestä. Oikeuksien loukkauksia käsitellään muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. Tällainen oikeus on esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukainen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (access to court). Vertailukohtana pidetään perus- ja ihmisoikeuksia. Ne tarjoavat perustan sen tarkastelemiseen, mitä on pidettävä epäoikeudenmukaisena ja mitä oikeudenmukaisena. On huomattava, että access to courtissa on kyse periaatteesta eikä säännöstä.

Perus- ja ihmisoikeudet ovat sisällöllisiä, ne ilmaisevat yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä perusarvoja, ja niiden henkilöllinen ulottuvuus on laaja. Vaatimus muodollisesta yhdenvertaisuudesta taas käsittää vaatimuksen kohtelemisesta samalla tavalla. Täyden korvauksen säännössä on otettu lähtökohdaksi muodollista yhdenvertaisuutta korostava näkökulma, mutta kulusäännöksiin on sisällytetty myös tosiasiallisen yhdenvertaisuuden tavoitetta edistävä kohtuullisuussääntö.

³ Saarensolan väitöskirja s. 207–220, erityisesti s. 274–276 tilanneherkkyydestä

Oikeuskirjallisuudessa esitetään, että kohtuullisuussääntöön perustuvan kuluvastuun alentaminen taloudellisesti tai muutoin heikommassa asemassa olevan asianosaisen hyväksi ei loukkaa muodollista tasa-arvoa. Päinvastoin se tuo kulujen jakautumista koskevaan harkintaan tosiasiallisen tasa-arvon edellyttämää tilanneherkkyyttä ja kontekstisidonnaisuutta.

Julkisella vallalla on vastuu perus- ja ihmisoikeuksien takaamisen suojan toteuttamisesta. Tällaisesta on kysymys OK 21 luvun 8 b §:ssä. Tuomioistuimien tulkitsee lakia yksittäistapauksessa, ja sen on huolehdittava, ettei sen tulkinta ole ilmeisessä ristiriidassa perustuslain tai ihmisoikeussopimusten kanssa. Häviöön perustuvaa kuluvastuuta pohdittaessa tämä tarkoittaa sitä, että jos punnittavana on toisaalta täyden korvauksen periaate ja toisaalta kohtuullisuus oikeudenkäyntikuluissa, joista kumpikin soveltuu tilanteeseen mutta joista ensin mainittu estää taloudellisesti tai muutoin heikommassa asemassa olevan oikeuden saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa ja joista viimeksi mainittu edistää tätä mahdollisuutta, tuomioistuimen on valittava viimeksi mainittu.

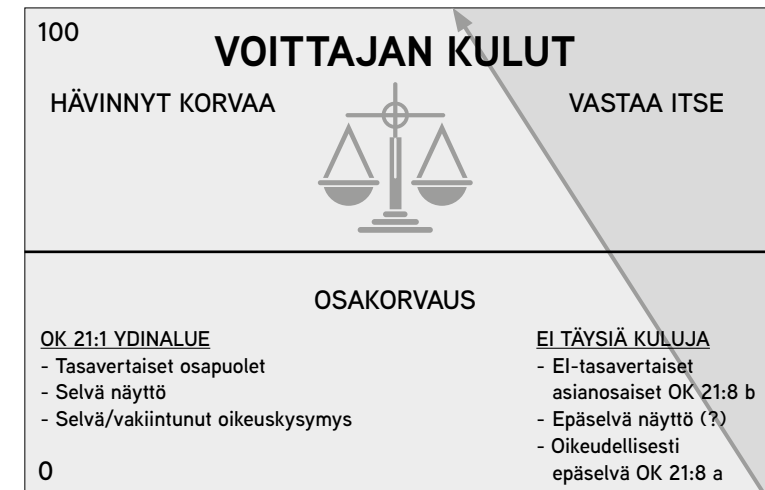
Kasvaneet oikeudenkäyntikulut ja kohonnut prosessikynnys ovat osoittautuneet oikeudensaantimahdollisuuksien näkökulmasta ongelmallisiksi. On virinnyt vilkas keskustelu siitä, onko oikeudenkäyttö tosiasiallisesti ja ennen kaikkea yhdenvertaisesti kaikkien saatavilla.

Oikeuskirjallisuuden korostaman tilanneherkkyyden osalta kirjallisuudessa todetaan, että yksityishenkilö ei voi tietää, tuleeko tuomioistuimien soveltamaan kohtuullistamissääntöä. Tämä johtuu siitä, että säännön soveltaminen on oikeuskäytännössä osoittautunut monimutkaiseksi asiaksi. Säännön soveltaminen edellyttää tuomioistuimelta kykyä havaita ja tunnistaa kohtuullisuussäännölle ominaisia piirteitä. Tällaisia ovat esimerkiksi asianosaisten taloudellisissa tai muissa voimasuhteissa olevat erot sekä niistä johtuva asian erilainen merkitys asianosaisille. Lainsoveltaja ei ole aina hahmottanut tilannetta oikeudellisesti asianmukaisesti. Tilanneherkkyyden puutteen vuoksi kohtuullisuussäännön soveltamisen kannalta keskeinen rajanveto sellaisten tilanteiden välillä, jossa asianosaiset ovat olleet epätasavertaisia, ja sellaisten tilanteiden vä-

lillä, jossa asianosaiset ovat olleet tasavertaisia, ei ole ollut johdonmukaista. Asian merkitys asianosaiselle ei ole välttämättä saanut sitä painoarvoa, mitä sille olisi kuulunut.

7. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA DISPOSITIIVISISTA RIITA-ASIOISTA

KULUPUNNINTAJANA

7.1. LÄHTÖKOHDAT

Pirullinen ongelma (wicked problem) on nimensä mukaan kompleksinen ja ratkaisun löytäminen näihin ongelmiin edellyttää uutta ajattelutapaa. Pirullisen ongelman tunnuspiirteenä pidetään vaikeutta hahmottaa itse ongelmaa, monia ratkaisuvaihtoehtoja – jotka eivät ole oikeita tai väriä – ja ratkaisujen uniikkia luonnetta. Nämä ongelmat edellyttävät kykyä epälineaariseen ajatteluun. (Horst W. J. Rittel)

- pirulliseksi ongelmaksi oikeudenkäyntikulut tekee kuluratkaisujen dikotomisuus, oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n pääsäännön vahva asema erilaisista dispositiivisista juttutyypeistä, kanneasetelmista ja olosuhteista riippumatta
 - jutun voittaneen asianosaisen oikeusturva ei toteudu täydellisesti, ellei hän saa korvausta oikeudenkäynnistä aiheutuneista tarpeellisista kuluistaan
 - toisaalta myös hävinneelle asianosaiselle, jolla on ollut perusteltu syy oikeudenkäyntiin, on annettava oikeussuojaa kulukysymyksessä
 - kulut ovat tosiasiallisesti syntyneet, kyse on vain siitä, miten ne jaetaan asianosaisten kesken
- kulut tulisi nähdä janana (ks. kuva), jossa kulut asettuvat oikeaan paikkaan
- OK 21:1 ydinalue: tasavertaiset asianosaiset, toinen häviää selvästi
- osavoitto OK 21:3: hyväksytyt määrät ja vaatimuksesta määrät poikkeamisen syy (näyttämättömyys/harkinta/muu; ks. KKO 2010:24, KKO 2007:96, KKO 2002:71, KKO 2002:70 ja KKO 1996:57)
- ei-tasavertaiset asianosaiset (access to court)
 - esimerkiksi työjutusta hovioikeustason ratkaisu, jossa työntekijän ei ole katsottu olevan heikommassa asemassa, koska vakuutus kattanut vastapuolen kulut (ks. I-SHO 1.12.2015 nro 758, S 15/1177)
 - onko mahdollista määritellä ei- ja tasavertaiset asianosaiset (esimerkiksi pien- tai keskisuuri yritys vs. yksityishenkilö -> tasavertaiset?)
- oikeuskysymys epäselvä tai heikompi asianosainen (OK 21:8 a-b)
 - oikeudellinen epäselvyys: kysymys, josta oikeuskirjallisuudessa vallitsee voimakas epäselvyys, ei ole riittävästi tapauksia taikka on ristiriitaista tietoa (ks. KKO 2018:65)

- jotta heikomman asianosaisen suoja voisi toteutua, sekä lain-säädannössä että nykyisin puitteissa oikeuskäytännössä olisi kehitettävä häviöjä maksaa -periaatteeseen liittyvän täyden korvauksen säännön varjona jäänyttä oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n kohtuullisuussääntöä sekä tuomarin aktiivista toimintaa (ks. KKO 2004:23, RHO 6.4.2018 nro 109, RHO 23.5.2018 nro 168 ja RHO 18.7.2019 nro 268, vrt. KKO 2018:65, KKO 2011:51, RHO 24.4.2018 nro 142 ja RHO 17.4.2015 nro 214)

7.2. RATKAISUN LOPPUTULOS

- lähtökohtaisesti lain ja esitöiden mukaan näytöllinen epäselvyys ei oikeuta poikkeamaan oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n pääsäännöstä (ks. RHO 8.6.2016 nro 310)
- onko joissain tilanteissa kohtuutonta, että hiuskarvan varassa näytön perusteella juttunsa hävinnyt veloitetaan korvaamaan vastapuolensa mittavatkin oikeudenkäyntikulut?
- jos lopputuloksen epäselvyys taas johtuu oikeudellisesta epäselvyydestä, oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8a § oikeuttaa osakorvaukseen tai jopa kulujen kuittaamiseen
 - tämäkin säännös on poikkeussäännös, jonka soveltamiskynnys on suhteellisen korkea (ks. RHO 7.7.2017 nro 298)
 - perusteltu syy oikeudenkäyntiin voi olla tilanteessa, jossa jutun oikeuskysymys on objektiivisesti arvioiden vaikea ja jossa ratkaisun lopputulos ei ole ennustettavissa (KKO 2018:65, KKO 2005:91, HE 10/1998 vp s. 19)
- osakorvaus on OK 21:8 a-b:n pääsääntö
- OK 21:8 a edellyttää vetoamista, kun taas OK 21:8 b sovelletaan viran puolesta, mutta siitä tulee tällöin kuulla asianosaisia

7.3. ASIANOSAISTEN/AVUSTAJIEN SUHTAUTUMISEN MERKITYS

- kulujen dispositiivisuus (huom. kuitenkin OK 21:8 b)
- ei merkitystä, onko avustajaa
- mikäli henkilöllä ei ole avustajaa, tuomioistuimen prosessinjohto korostuu
- mikäli oikeudenkäyntikuluista ei lausuta mitään, se ei vielä tarkoita myöntämistä (KKO 1997:26, ks. myös KKO 2008:9), vaan tuomioistuimen on otettava kantaa vaatimuksen lainmukaisuuteen ja harkittava, onko vaatimuksen perusteena ollut toimenpide ollut aiheellinen ja onko siitä vaadittu palkkio kohtuullinen
- puheenjohtaja useimmiten voi olettaa, että avustajan ilmoitus ”ei lausuttavaa laskusta” tai ”ei huomautettavaa” tarkoittaa laskun määrällistä hyväksymistä, ellei puheenjohtaja erityisesti syystä katso aiheelliseksi pyytää täydennystä lausumaan

7.4. OIKEUSAVUN MERKITYS

- ei ole merkitystä, koska oikeusapulain 22 §:ssä viitataan oikeudenkäymiskaaren kulusäännöksiin
- oikeusapu ei estä sopimasta myös kuluista, ellei sovintoa ole tehty pääasiassa tai yksinomaan siitä syystä, että vastapuoli välttäisi takaisinkorvausvastuunsa valtiolle (KKO 2018:68)

7.5. TUNTIVELOITUS

- minkä arvoista on oikeuteen perehtyminen
- pitääkö vastapuolen maksaa hävitessään ylimääräistä siitä, että voittanut asianosainen on valinnut kalliimpaa tuntiveloitusta käyttävän avustajan?
- pitäisi luoda jonkinlainen järjestynyt systeemi tuntiveloituksen hallittuun korottamiseen
- tuntiveloitukseen tehokkaasti puuttuminen on vaikeaa tuomioistuimen sisäisillä kehitystoimilla tai muillakaan toimenpiteillä kilpailulainsäädäntö huomioon ottaen

- herää kuitenkin kysymys, estääkö kilpailulainsäädäntö vastapuolen asiamiehen ja tämän vastapuolen välisen oikeussuhteen sääntelyn tuntiveloituksen osalta
- voisiko asianajajaliiton paikallisosasto keskustella kohtuullisesta tuntitaksasta?

7.6. OK 21:5

- säännöstä voisi soveltaa erityisesti tahallisessa ja törkeäkkön tuottamuksellisessa prosessin viivyttämisessä tai muunlaisessa turhien kulujen synnyttämisissä vastapuolelle (KKO 2004:13)

7.7. OK 21:6

- soveltamiskynnys on verraten korkea
- soveltaminen ei saa johtaa siihen, että henkilöä estetään käymästä tehokkaasti oikeutta (KKO 2001:65, 2003:46)

7.8. AKTIIVINEN PROSESSINJOHTO TURVATAKEENA

- kirjallisen valmistelun laatu, kirjallinen vai suullinen käsittely – määräämisperiaate (jos asianosainen vaatii istuntoa, se on toimitettava)
- prosessinjohto korostuu, jos ei avustajaa
- tilanneherkkyyden noudattaminen
- KKO 2005:15

8. INDISPOSITIIVISET RIITA-ASIAT

- ei ole suuri ongelma, koska on selkeät periaatteet ja määrät yleensä kohtuullisia (erityiset syyt korvata KKO 2014:96)
- ”Pään seinään lyöjien” osalta tulee harkita kuluvaluuta (RHO 2.10.2015/482 S 15/628)
- elatuskanteet sekä H-lapsiasiat relatiivisesti indispositiivisia (KKO 2003:104–105)
- isyyskanteet

- lasten huoltopäätöksen täytäntöönpano (KKO 2017:68 ja KKO 2005:59)

9. SOVINTO

- sovinnossa oikeudenkäyntikuluja koskevien tuomioistuinratkaisujen tarve nousee lähinnä vakuutusyhtiöistä
- asianosaisilla yleensä vahva odotus, että kulut kuitataan ja tähän pääsääntöisesti on syytä suostua vaikkapa seuraavan tyyppisillä perusteluilla:

Perustelut oikeudenkäyntikulujen osalta

Aikaisemman oikeuskäytännön mukaan sovintotapauksissa asianosaiset saivat pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan. Näin myös usein sovittiin.

Korkeimman oikeuden vakiintuneen käytännön (KKO 1996:131) mukaan oikeudenkäyntikulukysymys tulisi ratkaista tuomioistuimen ajatellun pääasiantarkaisun perusteella, mikäli tuomioistuimelle on voinut sille jo esitetyn oikeudenkäyntiaineiston perusteella syntyä suhteellisen luotettavalta pohjalta käsitys siitä. Jos pohja tällaiselle päätöksenteolle osaksi tai kokonaan puuttuu, tarjoaa alkuperäisten vaatimusten ja sovinnon välinen vertailu täydentävän tai korvaavan ratkaisuperusteen. On kuitenkin otettava huomioon, ettei sovinto monesta eri syystä välttämättä vastaa todennäköistä tuomioistuinratkaisua asiassa. Tähän nähden kulukysymystä koskeva ratkaisu asianosaisten sovittua pääasian on viime kädessä voitava perustaa melko vapaaseen, soveltuvien osin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun säännöksiä noudattelevaan kohtuusharkintaan.

Tässä tapauksessa kantajan kannevaatimus on ollut (Määrä) euroa, josta vastaaja suorittaa (Määrä) euroa. Kanteen kiistäminen on perustunut riitaisiin tosiseikkoihin, jotka näytettyinä olisivat saattaneet johtaa kanteen hylkäämiseen.

Huomioon ottaen oikeudenkäyntikuluja koskeva aikaisempi käytäntö, lainsäätäjän pyrkimys edesauttaa sovintojen syntymistä ja asianosaisten sovinnon sisältö sekä se, ettei asiassa ole toimitettu pääasian osalta pääkäsittelyä, jossa oikeudenkäyntiaineisto olisi esitetty, käräjäoikeus on harkinnan jälkeen päättänyt siihen, että tässä yksittäistapauksessa ei ole syytä velvoittaa kumpaakaan asianosaista korvaamaan toistensa oikeudenkäyntikuluja.

- poikkeuksen voisi muodostaa tilanne, jossa asianosainen riittävän ajoissa sopii asian
 - voisiko sovintoa palkita osakorvauksella korkealla suhdelluvulla?
- korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2018:68 perusteella oikeusapu ei yleensä estä asianosaisia sopimasta myös oikeudenkäyntikulusta. Ratkaisulla voi olla vaikutusta laajemminkin.

20. Arvioitaessa sitä, loukkaako vahvistettu sovinto valtion oikeutta, on otettava huomioon, että yleensä sovinnon on katsottu tulevan oikeusapua myöntävälle valtiolle edullisemmaksi kuin täysimittainen oikeudenkäynti. Lisäksi oikeusapua myöntäessään valtio ottaa lähtökohtaisesti riskin siitä, että kulut jäävät sen vahingoksi. Oikeudenkäyntikuluja koskeva sovinto voi siten loukata valtion oikeutta vain silloin, kun sovinto on tehty pääasiassa tai yksinomaan oikeusapulain 22 §:n tarkoittaman vastapuolen kuluvastuun välttämiseksi.

21. Tätä arviota tehtäessä on otettava huomioon muun ohella asian käsittelyn vaihe ja sovinnon sisältö sekä se, että ratkaistaessa itse riitakysymys sovinnolla, asiassa ei lähtökohtaisesti ole olemassa asian voittanutta ja hävinnyttä osapuolta (KKO 1996:131).

10. MENETTELYTAPASUOSITUKSET

- home- ja muissa rakennusjutuissa kehoitetaan asiamiehiä vakavasti harkitsemaan erillistä sovitteluhakemusta jo ennen oman asiantuntijan ottamista
 - sovittelussa voisi neuvotella yhteisesti sovittavan asiantuntijan ottamisesta
- jotta laskuja voidaan asianmukaisesti kommentoida, ne laaditaan muilta kuin pääkäsittelytunteja koskevilta osin ja toimitetaan oikeudelle ja vastapuolelle jo ennen pääkäsittelyä (kuten oikeusapuasioissa)
- mikäli laskut esitetään istunnossa, niiden läpikäymiseen varataan vastapuolen asiamiehelle riittävä aika
- kunkin toimenpiteen tulee olla siten eritelty, että vastapuoli kykenee ottamaan kantaa toimenpiteen tarpeellisuuteen ja ajankäytön kohtuullisuuteen
- laskusta tulee ilmetä paitsi kokonaistuntimäärä, myös yksittäiseen toimenpiteeseen käytetty aika sekä tuntiveloitus.
- asiamiehet puuttuvat vastapuolen laskuun, mikäli heidän päämiehensä etu sitä edellyttää
- tuomioistuimet panostavat kulukysymykseen tiedostaen sen tilanneherkkyyden
- kulukysymys nähdään punnintakysymyksenä, jossa painopisteet ovat oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n ydinalueen ja oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n erityistilanteen tunnistaminen sekä perus- ja ihmisoikeuksien mukaisen oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, erityisesti access to court -periaatteen, toteutuminen

11. LAINSÄÄDÄNNÖN KEHITTÄMINEN

Koska voimassaolevan lainsäädännön tulkinnan kehittämisen kautta ei voida ratkaista kaikkia oikeudenkäyntikulujen ongelmia, olisi toivottavaa, että myös lainsäätävä selvittäisi tarpeita oikeudenkäyntikuluja koskevan lainsäädännön kehittämiseen. Tuossa yhteydessä olisi syytä selvittää asiamiehen ja tämän päämiehen sopimusvapauden ja vastapuolen korvausvelvollisuuden suhde.

Oikeudenkäyntikuluja koskevan sääntelyn kehittämiseen on sittemmin kiinnittänyt huomiota myös korkeimman oikeuden presidentti Tatu Leppänen (HS 19.8.2019).

12. AINEISTO- JA LYHENNELUETTELO

- Oikeudenkäymiskaari (OK)
- Suomen perustuslaki (Perustuslaki)
- Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus, SopS 19/1990 (EIS)
- Hallituksen esitys (HE)
- Lakivaliokunnan mietintö (LaVM)
- Korkein oikeus (KKO)
- Rovaniemen hovioikeus (RHO)
- Satu Saarensolan väitöskirja Oikeudenkäyntikulut ja kohtuullisuus, Suomalainen lakimiesyhdistys Helsinki 2017
- Satu Saarensolan artikkeli Lakimies 5/2017
- Antti Jokela: Oikeudenkäynti III v. 2015 (sähköinen)
- Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laatuhanke
 - Oikeudenkäynti riita-asioissa – Käsittelijän opas s. 58
 - Oikeudenkäynti lapsiasioissa – Käsittelijän opas s. 56–57
- Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke raportti Oikeudenkäyntikulut 2011

LIITE:**KKO:n ja RHO:n oikeuskäytäntöä OK 21:8 a-b soveltamisesta****KKO 2018:68 Oikeusapua saaneen asianosaisen vastapuolen korvausvelvollisuus valtiolle**

8. Oikeusapulakia säädettäessä on katsottu, että oikeusapua tulee voida myöntää myös tuomioistuinvaihetta edeltävään asian käsittelyyn ja siten esimerkiksi sovintoneuvotteluihin, koska sovinnon edistämistä on pidetty valtiontaloudellisestikin järkevänä (HE 82/2001 vp s. 87). Oikeusapulaissa ei ole säännöksiä oikeusapua saaneen vastapuolen korvausvelvollisuudesta valtiolle tilanteessa, jossa asia sovitaan ennen tuomioistuinvaihetta. Näin ollen oikeusapulain nojalla valtion varoista maksetut kustannukset jäävät näissä tilanteissa valtion vahingoksi, elleivät asianosaiset muuta sovi.

9. Oikeusapulaissa ei ole erityistä säännöstä oikeusavun kustannusten korvaamisesta valtiolle myöskään sen tapauksen varalta, että asianosaiset sopivat asian tuomioistuinkäsittelyn aikana. Oikeusapulain 22 §:n 1 momentin mukaan oikeusavun saajan vastapuoli on velvoitettava korvaamaan valtiolle sen varoista oikeusapulain nojalla asiassa maksettavaksi määrättyt kustannukset, jos vastapuoli olisi oikeudenkäymiskaaren 21 luvun nojalla velvollinen korvaamaan oikeusavun saajan oikeudenkäyntikulut kokonaan tai osittain. Kysymys on lain esitöiden (HE 82/2001 vp s. 110) mukaan tuomioistuimen viran puolesta huomioon otettavasta seikasta.

10. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvussa ei ole säännöstä sen varalta, että asianosaiset ovat sopineet asian. Korkein oikeus on antamissaan ennakkopäätöksissä KKO 1996:131 ja KKO 1997:77 lausunut oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta sovintotilanteessa. Näissä tapauksissa asianosaiset olivat sopineet asian muutoin, mutta kysymys oikeudenkäyntikuluista oli jätetty tuomioistuimen ratkaistavaksi. Ratkaisuisuissa on yhtäältä lausuttu lähtökohdan olevan, että sovinto käsittää myös asianosaisten oikeudenkäyntikulut, ellei muuta

ole sovittu, ja toisaalta tuomioistuimen olevan toimivaltainen tutkimaan kuluriidan silloin, kun asianosaiset ovat nimenomaisesti jättäneet kulukysymyksen tuomioistuimen ratkaistavaksi.

11. Mainituissa ennakkopäätöksissä lausutuun tavoin siinä tapauksessa, että asianosaiset ovat nimenomaisesti jättäneet kulukysymyksen tuomioistuimen ratkaistavaksi, kuluvastuuta on arvioitava ensisijaisesti tuomioistuimen ajatellun pääasiallisen ratkaisun perusteella ja toissijaisesti vertaamalla alkuperäisiä vaatimuksia sovintoon. Viime kädessä kulukysymystä koskeva ratkaisu on voitava perustaa melko vapaaseen, soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun säännöksiä noudattelemaan, kohtuusharkintaan.

12. Sen sijaan riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa on säädetty, että sovittelusta aiheutuvat kustannukset jäävät osapuolten vahingoksi. Lain 27 §:n 1 momentin mukaan osapuoli vastaa tuomioistuinsovittelusta hänelle aiheutuneista kustannuksista itse ja lain esitöiden (HE 114/2004 vp s. 43) mukaan tämä koskee myös oikeusapua saavan osapuolen oikeudenkäyntikulua. Tästä johtuu, että oikeusapulain nojalla valtion varoista maksetut kustannukset jäävät valtion vahingoksi, jos riita ratkeaa tuomioistuinsovittelussa.

Sovinnosta ja sovinnon vahvistamisesta

13. Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 19 §:n 4 kohdan ja 26 §:n 1 momentin mukaisesti tuomioistuimen tulee riita-asiassa pyrkiä saamaan asianosaiset sopimaan asia. Oikeudenkäymiskaaren 20 luvun 1–3 §:n säännösten mukaan vireillä olevassa oikeudenkäynnissä voidaan asianosaisten pyynnöstä vahvistaa ratkaisuksi sovinto, joka voi koskea asiaa tai sen osaa, jossa sovinto on sallittu. Sovintoa ei kuitenkaan saa vahvistaa, jos se on lain vastainen tai selvästi kohtuuton taikka jos se loukkaa sivullisen oikeutta.

14. Lain esitöiden (HE 114/2004 vp s. 52–53) mukaan tuomioistuimen on arvioitava omasta aloitteestaan sovinnon vahvistamisen esteet. Jos sovintosopimuksen jokin määräys tai jotkin määräykset ovat sellaisia, että niitä ei voida vahvistaa, sopimuksen muut osat voidaan tämän estämättä vahvistaa. Ennen kuin tuomioistuin tällä tavoin osittain vahvistaa sovinnon, on asianmukaista tiedustella asianosaisilta, haluavatko he sovinnon vahvistamista osittaisena, jos sitä ei voida vahvistaa kaikilta osiltaan.

Korkeimman oikeuden arviointi tässä asiassa

15. Oikeusapulaissa ei edellä todetuin tavoin ole sääntelyä vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta sen varalta, että asianosaiset ovat sopineet asian. Oikeusapulain 22 §:ssä on ainoastaan viittaus oikeudenkäymiskaaren 21 luvun sääntelyyn, missä ei myöskään ole erikseen säännelty oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta asianosaisten sopiessa riitansa.

16. Sovinto käsittää myös asianosaisten oikeudenkäyntikulut, ellei muuta ole sovittu (KKO 1996:131 ja KKO 1997:77). Asian käsittelyn päättyessä sovinnon vahvistamiseen osapuolille aiheutuneiden oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus tulee tuomioistuimen ratkaistavaksi vain, jos osapuolet sitä nimenomaisesti pyytävät.

17. Edellä esitettyyn nähden Korkein oikeus katsoo, ettei lainsäädännöstä tai oikeuskäytännöstä seuraa estettä sille, että asianosaiset voivat sopia asian myös oikeudenkäyntikulujen osalta silloinkin, kun toisella osapuolella on oikeusapu. Esteenä asian sopimiselle oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden osalta ei voida pitää yksinomaan sitä, että oikeusapulain esitöissä (HE 82/2001 vp s. 110) todetuin tavoin tuomioistuin lausuu oikeusapulain 22 §:ssä tarkoitettua valtion varoista maksettujen kustannusten korvausvelvollisuudesta valtiolle myös omasta aloitteestaan.

18. Korkein oikeus toteaa, että asianosaisilla tulee olla yhtäläiset mahdollisuudet taloudellisesta asemastaan riippumatta pyrkiä sopimaan asiansa, jossa sovinto on sallittu. Oikeudenkäyntikulujen määrä saattaa olla suuri riidan arvoon nähden ja oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus voi siten olla tärkeä osa sovintoa. Ei ole perusteltua, että oikeusapua saava asianosainen ja hänen vastapuolensa joutuisivat muita huomompaan asemaan neuvotellessaan asian sovinnollisesta ratkaisemisesta yksinomaan siitä syystä, että toiselle osapuolelle on myönnetty oikeusapu ja asia on edennyt tuomioistuinkäsittelyyn.

19. On kuitenkin tilanteita, joissa osapuolet eivät voi valtiota sitovasti sopia valtion vahingoksi jäävistä oikeudenkäyntikulusta. Tällainen tilanne on kysymyksessä, jos sovinto on tehty pääasiassa tai yksinomaan siitä syystä, että vastapuoli välttäisi oikeusapulain 22 §:n mukaisen korvausvastuunsa valtiolle. Tällöin sovinnon voidaan katsoa loukkaavan sivullisena olevan valtion etuja, eikä sitä voida oikeudenkäymiskaaren 20 luvun 3 §:n 1 momentin säännös huomioon ottaen vahvistaa.

20. Arvioitaessa sitä, loukkaako vahvistettu sovinto valtion oikeutta, on otettava huomioon, että yleensä sovinnon on katsottu tulevan oikeusapua myöntävälle valtiolle edullisemmaksi kuin täysimittainen oikeudenkäynti. Lisäksi oikeusapua myöntäessään valtio ottaa lähtökohtaisesti riskin siitä, että kulut jäävät sen vahingoksi. Oikeudenkäyntikuluja koskeva sovinto voi siten loukata valtion oikeutta vain silloin, kun sovinto on tehty pääasiassa tai yksinomaan oikeusapulain 22 §:n tarkoittaman vastapuolen kuluvastuun välttämiseksi.

21. Tätä arviota tehtäessä on otettava huomioon muun ohella asian käsittelyn vaihe ja sovinnon sisältö sekä se, että ratkaistaessa itse riitakysymys sovinnolla, asiassa ei lähtökohtaisesti ole olemassa asian voittanutta ja hävinnyttä osapuolta (KKO 1996:131).

22. Ratkaistavana olevassa asiassa asianosaiset olivat tehneet sovinnon vasta käräjäoikeuden tuomion antamisen jälkeen, mutta kuitenkin ennen hovioikeuden pääkäsittelyä. A oli käräjäoikeudessa voittanut asian sekä perusteeltaan että määrältään. Tehdyssä sovinnossa työnantaja oli sitoutunut suorittamaan A:lle noin 60 prosenttia käräjäoikeuden tuomitsemista korvauksista. Myös A on siten sovinnossa huomattavalta osin luopunut alkuperäisestä vaatimuksestaan.

23. Näissä olosuhteissa sovintoa ei voida katsoa tehdyn pääasiassa tai yksinomaan siitä syystä, että vastapuoli välttäisi kuluvastuunsa valtiolle. Asianosaisten tekemä sovinto ei sen vuoksi loukkaa valtion oikeutta, ja se voidaan vahvistaa kokonaisuudessaan.

KKO 2018:65

29. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:n mukaan, jos asia on ollut oikeudellisesti niin epäselvä, että hävinneellä asianosaisella on ollut perusteltu syy oikeudenkäyntiin, tuomioistuimien voi määrätä, että asianosaiset osaksi tai kokonaan vastaavat itse oikeudenkäyntikuluista. Kuten säännöksen esitöistä ilmenee (HE 107/1998 vp s. 19–20), säännös on tarkoitettu poikkeukseksi ja kuluvastuun alentamiselle riittävän oikeudellisen epäselvyyden kynnyksen tulee olla suhteellisen korkea. Perusteltu syy oikeudenkäyntiin voi esiintyä tilanteessa, jossa oikeuskysymys on objektiivisesti arvioiden vaikea ja jossa ratkaisun lopputulos ei ole etukäteen ennustettavissa.

30. Korkein oikeus toteaa, ettei X Oy ole voinut vaikuttaa kuntayhtymän päätökseen irtisanoa palvelusopimus päättyneeseen tai siihen, että kuntayhtymä ottaisi sen henkilökunnan liikkeen luovutuksen seurauksena palvelukseensa, kuten X Oy oli sitä kehottanut tekemään. X Oy on tarjonnut työntekijöille töitä muilta paikkakunnilta, mutta kukaan työntekijä ei ole ollut halukas siirtymään. X Oy:llä on katsottava olleen laillinen syy irtisanoa A:n työsopimus liiketoiminnan päättämisen johdosta.

31. Liikkeen luovutuksen kriteereiden täyttymistä kussakin tapauksessa voidaan sinänsä pitää osin tulkinnanvaraisena. Ottaen kuitenkin huomioon, että luovuttajan ja luovutussensaajan välisestä vastuunjaosta on säädetty työsopimuslain 1 luvun 10 §:n 2 momentissa ja että mainitun säännöksen tulkinnasta on annettu Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO 2008:88, ei tästä kysymyksestä voida katsoa vallitsevan sellaista oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:n mukaista oikeudellista epäselvyyttä, että sen perusteella A:lla voitaisiin katsoa olleen perusteltu syy oikeudenkäyntiin X Oy:n osalta. Korkein oikeus katsoo siten, ettei asiassa ole perusteita määrätä X Oy:tä osaksi tai kokonaan vastaamaan itse oikeudenkäyntikuluistaan oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:n nojalla.

32. A on lisäksi vaatinut, että häntä ei tuomita kuluvastuuseen tai hänen maksettavakseen tuomittavia oikeudenkäyntikuluja ainakin alennetaan oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n perusteella. Hän on vedonnut siihen, että hän on työntekijänä ollut heikommassa asemassa kuin X Oy työnantajana, asialla on ollut suuri merkitys hänelle ja kyse on ollut oikeudellisesti epäselvästä kysymyksestä.

33. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n mukaan, jos asianosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut huomioon ottaen oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys olisi kokonaisuutena arvioiden ilmeisen kohtuutonta, tuomioistuimien voi viran puolesta alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää. Säännöksen säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen mukaan ilmeisen kohtuuttomuuden kokonaisarviointissa tulee punnita kaikkia laissa mainittuja edellytyksiä. Mikään niistä ei sinällään voi yksin synnyttää säännöksen tarkoittamaa kohtuuttomuutta. Oikeudenkäyntiin johtaneita seikkoja pohdittaessa merkitystä on annettava muun ohella asian tulkinnanvaraisuudelle sekä sille, onko hävinneellä osapuolella ollut riittävän perusteltu syy oikeudenkäyntiin. (HE 107/1998 vp s. 20–21.)

34. Korkein oikeus toteaa, että A:n asema työntekijänä verrattuna X Oy:n asemaan työnantajana ja liikeyrityksenä sekä asian merkitys A:lle sinänsä puoltaisivat oikeudenkäyntikulujen alentamista oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n nojalla. Kuitenkaan edellä kohdassa 31 selostetulla tavalla kysymystä siitä, voidaanko X Oy:n katsoa olevan vastuussa A:n työsuhteen päättymisestä, ei voida pitää tulkinnanvaraisena. X Oy:n omassa toiminnassa ei myöskään ole ollut mitään sellaista, joka olisi antanut perustellun aiheen oikeudenkäyntiin sitä kohtaan. X Oy:n oikeudenkäyntikulut ovat lisäksi jakautuneet useiden samanlaisia asioita ajaneiden kantajien kesken, minkä johdosta A:han kohdistetut kuluvaatimukset ovat määrältään olennaisesti alhaisemmat kuin asian laatuun ja laajuuteen nähden olisi tavanomaista. Edellä mainitut seikat huomioon ottaen Korkein oikeus katsoo, ettei A:n velvoittaminen korvaamaan X Oy:n oikeudenkäyntikulut vaatimusten mukaisesti ole kokonaisuutena arvioiden ilmeisen kohtuutonta.

KKO 2011:51

Sovellettavat säännökset

4. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:stä ilmenevän pääsäännön mukaan asianosainen, joka häviää asian, on velvollinen korvaamaan kaikki vastapuolensa tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut, jollei muualla laissa toisin säädetä. Vastaavasti, jos alemman tuomioistuimen päätökseen haetaan muutosta, velvollisuus korvata oikeudenkäyntikulut ylemmässä tuomioistuimessa on oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 16 §:n mukaan määrättävä sen mukaisesti, mitä muutoksenhakumenettelyssä on tapahtunut ja onko asianosainen voittanut vai hävinnyt muutoksenhaun.

5. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n mukaan tuomioistuin voi viran puolesta alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää, jos asianosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntiku-

lut huomioon ottaen oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys olisi kokonaisuutena arvioiden ilmeisen kohtuutonta. Lain esitöiden mukaan kyse on poikkeussäännöstä, jonka soveltaminen tulisi kysymykseen silloin, jos kokonaisuutena arvioiden kohtuullistamisen edellytykset täytyisivät. Edellytysten täytyminen vaatii kaikkien laissa mainittujen seikkojen punnintaa eikä mikään niistä yksinään voi synnyttää säännöksen tarkoittamaa kohtuuttomuutta (HE 107/1998 vp s. 20).

8. Pankki on vastustanut K:n muutoksenhakua sekä aiheettomana että perusteettomana. Kun K:n maksettavaksi käräjäoikeudessa tuomittu määrä on ollut yli 60 000 euroa, asia ei ole ollut K:lle merkitykseltään vähäinen. Näistä syistä ja ottaen huomioon myös asianosaisten aseman Korkein oikeus katsoo, että oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamiselle osaksikaan ei ole ollut laissa säädettyjä edellytyksiä. Näin ollen pankki, joka on hävinnyt muutoksenhaun, on velvollinen oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 16 §:n mukaisesti korvaamaan K:lle hovi-oikeudessa aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

KKO 2005:91

Oikeudellinen epäselvyys

12. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:n mukaan, jos asia on ollut oikeudellisesti niin epäselvä, että hävinneellä asianosaisella on ollut perusteltu syy oikeudenkäyntiin, tuomioistuin voi määrätä, että asianosaiset osaksi tai kokonaan vastaavat itse oikeudenkäyntikuluistaan. Lain esitöissä korostetaan, että säännös on tarkoitettu poikkeussäännöksi ja että sen soveltamiskynnys on suhteellisen korkea. Perusteltu syy oikeudenkäyntiin voi olla tilanteessa, jossa jutun oikeuskysymys on objektiivisesti arvioiden vaikea ja jossa ratkaisun lopputulos ei ole etukäteen ennustettavissa (HE 10/1998 vp s. 19).

13. A on valituksessaan katsonut, että asia on ollut oikeudellisesti epäselvä lakiasiantuntijain vastuun osalta. Korkein oikeus toteaa, että asianajotoimeksiannossa asiamiehen vas-

tuu perustuu asiamiehen tuottamukseen. Vastuun peruste on oikeudellisesti selvä. Pääasiassa on ollut kysymys siitä, onko lakiasiaintoimisto menetellyt huolimattomasti toimeksiantoa hoitaessaan. Asiassa on siten ollut kyse riidattoman tuottamuvastuusäännön soveltamisesta toimeksiannon hoitamiseen.

14. Tuottamuvastuusäännön soveltaminen on puolestaan edellyttänyt sen arviointia, onko lakiasiaintoimisto menetellyt huolimattomasti seuraavissa toimissa: palkkaturvahakemuksen tekemättä jättämisessä; kanteen nostamatta jättämisessä liikkeenluovuttajana ollutta D Kb:n konkurssipesää ja luovutuksen saajan perustamaa Oy C Ab:tä vastaan. Nyt kysymyksessä olevin osin palkkaturvahakemuksen hyväksymisen edellytyksenä on ollut tuolloin voimassa olleen palkkaturvalain (649/1973) mukaan työnantajan maksukyvyttömyys. Palkkaturvahakemuksen tekemättä jättämisen osalta olennaista on ollut sen tosiasian arviointi, onko liikkeen luovutuksen saaja ollut maksukyvytön. Kysymys ei ole ollut oikeudellisesti epäselvä. Sen arvioimisessa, olisiko kanne tullut nostaa myös konkurssipesää vastaan, on ollut olennaista tuolloin voimassa olleen, sinänsä selvän työsopimuslain 40 §:n 2 momentin (723/1988) soveltaminen tämän tapauksen olosuhteisiin. Myös sen arviointi, olisiko vastaajaksi pitänyt haastaa Oy C Ab, on perustunut selvän osakeyhtiölain 2 luvun 14 §:n soveltamiseen.

15. Näin ollen lakiasiaintoimiston tuottamuvastuun arviointi ei ole ollut miltään osin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:n tarkoittamalla tavalla oikeudellisesti niin epäselvä, että A:lla olisi sen vuoksi ollut perusteltu syy oikeudenkäyntiin, eikä oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta tälläkään perusteella pidä alentaa.

Oikeudenkäyntikulujen kohtuullistaminen

16. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n mukaan tuomioistuimien voi alentaa maksettavaksi tuomittujen oikeudenkäyntikulujen määrää, jos asianosaisen velvoittaminen kor-

vaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut huomioon ottaen oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys olisi kokonaisuutena arvioiden ilmeisen kohtuutonta. Lain esitöiden mukaan kyse on poikkeussäännöstä, jonka soveltaminen tulisi kysymykseen silloin, jos kokonaisuutena arvioiden kohtuullistamisen edellytykset täyttyisivät. Edellytysten täyttyminen vaatii kaikkien laissa mainittujen seikkojen punnintaa eikä mikään niistä yksinään voi synnyttää säännöksen tarkoittamaa kohtuuttomuutta (HE 107/1998 vp s. 20).

17. Korkein oikeus toteaa, että kanteen nostaminen liittoa vastaan on esitetyn näytön valossa ollut ilmeisen perusteetonta. Tämän vuoksi sille määrättävien oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamisen edellytykset eivät voi täytyä, vaikka A:n työntekijäasema ja asian tärkeys voisivatkin jonkin verran puoltaa kohtuullistamista.

KKO 2004:23

11. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n mukaan, jos asianosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut huomioon ottaen oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys olisi kokonaisuutena arvioiden ilmeisen kohtuutonta, tuomioistuimien voi viran puolesta alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää.

12. A on kohdistanut vahingonkorvausvaatimuksen työnantajaansa Ravintola Oy:öön samalla kun hän on asianomistajana yhtynyt virallisen syyttäjän asianomaisen yhtiön toimitusjohtajaa vastaan ajamaan, työturvallisuusrikosta ja vammantuottamusta koskevaan syytteesen. A:n tiedossa on ollut myös työsuojeluviranomaisen kannanotto, jonka perusteella A:lla on työntekijänä saattanut olla aiheutta olettaa, että hänen työnantajansa on vastuussa hänelle työssä aiheutuneesta vammautumisesta. Käräjäoikeus onkin katsonut työnantaja-yhtiön olevan vastuussa, mutta hovioikeus on ollut asiassa toista mieltä.

13. Korkein oikeus ottaa huomioon oikeudenkäyntiin johtaneet seikat sekä asian taloudellisen merkityksen A:lle ja katsoo, että tämän laatuissa asiassa olisi oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ssä tarkoitettulla tavalla ilmeisen kohtuutonta velvoittaa A työntekijänä korvaamaan hänen työnantajayhtiönsä oikeudenkäyntikulut asiassa. Ravintola Oy saa siten pitää sillä käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa olleet oikeudenkäyntikulut vahinkonaan.

RHO:n oikeuskäytäntöä

Rovaniemen hovioikeus
6.4.2018 Nro 109
S 17/374

Käräjäoikeuden tuomiossa kerrotut, oikeudenkäyntiin johtaneet seikat puoltavat oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden alentamista. Tässä asiassa vastapuolina ovat yhteisö ja yksityinen henkilö ja A:lla on yhtiöön nähden selvästi heikommat edellytykset käydä oikeutta. Tähän nähden myös asianosaisten asema puoltaa oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden alentamista. Asiassa on kysymys työsuhteen päättämisestä ja asia on siten ollut huomattavasti merkityksellisempi A:lle kuin yhtiölle. Siten myös asian merkitys puoltaa oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden alentamista.

Arvioituaan edellä kerrottuja seikkoja kokonaisuutena hovioikeus katsoo, että A:n velvoittaminen korvaamaan kokonaan yhtiön oikeudenkäyntikulut on ilmeisen kohtuutonta. Hovioikeus harkitsee oikeaksi velvoittaa A:n korvaamaan puolet yhtiön oikeudenkäyntikulusta käräjäoikeudessa.

Rovaniemen hovioikeus
8.6.2016 Nro 310
S 16/294

Hovioikeuden ratkaisun perustelut

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:n mukaan tuomioistuimien voi määrätä, että asianosaiset vastaavat osaksi tai kokonaan itse kuluistaan, jos asia on ollut oikeudellisesti niin epäselvä, että hävinneellä asianosaisella on ollut perusteltu syy oikeudenkäyntiin. Lain esitöiden mukaan kyse on poikkeussäännöstä ja kuluvastuun alentamiselle riittävän oikeudellisen epäselvyyden kynnyksen tulee olla suhteellisen korkea. Oikeudellinen epäselvyys viittaa vain juttuun liittyvän oikeuskysymyksen ratkaisemisen vaikeuteen. Jutun näytöllinen epäselvyys ei oikeuta tuomioistuinta määräämään asianosaisia vastaamaan kuluista itse (HE 107/1998). Hovioikeus katsoo, että nyt kysymyksessä olevassa lapsen tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa koskevassa asiassa on ollut kysymys yksin näytön arvioinnista, eikä asia ole oikeudellisesti epäselvä. Tällä lisäyksellä hovioikeus hyväksyy käräjäoikeuden ratkaisun oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden osalta.

Rovaniemen hovioikeus
23.5.2017 Nro 206
S 16/482

Oikeudenkäyntikulut käräjä- ja hovioikeudessa

A myötäpuolinen on hävinnyt muutoksenhaun, joten he ovat oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n ja 16 §:n nojalla velvollisia korvaamaan B:n kohtuulliset oikeudenkäyntikulut hovioikeudessa.

A myötäpuolinen on myöntänyt B:n oikeudenkäyntikulut määrältään, mutta katsonut, että oikeustilan epäselvyyden vuoksi B:n oikeudenkäyntikuluvaatimus sekä käräjä- että hovioikeudessa tulisi hylätä tai korvausvelvollisuuden määrää tulisi ainakin alentaa.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:n mukaan, jos asia on ollut oikeudellisesti niin epäselvä, että hävinneellä asianosaisella on ollut perusteltu syy oikeudenkäyntiin, tuomioistuin voi määrätä, että asianosaiset osaksi tai kokonaan vastaavat itse oikeudenkäyntikuluista.

Lain esitöiden (HE 107/1998) mukaan säännös on tarkoitettu poikkeukseksi ja sitä tulisi ensisijaisesti soveltaa siten, että hävinneen asianosaisen vastapuolelle maksettavia kuluja alennettaisiin. Säännöksen soveltamisessa tulisi ottaa huomioon myös tuomioistuimen tuomion pääasiallisen perustelut. Pykälän soveltaminen tulee perustaa oikeudenkäynnin kohteena olevaan riita-asian kokonaisarviointiin.

Kuluvastuun alentamiselle riittävän oikeudellisen epäselvyyden kynnyksen tulee olla suhteellisen korkea. Oikeudellisesta epäselvyydestä olisi kysymys esimerkiksi silloin, kun kirjoitettussa laissa on aukko, ennakkoratkaisua ei ole eikä ole selvää, kuinka riitaan liittyvä oikeuskysymys tulisi ratkaista.

Samoin on asianlaita, jos laki on tulkinnanvarainen eikä lain esitöistäkään riittävän selvästi käy ilmi lainsäätäjän tarkoitus. Asia voi olla oikeudellisesti epäselvä myös sen takia, että riidanalaisesta oikeuskysymyksestä on vastakkaisia tai erilaisia ratkaisuja taikka sen takia, että oikeuskirjallisuudesta ei löydy riittävän selvää yhdensuuntaista tulkinta-aineistoa.

Korkein oikeus on joiltain osin sivunnut nyt kysymyksessä olevia riitakysymyksiä ratkaisuihinsa KKO 1999:75 ja 1990:46. Oikeuskirjallisuudessa asiaa ovat käsitelleet esimerkiksi Tapani Lohi sekä Aulis Aarnio ja Urpo Kangas. Heidän tulkintansa riitakysymyksistä ovat yhdensuuntaiset.

Ottaen huomioon, että edellä mainitun säännöksen soveltaminen on tarkoitettu poikkeukseksi, hovioikeus katsoo asiaa kokonaisuutena arvioituaan, että tässä tapauksessa asia ei ole ollut oikeudellisesti sillä tavoin epäselvä, että olisi perusteita poiketa oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n pääsäännöstä.

Rovaniemen hovioikeus
7.7.2017 Nro 298
S 16/488

Oikeudenkäyntikulut käräjäoikeudessa

A on hävinnyt kanteen Asunto-Oy:tä, Isännöintipalvelua, B:tä ja C:tä vastaan, joten hän olisi käräjäoikeuden toteamin tavoin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n perusteella velvollinen korvaamaan näiden oikeudenkäyntikulut käräjäoikeudessa.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:n mukaan tuomioistuin voi määrätä, että asianosaiset vastaavat osaksi tai kokonaan itse kuluistaan, jos asia on ollut oikeudellisesti niin epäselvä, että hävinneellä asianosaisella on ollut perusteltu syy oikeudenkäyntiin. Lainkohdan esitöiden (HE 107/1998) mukaan asia on oikeudellisesti epäselvä silloin, kun kirjoitettussa laissa on aukko, ennakkoratkaisua ei ole eikä ole selvää, kuinka riitaan liittyvä oikeuskysymys tulisi ratkaista.

Säännös on tarkoitettu poikkeukseksi ja sitä tulisi ensisijaisesti soveltaa siten, että hävinneen asianosaisen vastapuolelle maksettavia kuluja alennettaisiin. Asiassa on ollut kyse siitä, milloin asunto-osakeyhtiölain 2 luvun 5 §:ssä tarkoitetun, Asunto-Oy:n yhtiöjärjestyksen lunastuslausekkeeseen perustuvan lunastusmenettelyn on katsottava päättyneen sekä siitä, kenellä on ollut lunastusoikeus ja onko lunastussaanotto tullut julistatun pätemättömäksi, sekä tähän perustuvasta vahingonkorvausvaatimuksesta ja siitä, ovatko Asunto-Oy, Isännöintipalvelu ja B menettelleet yhtiöjärjestyksen tai asunto-osakeyhtiölain vastaisesti ja onko heidän menettelystään aiheutunut vahinkoa A:lle. Käräjäoikeus on tuomiosta lähemmin ilmenevillä perusteilla hylännyt kanteen kokonaisuudessaan, mutta katsonut, että Isännöintipalvelu on toiminut omistusoikeuden siirtoa koskevan osakeluetteloon tehdyn merkinnän osalta asunto-osakeyhtiölain luvun 13 §:n 1 momentin ja yhtiöjärjestyksen 5 §:n vastaisesti ja että Asunto-Oy:n hallituksen puheenjohtaja B on ilmoittamalla osakeluetteloon kirjatta-

vaksi siirronsaajaksi lunastusvaatimuksesta poiketen edustamansa yhtiön lisäksi itsensä ja lähipiiriin kuuluvan puolisonsa toiminut yhtiöjärjestyksen 5 §:n vastaisesti.

Hovioikeus toteaa, että asunto-osakeyhtiölain 2 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettun lunastusmenettelyn päättämishetkestä ei ole selkeästi säädetty laissa tai sen esitöissä, kysymyksestä ei ole korkeimman oikeuden ennakkoratkaisua eikä kysymystä ole oikeuskirjallisuudessa erityisemmin käsitelty tai asiasta on esitetty erilaisia näkemyksiä. Koska asiassa ratkaistava oikeudellinen kysymys on ollut epäselvä, hovioikeus katsoo kärjäoikeuden tavoin, että A:lla on ollut perusteltu syy oikeudenkäyntiin kärjäoikeudessa.

Muilta osin hovioikeus hyväksyy kärjäoikeuden perustelut.

Rovaniemen hovioikeus
23.5.2018 Nro 168
S 16/937

Oikeudenkäyntikulut kärjäoikeudessa ja hovioikeudessa

Yhtiö on voittanut valituksensa hovioikeudessa. Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus määräytyy siten lähtökohtaisesti oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n ja 16 §:n perusteella, joiden mukaan hävinnyt asianosainen olisi velvollinen korvaamaan kaikki vastapuolensa tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n mukaan, jos asianosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut huomioon ottaen oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys olisi kokonaisuutena arvioiden ilmeisen kohtuutonta, tuomioistuim voi viran puolesta alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää.

Viimeksi todettuja lainkohtia koskevien lain esitöiden mukaan (HE 107/1998 vp., s. 20) säännöksen soveltaminen

tulee kysymykseen poikkeustapauksissa ja ilmeisen kohtuuttomuuden kokonaisarvioinnissa tulee punnita kaikkia laissa mainittuja edellytyksiä eikä mikään niistä voi yksinään synnyttää säännöksen tarkoittamaa kohtuuttomuutta. Kyse on enemmän asianosaisiin liittyvistä seikoista verrattuna oikeudellista epäselvyyttä koskevaan luvun 8 a §:än. Oikeudenkäyntiin johtaneilla seikoilla tarkoitettaisiin sitä, onko hävinneellä osapuolella ollut riittävän perusteltu syy oikeudenkäyntiin. Perusteltuna synnä oikeudenkäyntiin voitaisiin pitää tässä yhteydessä sitä, että hävinneen asianosaisen esittämät seikat tai näyttö ovat riittävällä tavalla puoltaneet hänen kantaansa, minkä vuoksi voitaisiin katsoa, että oikeudenkäyntiin johtaneet seikat puoltavat myös kulukorvauksen kohtuullistamista.

Edelleen asianosaisten asemalla tarkoitetaan lain esitöiden perusteella erityisesti sitä, että asianosaisten aseman tulee olla oikeudenkäynnissä tai sen ulkopuolella olennaisesti erilainen. Asianosaisten asemaan liittyvänä osatekijänä saattavat olla myös erilaiset varallisuusolot. Esimerkiksi työsopimuksen irtisanomista koskevassa riidassa työnantajalla on joskus sekä taloudellisesti että tosiasiallisesti paremmat edellytykset oikeudenkäyntiin kuin irtisanotulla työntekijällä. Asianosaisten asema on kuitenkin aina kytkettävä oikeudenkäyntiin johtaneisiin seikkoihin ja asian merkitykseen. Kokonaisarviointiin on suhteutettava myös oikeudenkäyntikulujen määrä. Pykälässä tarkoitettu kohtuullistaminen tulee viime kädessä perustaa tuomioistuimen kokonaisarvioon, jossa on otettava huomioon kaikki pykälässä mainitut kriteerit. Edellytysten täyttyessä tuomioistuimen tulee alentaa korvattavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää (HE 107/1998 vp., s. 21).

Hovioikeus katsoo, että A:lla on ollut perusteltu syy saattaa asia tuomioistuimen tutkittavaksi, koska työnantaja on olennaisesti laiminlyönyt yhtä työnantajan tärkeimmistä velvollisuuksista eli palkanmaksua. Asian ratkaisemisella on siten ollut tärkeä merkitys A:lle. A on ollut työsuhteen purkamisesta lähtien työttömänä. Hänellä on kolme alaikäistä lasta

ja perheen taloudellinen tilanne on muutoinkin ollut erittäin tiukka. A:n vastapuolena on ollut työnantaja. Tähän nähden hovioikeus katsoo, että A:n velvoittaminen korvaamaan osak-sikaan työnantaja Oy:n oikeudenkäyntikuluja olisi ilmeisen kohtuutonta.

Rovaniemen hovioikeus
23.4.2018 Nro 142
S 16/974

RHO pysytti KO:n päätöksen, jolla työntekijä velvoitettiin työtaturmajutussa (kloorivuoto) korvaamaan suuren työn-antajan oikeudenkäyntikulut 36 458 euroa korkoineen.

Rovaniemen hovioikeus
17.4.2015 Nro 214
S 14/253

ASIAN KÄSITTELY KÄRÄJÄOIKEUDESSA

Kanne

A on vaatinut, että kuntayhtymä B velvoitetaan maksamaan hänelle työsopimuslain 12 luvun 1 §:n nojalla vahingonkor-vauksena 87 131,80 euroa korkoineen. A on lisäksi vaatinut, että kuntayhtymä B velvoitetaan korvaamaan hänen oikeu- denkäyntikulunsa 15 108,52 eurolla korkoineen.

A on lausunut, että kuntayhtymä B oli työnantajana tahallaan tai huolimattomuudesta rikkonut työsopimuslain 2 luvun 2 §:n 3 momentissa säädettyä velvollisuutta kohdella työn-tekijöitä tasapuolisesti ja saman luvun 3 §:n 1 momentissa säädettyä velvollisuutta huolehtia työturvallisuudesta työnte- kijän suojelemiseksi terveydellisiltä vaaroilta sekä työturvalli- suuslain 8 §:n mukaista velvollisuutta huolehtia työntekijän terveydestä työssä.

Vastaus

Kuntayhtymä B on vaatinut, että kanne hylätään kokonaan tai toissijaisesti että kanne hylätään 26 859,36 euron ylittä- vältä osin sekä lääkärikulujen 3 456,30 euroa osalta ja että A velvoitetaan korvaamaan sen oikeudenkäyntikulut 49 667,75 eurolla korkoineen.

Käräjäoikeuden ratkaisu

Käräjäoikeus otettuaan näytön vastaan katsoi selvitetyn, että kuntayhtymä B on näyttänyt, että sillä on ollut oikeus kanteessa tarkoitettuihin A:n hallintoyksikön, työpisteen ja työtehtävien siirtämiseen sekä että A:ta ei ole noissa siirroissa kohdeltu epäasiallisesti tai syrjivästi ja että kuntayhtymä B on lisäksi tarjonnut A:lle mahdollisuutta palata koulutuksensa mukaisesti kliinisen hammashoitajan tehtäviin, joten se ei ole rikkonut työsopimuslakiin perustuvia työnantajalle kuuluvia velvollisuuksiaan. A ei ole näyttänyt, että kuntayhtymä B:n moitittava tai muukaan menettely olisi aiheuttanut hänen sairautensa. Edellä mainituilla perusteilla käräjäoikeus hylkäsi kanteen.

Oikeudenkäyntikulujen osalta käräjäoikeus lausui A:n hävin- neen juttuna ja että hän on oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n mukaan velvollinen korvaamaan kuntayhtymä B:n oi- keudenkäyntikulut. Käräjäoikeus lausui perusteluinaan seu- raavan.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n mukaan, jos asi- anosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeuden- käyntikulut huomioon ottaen oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys olisi kokonai- suutena arvioiden ilmeisen kohtuutonta, tuomioistuin voi viran puolesta alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomitta- vien oikeudenkäyntikulujen määrää. Lainkohtaa koskevas- sa hallituksen esityksessä (HE 107/1998) on todettu, että kysymys on poikkeussäännöksestä, jonka soveltaminen tu- lee kysymykseen silloin, kun arvioitaessa kokonaisuutena

kaikkia laissa mainittuja seikkoja kohtuullistamisen edellytykset täyttyisivät. Myös oikeuskäytännössä säännöstä on sovellettu tiukasti (KKO 2012:20, 2011:51 ja 2008:52 sekä RHO 9.7.2010/623 ja RHO 16.11.2012/992).

Oikeudenkäyntiin johtaneita seikkoja arvioitaessa on otettava huomioon kuntayhtymä B:n tekemä sovintotarjous ja näin ollen sen pyrkimys asian sovinnolliseen ratkaisuun. Kuntayhtymä B ei ole omilla toimenpiteillään antanut aiheita oikeudenkäyntiin. Oikeudenkäynnin jatkaminen kuntayhtymä B:n esittämän sovintotarjouksen jälkeen ei oikeudenkäynnin lopputulos huomioon ottaen ole ollut perusteltua. Asialla on ollut henkilökohtaisesti suuri merkitys A:lle sen liittyessä hänen terveyteensä. Lisäksi asialla on taloudellisesti hänelle suurempi merkitys kuin työnantaja-asemassa olleelle kuntayhtymä B:lle. Työnantajalla katsotaan lähtökohtaisesti usein olevan sekä taloudellisesti että tosiasiallisesti paremmat edellytykset oikeudenkäyntiin kuin työntekijällä ja siten sen voidaan katsoa olevan paremmassa asemassa. Käräjäoikeus on kokonaisarvioinnissa antanut kuitenkin painoarvoa asiassa oikeudenkäyntiin johtaneisiin syihin ja erityisesti työnantajan tekemään sovintotarjoukseen ja käymiinsä neuvotteluihin ja tämän vuoksi katsonut, että täyden korvauksen periaatteesta ei ole syytä poiketa.

Käräjäoikeus katsoen edellä mainituilla perusteilla, että kuntayhtymä B:n tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut olivat vaaditut 49 667,75 euroa, velvoitti A:n korvaamaan kuntayhtymä B:n oikeudenkäyntikulut käräjäoikeudessa korkoineen.

ASIAN KÄSITTELY HOVIOIKEUDESSA

Vaatimukset

A on toistanut käräjäoikeudessa esittämänsä kanteen ja sen perusteet ja vaatinut, että hänet vapautetaan velvollisuudesta korvata kuntayhtymä B:n oikeudenkäyntikulut käräjäoikeudessa tai että maksettavaksi tuomittujen oikeudenkäyntikulu-

jen määrää joka tapauksessa oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:n tai 8 b §:n perusteella alennetaan ja että määrä kohtuullistetaan puoleen.

Kuntayhtymä B on vaatinut, että valitus hylätään ja että A velvoitetaan korvaamaan sen oikeudenkäyntikulut hovioikeudessa 24 349,54 eurolla korkoineen. Kuntayhtymä B on toistanut käräjäoikeudessa esittämänsä perusteet.

Hovioikeuden ratkaisu

Hovioikeus toimitettuaan pääkäsittelyn ei muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua pääasian eikä oikeudenkäyntikulujen osalta.

Koska A oli hävinnyt muutoksenhaun, hänet velvoitettiin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n nojalla korvaamaan kuntayhtymä B:n kohtuulliset oikeudenkäyntikulut hovioikeudessa 14 435,79 eurolla.

Oikeuskäytännössä on laatu päivien jälkeen annettu merkityksellisiä ratkaisuja.

KKO 2019:65

13. A on katsonut, että oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:ssä tarkoitetulle määräykselle ei ole perusteita. Hän on esittänyt kantansa tueksi yleisluonteisia näkökohtia siitä, että työoikeudellisten riita-asoiden kuluratkaisuissa olisi otettava huomioon työntekijän asema heikompana osapuolena ja kuluvastuun jakautumisen merkitys kyseisen jutun asianosaisille. A toteaa, että valtaosassa työoikeudellisista riita-asioista kantajana on työntekijä ja oikeuskäytäntö kehittyy pääasiassa näiden kanteiden pohjalta. Kulujen kuittaaminen kantajan voittaessa vaatimusmäärältään vähäisen riita-asian vähentäisi työntekijän intressiä tai mahdollisuuksia saattaa asiaa muutoksenhakuasteisiin. A:n mukaan 8 a §:n soveltamiseen pitäisi suhtautua pidättyväisesti ainakin siinä tapauksessa, että voittanut työntekijäosapuoli kulujen kuittaamisen jälkeen

joutuisi samaan tai huonompaan taloudelliseen asemaan kuin ennen kanteen nostamista. Edelleen A on tuonut esiin, että kulujen kuittaaminen tässä asiassa johtaisi muutoksenhakijan kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen, kun otetaan huomioon hänen vaatimustensa ja hänelle aiheutuneiden asianosais- ja oikeudenkäyntikulujen määrä.

14. Korkein oikeus toteaa, että A:n esittämät näkökohdat ovat merkityksellisiä oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:ää sovellettaessa. Lain perustelut tukevat A:n esille tuomaa käsitystä siitä, että kuluvastuun ankara tulkinta saattaa näivettää oikeuskäytännön kehittymistä. Perusteluissa pidetään suotavana, että ankara kuluvastuu ei estä sitä, että korkein oikeus voi harkita mahdollisimman laaja-alaisesti vaikeita oikeuskysymyksiä ja antaa niistä ennakkoratkaisuja. Toisaalta perustelujen mukaan myös asianosaisten oikeusturvan ja oikeusjärjestelmän käytettävyyden kannalta on tärkeää, että oikeudellisesti mutkikkaassa tilanteessa on mahdollisuus kääntyä tuomioistuimen puoleen ilman, että kuluvastuu aina kokonaan jää riidan lopulliselle häviäjälle. (HE 107/1998 vp s. 19.)

15. Säännöksen soveltamisessa on otettava edellä todetun lisäksi huomioon kyseisen asian pääasiantarkaisun perustelut. Myös tuomion lopputuloksen muutokset ja niiden perustelut ylemmissä oikeusasteissa voivat samalla olla perusteita lopullisen häviäjän oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudelle. Säännöksen soveltaminen pitää perustaa oikeudenkäynnin kohteena olevan riita-asian kokonaisarviointiin. Säännöstä ei saa soveltaa niin laajasti, että se johtaa pääsäännön eli hävinneen asianosaisten täysimääräisen kuluvastuun vesittymiseen. (HE 107/1998 vp s. 19.)

RHO 18.7.2019 nro 268

Oikeudenkäyntikulut käräjäoikeudessa

Koska Eija X on hävinnyt asian, hän on oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n nojalla lähtökohtaisesti velvollinen korvaamaan yhtiön tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut käräjäoikeudessa.

Hovioikeus hyväksyy käräjäoikeuden tuomion sivulta 52 ilmenevät perustelut ja lopputuloksen kohtuullisten oikeudenkäyntikulujen määrästä. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n mukaan tuomioistuimien voi kuitenkin alentaa asianosaisten maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää, jos asianosaisten velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut huomioon ottaen oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys olisi kokonaisuutena arvioiden ilmeisen kohtuutonta. Säännöksen soveltaminen tulee kysymykseen poikkeustapauksissa ja se edellyttää säännöksen sisältämien edellytysten täyttymistä kokonaisuutena arvioiden. Ilmeisen kohtuuttomuuden kokonaisarvioinnissa tulee punnita kaikkia laissa mainittuja edellytyksiä (HE 107/1998 vp s. 20).

Oikeudenkäyntiin johtaneet seikat puoltavat Eija Xn maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen alentamista. Eija Xn asema työntekijänä verrattuna yhtiön asemaan työnantajana myös puoltaa oikeudenkäyntikulujen alentamista. Asiassa on kysymys työsuhteen päättämisestä, minkä vuoksi asia on ollut huomattavasti merkityksellisempi Eija Xlle kuin yhtiölle. Näin ollen myös asian merkitys puoltaa Eija Xn maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen alentamista. Arvioituaan edellä todettuja seikkoja kokonaisuutena hovioikeus katsoo, että Eija Xn velvoittaminen korvaamaan kokonaan yhtiön oikeudenkäyntikulut on ilmeisen kohtuutonta. Hovioikeus harkitsee oikeaksi velvoittaa Eija Xn korvaamaan puolet yhtiön oikeudenkäyntikuluista käräjäoikeudessa.

Oikeudenkäyntikulut hovioikeudessa

Koska Eija X on hävinnyt valituksensa, hän on oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n ja 16 §:n nojalla lähtökohtaisesti velvollinen korvaamaan yhtiön tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut myös hovioikeudessa. Hovioikeus toteaa, että asianajaja Pulkkinen on toiminut jo käräjäoikeudessa yhtiön asiamiehenä ja käsiteltävä asia on käräjäoikeusvaiheeseen nähden supistunut huomattavasti. Hyväksyttävänä ajankäyttönä on näin ollen pidettävä 50 tuntia, joka sisältää pääkäsittelyn keston. Eija X on sinänsä saanut jo käräjäoikeuden tuomiossa vastauksen esittämiinsä vaatimuksiin. Tämä ja edellä oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n osalta lausuttu huomioon ottaen hovioikeus harkitsee oikeaksi velvoittaa Eija X korvaamaan edellä hyväksytyistä tarpeellisista toimenpiteistä johtuvista kohtuullisista oikeudenkäyntikuluista hovioikeudessa kaksi kolmasosaa.

ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKKEEN JULKAISUJA

ISBN 978-951-53-3740-5

ISSN 1458-9702